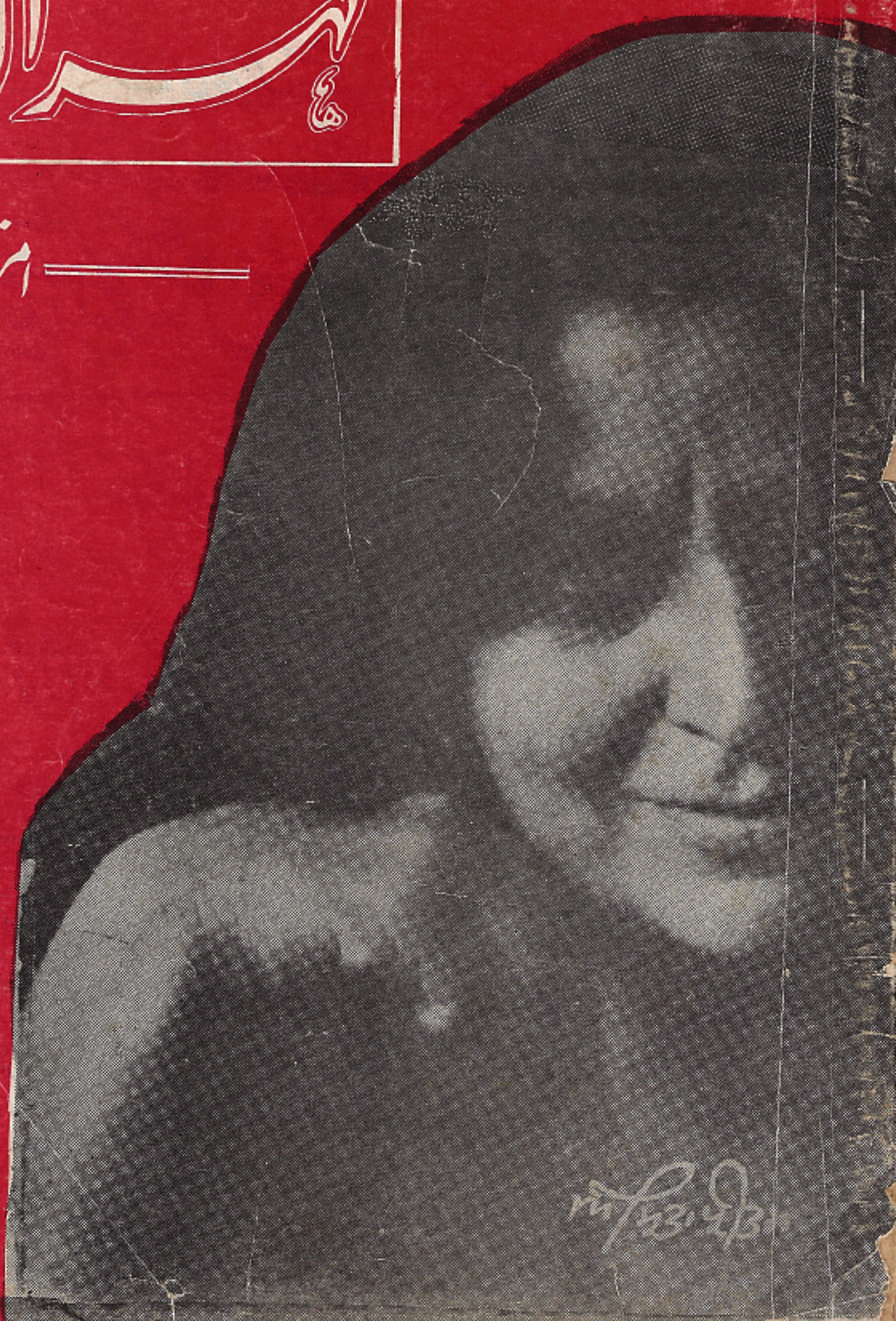

لاہور

ماہنامہ

اسرار

امریا پر ترقیم نمبر

چیف ایڈیٹر:-

سید اختر حسین اختر

1931

نووا*

اب بالکل ہی
نیا اسٹین لیس بلیڈ ہے

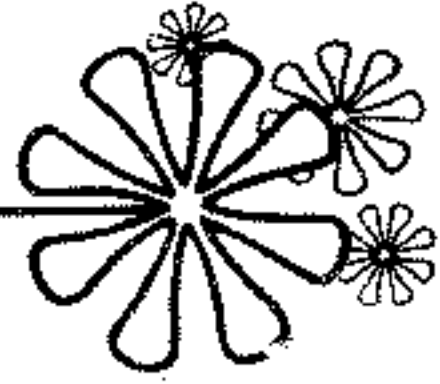
Hi-Kote

نئی ہائی کوسٹے دھار - بہتر، یکساں معیار

نیا پیکٹ، نیا زینپہر
نئی ہائی کوسٹے دھار
زیادہ چھوار، زیادہ دیرپا، زیادہ بہتر شیو
زیادہ اور آرام دہ شیو کرنے
نیا نووا اسٹین لیس بلیڈ

نووا بالکل ہی نیا اسٹین لیس بلیڈ

حوشحالی
آپ کی منتظر ہے

نیشنل بینک آف پاکستان
میں
شراکتی کھاتہ
کھولئے

مناافع میں ہمارے حصہ دار بن جائیے

شراکتی میعاد کی کھاتہ
کم از کم ایک ہزار روپے سے کھل سکتا ہے

شراکتی بچت کھاتہ
کم از کم ۱۰۰ روپے سے کھل سکتا ہے

نیشنل بینک آف پاکستان کو آپ کی ۳۰ سالہ خدمت کا فخر حاصل ہے۔ اسی تجربے کی بدولت ہم آپ کی بچت کے بہترین امین ہیں اور آپ کے لیے زیادہ سے زیادہ منافع کا حصول ہمارا نصب العین ہے۔
شراکتی کھاتے کے منافع پر ۱۵,۰۰۰ روپے تک انکم ٹیکس نہیں لگتا۔ شراکتی بچت کھاتے سے روپیہ چیک کے ذریعہ نکالوانے کی سہولت بھی ہے۔

بچت آپ کی۔ محنت ہماری

تفصیلات کے لیے نیشنل بینک آف پاکستان کی کسی بھی شاخ سے رجوع فرمائیے

نیشنل بینک آف پاکستان
قوی ترقی قوی بینک

بہترین سے بہتر مسافر نوازی

پی آئی نے کاغذ الہین - اپنے مسافروں کو تازہ ہوش فراہم کرتا ہو، خود ہی بی کارکردگی کا جائزہ لیکر اسے بہتر سے بہتر بناتا ہے تاکہ نشستوں کی فراہمی مسافروں کی نگرانی اور کامیابیوں اور سفر دوسروں کی خدمت کا عملی امتیاز قائم رہے۔

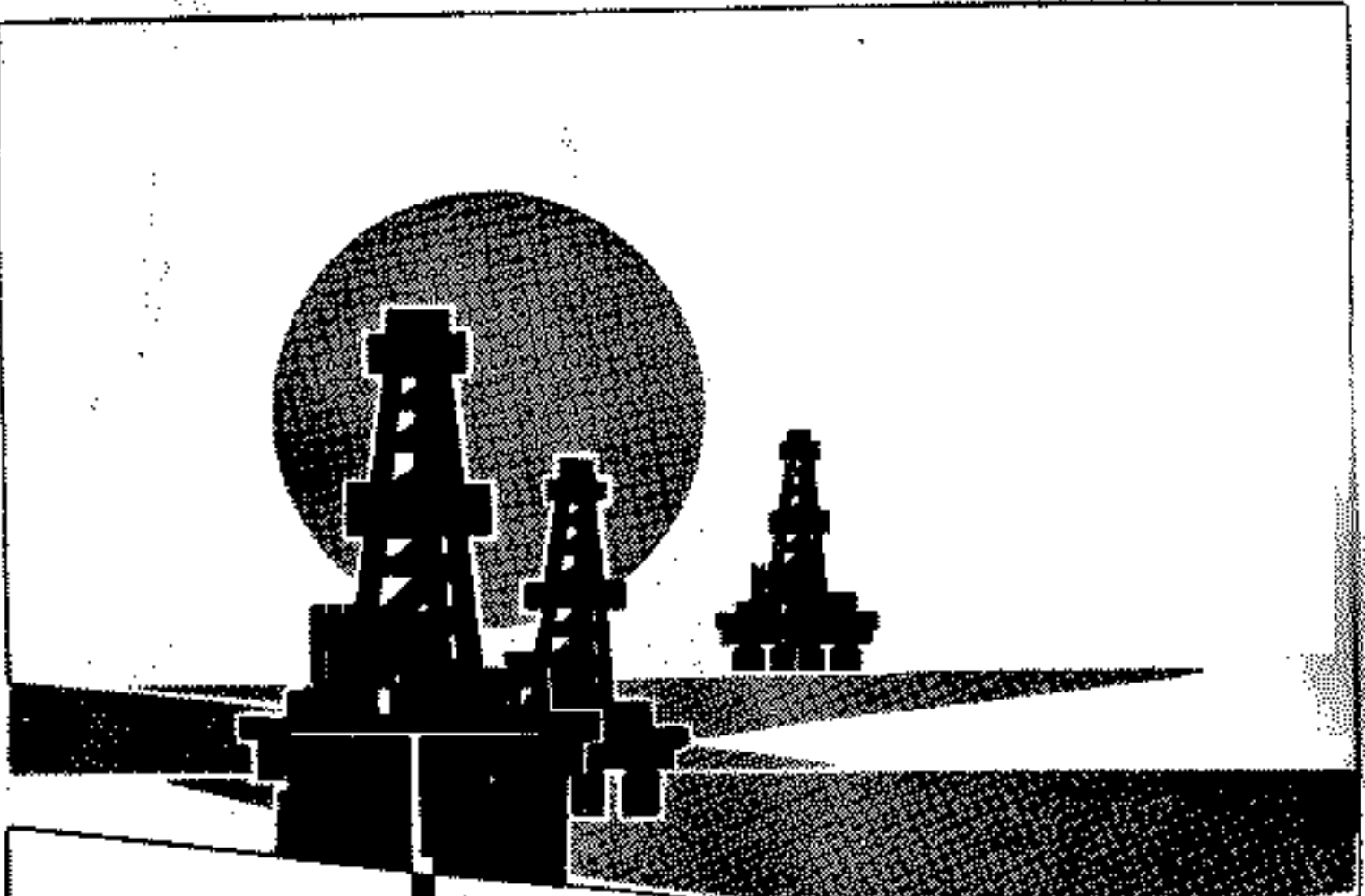
دوران پرواز اس سے پہلے اور اس کے بعد پی آئی نے اپنی مسافروں کا سیارگاہ سے سفر تک کے ہر لمحہ وقت کو ضائع نہیں ہے۔ یورپ کے ایک بڑے شہر اور اسے گواہ لیں روئے ہی اس بات کی تصدیق کرتا ہے کہ مسافروں کو ٹریبل اینڈوں کی چند ہی گئی کے اعتبار سے پی آئی نے دنیا کی مقبول ترین لائنز کی کمپنیوں میں شمار کی جاتی ہے۔ یہ وہ حقیقت ہے جس کے لئے پی آئی نے دنیا کی عملی کارکردگی پر مسافر اعتماد کرتے ہیں۔

پروازوں کے اوقات کی اپنی اپنی کمپنیوں کے ذریعہ مسافروں کی تکلیف منسوخ اطلاق عملیاتی پر خاص توجہ دینی اور کراچی، اسلام آباد، لاہور اور پشاور سے بین الاقوامی پروازوں کا سلسلہ میں امریکہ، جاپان، ہونگ کانگ، تائیوان، سنگاپور اور دیگر تمام تر ممالک کی پروازوں کو بروئے کار لیا ہے۔

PIA
پاکستان انٹرنیشنل ایئر لائنز
پرائیویٹ لمیٹڈ - لاہور - 54000

پی آئی اے - سرونر بیرونر خوب سے خوب تر

توانائی کی انتھک مسلسل تلاش

قومی ترقی و توسیع کے لیے شمارتے منصوبوں پر
پاکستان تیز رفتاری سے گامزن ہے۔
ترقی کی آس برقرار کو قائم رکھنے کے لیے
بلک کو زیادہ سے زیادہ توانائی کی ضرورت ہے۔

آئل اینڈ گیس ڈیولپمنٹ کارپوریشن
تدریجی و خاطر سے مالا مال زمین وطن سے
توانائی کی تلاش و فراہمی میں سرگرم عمل ہے۔

جیسے ہرے شعبہ ہائے ترقی
ہم دن رات اپنی ترقی کی بنیادی قوت
توانائی تلاش کر رہے ہیں۔

آئل اینڈ گیس
ڈیولپمنٹ
کارپوریشن

پتہ: لاہور، خیبر پختونخواہ، پاکستان

موجب چھٹی نمبری ADVT — 19/81 — 1 مؤرخہ 81-9-23 پریس انفارمیشن ڈیپارٹمنٹ حکومت پاکستان
 وٹوں سرکاری اشتہاراں فی منظور شدہ
 موجب چھٹی نمبری 44/72-2-EDU-So(C.D) مؤرخہ 72-9-21 سکولان تے کالجوں فی منظور شدہ

امریکا

مہینہ وار

جلد ۱۹

اپریل ۱۹۸۳

شمارہ ۵۴

امریکا پریس سوسائٹی

سرپرست: جناب راجہ عبدالرحمن — چیفنگ ڈائریکٹر خواجہ آٹو کارز لمیٹڈ — کراچی

اعزازی مجلس ادارت

مدیر: سید اکرم حسین اختر

مشاور وزیر آبادی و جمیل احمد پال

مختار شہری و ایم اے راوی

مہمان

مشیرت لون

مظفر خان بدو

منیجر سرکولیشن

احسان الہی شیخ

نمائندگان

- کلیڈا، روزمر روی
- انگلینڈ، انور چمن ○ مہاراشٹر، پونہ
- مسقط، امیر کاظمی ○ شہر سوہا، لاہور
- دہلی، جمیل نگاری ○ مظفر حسین شاہ
- کوئٹہ، عبدالرشید ○ بہاول نگر، بکاش سنگھ
- ممبئی، عیوب ریاض پورہ صہبی

ریڈیو ٹیلی ویژن کراچی

منیر شاہ

مدکار

بی ایچ درویش

مرزا حسین

دفترا رابطہ لاہور

۵۴/۷- دار البرکت سوڈیوال گلوبل ملتان روڈ لاہور- ۲۵ فون نمبر: ۳۲۴۹۵۲

۴۱۸۲۹۶

○ قلم: ۶ روپے ○ درہے (دیس) ۳۰ روپے ○ پردیس ۳۰ ڈالر

۷۳۳/۷ تیسری منزل کمرہ نمبر ۱۲ عقب طارق سنٹر

طارق روڈ، پی ای سی ایچ ایس کراچی - ۲۹

فون نمبر ۴۶۲۶۴۹

پبلشر: جناب اختر طاہر، چیفنگ ڈائریکٹر ایسک روڈ لاہور۔ پریس: سید عیوب ریاض پورہ، لاہور۔ ۲۵ فون نمبر: ۳۲۴۹۵۲

AMRITA PREETAM NUMBER

32

Amrita Pritam

دُنیا وچ خدیوں پہلی وار کاغذ بنیا پورے گنگا
تے جینے وی اُس کاغذ اُتے پہلی نظم لکھی پورے گنگا
سینوں ہمیشہ جاب پایا ہے کہ اُس پتہ دی گئی
کے وی تیرے پتہ وچ ہے...

جین سنگ وچ وی تے جس دور وچ وی
جیناں چنگے ادبیاں دیاں کتاباں مشاعرے نہیں ہو سکیاں
اپنی ہر کتاب چھپین تے میں لکھاپ دا ہے
کہ میں انہاں سن ریاں دا کتھم دینا ہے
کہاں والے دوستاں دی مشاعرے گراہن
کہ آہ اپنے ماہ نامے دا ایک ایک
خاص طور تے مرزاں ادبی لکھتاں بارے مشاعرے گراہن
سو اُس خاص ایک وچ چھپ رہیا انہاں الفاظ
سین انہاں ادبیاں دی عمدہ جہد دے ناں کردی گان
جیناں دیاں کہناں کہے انہاں دی چھپائی وچ
سنگ و سہاں پن...

— امrita پرتام

14
12
83

کاتب امrita

صابن نہانے کا 'تازگی پانے کا

چیمپین

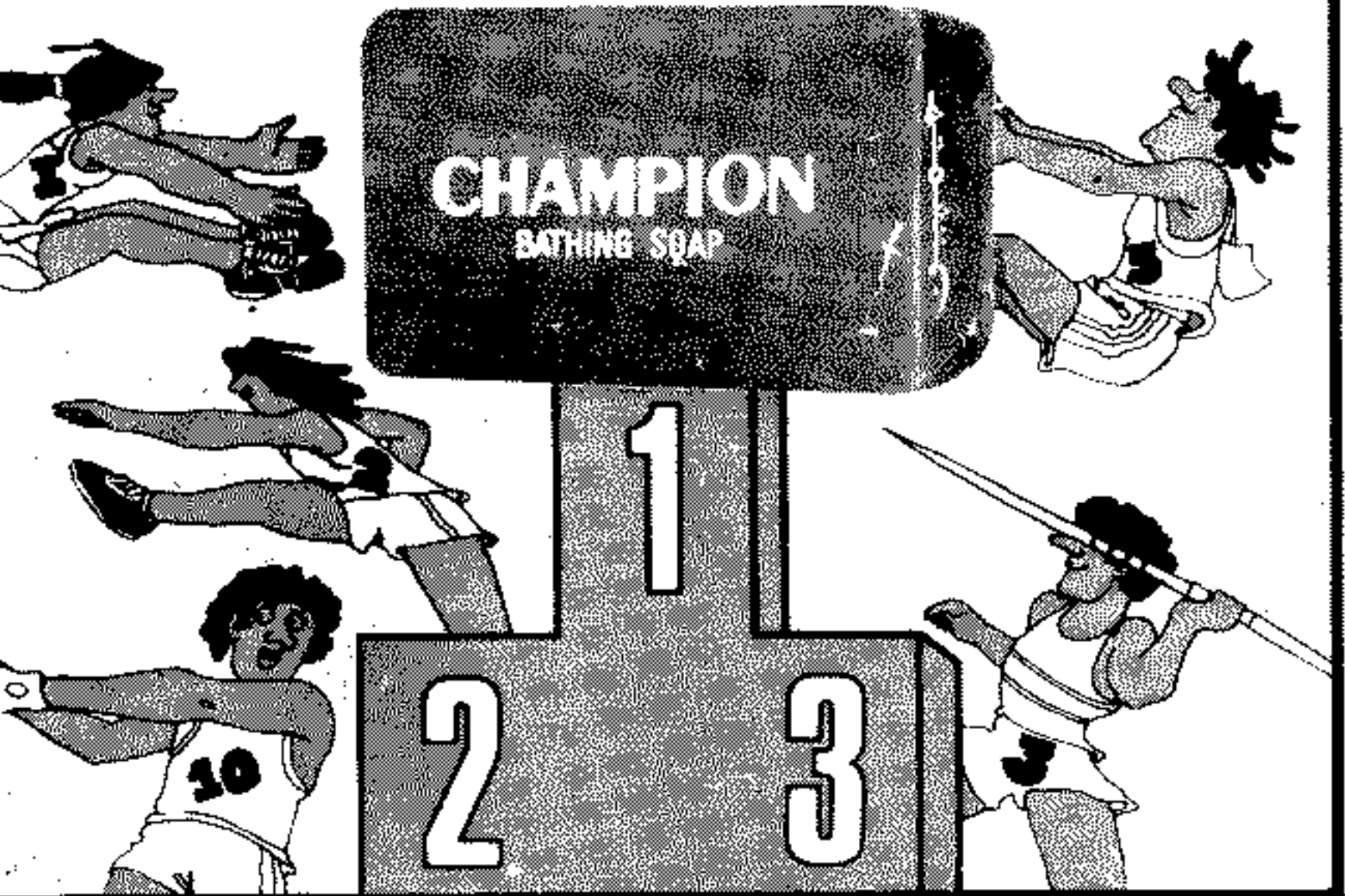
بانٹھ سوپ

میل پسینہ دور بھگائے۔ بدن میں چستی پھرتی لائے

صبح سے شام تک۔ تازہ دم رہنے کے لئے۔

چیمپین

بانٹھ سوپ

کتابیات

دو ہاں پنجاب دے دی ساجھی کھاری — کلاکار — بھارت داسب آوے وڈا غیر سرکاری
 ادبی انعام — گیارہ پٹھ لیفہ والے انٹرنیشنل پتھرتے جانے پچھانے شخصیت —
 امرتا پریم ہورالہ بارے پاکستانی . ہندوستان دے پتھرتے جگ وچ اپنے کھونے
 دا بے پنے لہرا دے دے اک اُدھ نیرنالہ کچھ نہیں سی بے سکدا سکوں ایدے لئی تارے
 لہرا دے دا بے ہر صیغے امرتا پریم غیر شائع ہووے تے کئی مینے متواتر شائع ہوندا رہوے تارے
 دی شاید ایسے شخصیت داتے ادا نہ ہو سکے . ایسے لئی ایہناں صفیاء نوں امرتا پریم
 غیر نہیں سے کہیا جا سکدا . نیر دی لہرا دے دے اپنے بت مطابق کیتے گئے ایسے
 کوششے نوں اسان امرتا پریم نمبر کہہ لیا اے — راج امرتا ہورالہ داتے بھاویں
 ادا ہویا ہووے یا نہ — پر لہرا دے داتے ضرور دھویا اے . کچھ دوستاں دیاں
 لکھیالے ہویاں چیزاں کچھ لپٹ پٹھے سبتوں ایہناں صفیاء دے چ شامل ہو سکیاں
 ایسے لگے تیرے معذرت چاہناں — ایہہ چیزاں انشاء اللہ تعالیٰ کے آؤفے داتے
 شمارے دے لگ جانے گنیاں — ایہہ امرتا پریم ہورالہ داتے بٹا شکر گزار آں منجائے بیوں
 ایہہ صفیاء چھاپنے دی اجازت دتے . تیرے اوہناں سارے منجائے داتے مشکور آں جھان
 ایہہ صفیاء چھاپنے دے میری مدد فرمائیے .

والسلام
 تہاڈا اپنا بھرا
 لکھنا

امرتا پریم نالے میریان کی ملاقات

۱۰۲ ڈگری پڑھ کر نال جہڑوں میں اپنے لیکھ دا ایہہ
عنوان لکھیا تاں بیوں کوئی حیرانی نہیں ہوئی۔ امرتاجی نول
پے بنا، اوہناں نال اپنیاں ملاقاتاں دا حال لکھنا کوئی ہتی
اچرچ گل تے نہیں ناں، اکیہ آکھیاے؟ میرے ہر نول بخار
چڑھ گیاے؟ رک گل دساں جہاںوں، میرا جنون وی...
RATIONAL ہوندا ہے۔ جہت تے آزادی دی چون کوئی
جہ باقی فیصلہ نہیں ہونا چاہیدا، تے سپردو لفظ میں، جھناں
بیوں کئی وسے پہلاں امرتاجی نال جوڑیا سی۔

جہت تے آزادی تے اپنیاں دا ہم معنی اک ہور لفظ
اے۔ انسان! امرتاجی دی ساری شخصیت،
ساریاں لکھتاں، سنارے کرم اپنیاں جن لفظاں راہیں
بیان کیتے جا سکدے نہیں، میں بہت چھوٹا ساں، ساں ست
اٹھ ساں، واہدوں میں لفظ محبت، اپنی استانی کوں سنیا،
ادہ بیوں بہت محبت کردی سی پر اک سویرا وہ اپنی بیٹی
تے موٹی بیٹی سی جے سوچیا جاوے تاں خود کشی اپنے
اندراک وڈا کارچ اے۔ ادس پل بیوں پہلی دار پتہ لگیا
کہ بیوں وی اوہدے نال جہت سی تے جہت مزوچ بیکدی
اے۔ فیکٹی درھیاں مگروں جہڑوں پہلاں میں صاحب دے
عشق وچ تے فیر اوہدے نال نال قبض وے عشق وچ مبتلا
ہویا تاں لفظ محبت دا کھلا میوں وڈا وڈا چا پیا، میں پادھوی
جماعت وچ پڑھدا ساں، قبض صاحب میرے محبوب
شاعر تے استاد سن۔ میں اپنا اردو کلام ادہناں نول دکھائے
بنا کردی نہیں پھو اندا ساں۔ اک دارا وہ میری نظر توں بہت
خوش ہوئے تاں ادہناں بیوں پنجابی سٹا ہیری دی اک کتاب

دتی۔۔۔ نویں رُت۔۔۔ ایہہ امرتاجی نال وی تے آزادی
نال دی میری پہلی ملاقات سی۔ اوڈوں کوچی وچ اے شاد
تے نور کا شمیری ہوراں دے آکھن تے میں پنجابی وچ لکھن لگ
پیا۔ فیر ۶۸ - ۱۹۶۷ وچ میں کوچی چھڈ کے پہلاں پنڈی تے
فیر ہور آ گیا۔ ایسے پنجابی ادب دا وڈا پیار ملیا، اوہ نہیں میں
میں بہت نظرمان لکھیاں، گورکھی پی سکھی، دوویں پاسے اپنیاں
نظماں چھپائیاں، ادھدوں امرتاجی دیاں ڈھیر ساریاں کتاباں
تے دناگ منی دے پر پے مگوا کے پڑھ چھڈ کے تے ادہناں
دیاں لکھتاں دا مطالعہ حال دی گھڑی تک جاری اے۔
ہن نہیں سوچ رہے ہر دو گے میں امرتاجی نال اپنیاں کتابی
ملاقاتاں دی گل کرال گا، نہیں! میں اپنے عنوان وچ اک لفظ
وہی، لکھیا اے، لکھیا اے ناں! ایس دا مطلب اے میں
کتابی ملاقاتاں دی گل وی نہیں کراں گا کیوں جے کتاب کے
دی نئی بلکیت نہیں ہندی، لیکھک دی وی نہیں۔

میں جھناں دناں دی گل کر رہیاں، اوڈوں میں پاکستان
ہندوستان دے سارے وٹھے رسالیاں وچ چھپ رہیا
ساں۔ پنجابی ادب، لہراں، بچدریا، آری، پریت
نڑی، چیتن تے ہور کئی۔ اک وار اک پنجابی لیکھک بیوں
آکھیا

دہ بیوں تاں شاعر نال گاجے دناگ منی، پوچھ چھپ
کے دکھا دیوی، سن کے میرا رنگ بگا ہو گیا، میں کہنے ہی
ہینیاں توں امرتاجی نول اپنیاں نظماں گھل رہیا ساں پر
ادہناں دوں کوئی جواب نہیں سی مل رہیا۔ اہوہ نظماں
چھاپدے سن، نڈو اب موڑ دے سن، ہن تا میں ادہناں

ہن امرتاجی نال ملاقات سوکھی ہوگی۔ میرا جدوں جی
 کہہ داسجا حدیدر ہمدان نون من چلا جا ترا۔ جدوں جی کہہ دا
 فہیدہ ریاض نون بلیغون کھر کا دیندا۔ لندن وچ امرتاجی نے
 فہیدہ نون میرے بارے وچ بہت وسایا۔ فہیدہ اوہناں دی
 اپنی کواڑ وچ اوہناں دیاں نظماں دا کیٹ بھر کے لائی سی
 تے میڈن خطاں دیاں لاپج دیندی رہندی سی کہ وہ کیٹ
 مینوں تاں سنوئے گی بے میں کراپی آواں تے فیڑیں پیج مچ صرف
 ایس ہی کراچی ٹر گیا کہ امرتا دیدی دی آواڑ من سکاں تے ادہ
 بول ہے سن۔۔۔۔۔

رات اگھلاندی پئی

کسے نے انسان دی چاتی نون سٹھ لائی ہے۔
 ہر چوری توں بھیا مک ایہ سہنیاں وی چوری ہے
 چہراں دسے کھرے
 ہر دس دے، ہر شہر دی ہر سڑک تے بیٹھے۔

پر کوئی اکھ نکدی نہیں، نہ چو نکدی
 صرف اک گتے دی طرفوں اک سنگلی دے نال کھی
 کسے ویلے کسے دی، کوئی نظم بھونکدی۔۔۔۔۔

تے اک ہور نظم سی

اک درد سی

جو سگر سیٹ وی طرفوں میں چپ چاپ پینا ہے۔
 صرف کجہ نظماں ہن

جو سگر سیٹ دے نالوں میں راکھ دا لگن جھاڑاں۔۔۔
 نظماں سنداں ٹپ ٹپ مہرباں اکھاں چوں اٹھو دگن گل پئے
 میں ٹیپ ریکارڈر دے کول منہ بجا کے نور نال چیکیا۔۔۔۔۔
 " دیدی! میں تہاںوں سن رہیاں اکیہ تیں دی میڈنوں سن رہے
 ہر " میڈن معجزیاں وچ یقین نہیں پر جدوں میں کراچی توں
 پنجاب پر تیا۔ امرتاجی دا خط آیا پیاسی۔۔۔ " پیارے سلیم!
 تیرے دل توں تیرے خطاں توں قریاں ہاں۔ مینوں میرا ٹرا
 پیار سنیچے۔ تیری نظم بڑے مان نال بڑے پیار نال ناگ منی وچ

سی۔ ایہ خبراں پڑھ پڑھ کے میں بہت دکھی ہو رہیاں
 سو نہیاں کر لاندیاں میں امرتاجی نون خط لکھیا۔ " کجہ کرو
 ۔۔۔۔۔ لوکاں نون بچاؤن ٹی کجہ کرو۔۔۔۔۔ " جا پرا
 اے، ادہ وی بڑے دکھی تے تراس سن۔ بھیتی پی جواب
 دیا۔۔۔ " اونیک بندیا اتیرا پینا ٹھیک ہی سی۔
 تیرا خط دیکھ کے اکھاں وچ پانی آ گیا۔ ایس پیج ہنیریاں
 غاراں وچوں کھگر رہے ہاں۔ انسانی محبت دی پرواہ
 پتہ نہیں کہوں ہووے گی۔۔۔۔۔ " ایسے خط وچ اک
 خطاں تے اوہناں سجا حدیدر ہمدان بارے دی لکھی سی۔۔۔۔۔
 سجا حدیدر میرے بہت پرانے تے بہت پیارے دوست ہن۔
 ہن تاں دیکھیاں سدیاں ہو گئیاں لگدیاں میں خدا کرے
 جو میرے جی اک داری پل ہو جاوے۔۔۔۔۔ میں سہرا گسھی
 توں پوچھو سلاویہ جان ہے۔ او تھے تہ پتھے، فیڑ چکو سلاو اکیہ،
 فیڑ فرانس، اکتوبر دے ادھ وچ لندن پینچاں گی۔ اوہ تھے
 تیرا خط اڈیاں گی۔ اپنیاں نوہاں نظماں ناگ منی لئی منور
 بھجیں۔۔۔۔۔"

اگے لکھی سی . . . . . " فہمیدہ ریاض بہت یاد آؤندی اسے۔"

جدوں وی امرتاجی، فہمیدہ واڈوکر کہہ دے سن، میں اوسے
 ویلے فہمیدہ نوں خط لکھ کے دس دیتا ہوندا سی تے مینوں بڑی
 حیرانی ہوندا سی جدوں فہمیدہ اپنے غلط وچ امرتاجی واڈوکر گول
 کر جاندی سی۔ ایس وار فیر میں اوہنوں لکھیا۔ تاں فہمیدہ نے بڑا
 جذباتی ہونکے لکھیا۔۔۔۔۔ "ہاں تو نے امرتاجی کی یاد دلا
 دی۔ ان کا پتہ میرے پاس نہیں۔ پلیز یہ خط انہیں بھیج دینا۔"

۱۹۷۴ء تک ریاضی تے میری زندگی وچ اک خونخاک
 CRISIS آیا ہویا سی۔ ویاہ نے طلاق کا حادثہ اور ہنسا دناں
 دی ہی گل ہے۔ دو دن درحیاء توں میرے سینے وچ درد اٹھدا
 ہوندا سی۔ کدی چار مہینیاں کچھوں، کدی چھ مہینیاں کچھوں
 چھ مہینے ایہ درد چھیتی چھیتی ہون لگ پیا سی ۱۹۷۴ء دے اخیرے
 جینے میں پڑناں کر لاندیاں گزارے۔ نوکری توں میرا دل اچاٹ
 ہو گیا تے میں دسمبر وچ استعفیٰ دے کے پہلی جنوری نوں ہور
 ہرت آیا۔ اسلام آباد وچ جنھاں دوستاں نوں میں بلایا کے فمز
 وچ SETTLE کہنا سی، اوہناں دیاں سازشاں ہتھوں جنوں
 استعفیٰ دے کے نوکریوں تکلیف پیا۔ جن جمانی تے روحانی
 طور تے بالکل ٹٹ گیا۔ میں گھبرا کے فہمیدہ ریاض نوں لکھیا
 ۔۔۔۔۔ "رب دا واسطہ ہے، ہور آجاؤ۔ میں مر چلیاں"

فہمیدہ سب کچھ چھڈ چھڈا کے اہل پنج گئی۔ اوہوں میں تے
 فمزیر رفیق مل گئے کوچھ، کڈھ رہے ساں تے فہمیدہ ایس
 رسالے وچ بہت دلچسپی لے رہی سی۔ گھبرگ دی سڑکاں تے
 فہمیدہ تے فمزیر ناں پھر دیاں تے دردناں کڑ لاندیاں میرے
 ہونٹھاں تے اک گیت دے بول پھرک رہے سن۔

میری چھاتی دا گھور پیا سوچدا
 سچا لاکے اک چور پیا سوچدا
 ہندوستان تے پاکستان وچ میرے خلاف گھٹیا
 سکینڈل اچھائے ہارے سن پاکستان توں ماہانہ واسے
 ادبیاں اوستے جا کے انٹرویو دتے سن کہ احمد سلیم کھٹا چھڈ گیا

○ فہمیدہ ریاض

اسے تے سرکاری چاکری کر دا اسے۔ ایہ سب سازشاں سن
 انہاں واڈوکر پر فہمیدہ تے فمزیر وی من تے امرتاجی وی۔
 ایسں جدوں ہند سے امرتاجی بار سے گللاں کر دے ہند سے
 ۔۔۔۔۔ اک دن میرے سینے وچ بہت شدید
 درد اٹھیا تے میں فمزیر دے دفتر وچ بیٹھے بیٹھے امرتاجی نوں
 اک خط لکھیا۔۔۔۔۔ "دیدی! میری حالت بہت خراب
 اسے . . . . . ایسے فہمیدہ لاہور وچ ہی سی جدوں
 امرتاجی دا خط آ گیا۔ " تیری صحت دا بڑا فکر اسے پورے
 ویروسے ناں لکھیں، کیر تکلیف ہے۔۔۔۔۔" فر اگے کچھ
 تھوڑا جہاں خفا ہو کے لکھیا سی۔۔۔۔۔ تیرے آدن دارا
 کدوں کھٹے گا، ادہ دن اڈیک رہی آں۔ میرا گھر تیرے نی
 ہمیشہ کھلا ہے۔" فمزیر بہت ساریاں گللاں سُن
 "تیری اک نظم فہمیدہ ریاض دے ناں جنوری دی ناگ منی
 وچ پھی سی، پرچہ بھیج دتا سی۔ گیت امیری چھاتی دا گھور
 پیا سوچدا، ہارچ انک (شمارے) وچ پھیسے گا۔۔۔۔۔ ٹی بی
 توں تیرے گیت دی سطر پڑھی سی، شاید توں سنی ہو دے
 باقی دوستاں دے خطاں دے جواب وی دتے سن طاہرہ
 (مظہر بی) دا بڑا ہی پیارا خط آیا سی۔ فہمیدہ دا کدے خط نہیں
 آیا۔ کم بخت بہت پیاری گھڑی اسے۔۔۔۔۔ بہت دیر ہوئی
 لندن دے پتے تے میں تینوں خط لکھیا سی کہ تیری ریسرچ
 دیاں کتاباں میں ضرور چھاپنا چاہوں گی۔ کوئی کتاب تیار
 ہو دے تاں اوہرا کھر ڈا بھیج دے۔۔۔۔۔"

آکھن گے ٹیکسی نے کے آجا۔۔۔۔۔

”چلو، قیر کیجیہ ہویا۔ جتنی رات ویٹے نہیں نکلی سکدے

ہون گے“

”آینا ہی نہیں، تیرا ناں دی ادہ بس جا جی جہا ہی جان

دے نیں۔ اوختے میں کدی تیرا ذکر وی نہیں سنیا۔ پتہ نہیں توں

اپنیاں گلاں کر داسیں۔۔۔۔۔ جے اوہناں بیٹوں رکھیاں

میری اپنی وجہ کہے۔۔۔۔۔“

”نہیں اوہناں کو لوں توں کتاباں تے رسالے پائے؟“

”اوہناں نہیں دتے“

”خط دا جواب“

”اوہناں آکھیا جیوں لوٹر ہوئی آپے کھد دیاں گے“

یشاں نال ہوئی گل بات نے جنوں اندروں باہروں ہلا

وتا، فیر میں ایہ ضرورں اودھروں جو روئی بہت، ساریاں گلاں

ستیاں، بیٹوں اتج جا پداسی میرا ساہ ٹرک گیا اسے۔ بیٹوں ایہہ

سب گھڑیاں ہونیاں گلاں لگدیاں کن۔ امرتا جی تے بندے

بہو لہجے کے بیٹوں کتاباں بھجھدے رہندے نیں، غلط بھجھدے

رہندے۔ اوہ میرے ٹی بھار پکاندے نیں تے وک چکنوں

نہ کر دیندے نیں۔ سفیان جو کجھ دسیا اسے۔ میں اوہرے تے

یقین نہیں کر سکدا۔ بھاد میں بیٹوں یقین نہیں سی فیروں میں

جیویں ہل گیا ساں۔ اوہ نہیں دتیاں، پنج وڑھیاں پھوں بیٹوں

فیرستے وچ درد آکھیا تے نال نکا نکا بخار رہن لگ پیا، اہلر

اک دن امرتا پر تم جی را غلط آگیا سا را بارے اپنی پریشانی دیاں

توں بعد اوہناں اک جملہ لکھیا سی۔۔۔۔۔ ”اک گل کرنا

چاہندی ہاں۔۔۔۔۔ کہ توں کہے توں وی ذاتی خط دے کے

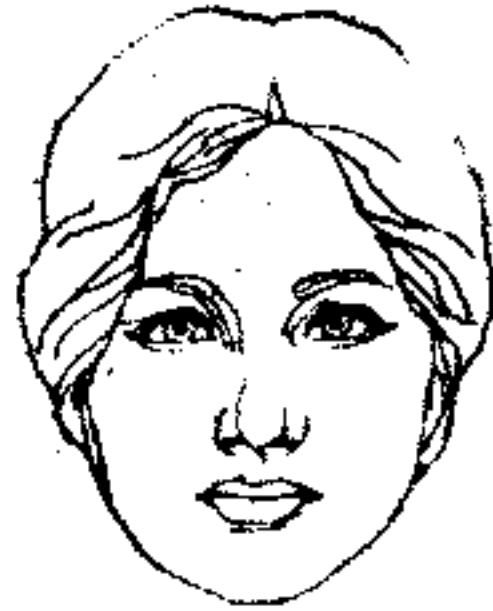
ایتھے میرے کول رہ سکن وا دھکم نامہ بخاری نہ کرنا کر۔۔۔۔۔

ایہہ تاکیدی خط لکھ رہی ہاں۔۔۔۔۔ ”ساری گل صاف ہر

گئی۔ پتی گل اسے امرتا جی توں یشاں کو لوں کوئی نہ کوئی تکلیف

مزدور پہنی ہووے گی، میں سوچ کے پڑا شرمسار ہویا۔ ایس توں

پہلاں لہور توں اک دوست تے اوہناں دے پچھ میرا خط لے کے گئے

○ سارا شگفتہ

ہے۔ ایس دل دا سارا پیار۔۔۔۔۔ تینوں بھجھدی ہاں، توں

جینا ہے۔ ہر اک وچوں گنگھ کے جیونا ہے۔ اپو تیرے بلوے

اکھراں توں تیرا دردان ہے جی کرنا اسے توں کتے نیرتے

ہوویں۔ تیرے ڈکھان دا زہر میں نکھیاں نال دھوئیوں۔ بس اقرار

کر کہ توں جیونا ہے۔۔۔۔۔۔۔۔۔۔

پتہ نہیں کیجیہ گل ہوئی کہ میں امرتا جی توں جواب نہ دے

سکيا۔ ۲۰۸۲۔ ۱۰۰ اوہناں لکھیا۔۔۔۔۔ ”میں پچھے

جیجی دی اک غلط لکھیا سی پر جواب نہیں آیا پتہ نہیں خط لکھیا

ہے کہ نہیں۔۔۔۔۔۔۔۔۔۔ سارا شگفتہ بارے بڑی لکھ رہی۔ اوہ

کئی دنوں توں خطا نہیں آیا۔ اوہی صحت کیجیہ جی ہے؟۔۔۔۔۔

اوہنوں میری بڑی محبت دیوں۔۔۔۔۔۔۔۔۔۔

ایس عرصے وچ دو ڈٹے واقعات ہووے جہناں

بیٹوں اک وار فیر توڑ دتا۔ ۱۹۸۱ وچ کراچی دی اک آرٹسٹ

سفیماں ہندوستان جا رہی کن۔ اوہرے نال واہ واہ سلام دعا

سی۔ بیٹوں آکھن گئی۔۔۔۔۔ دہلی وچ میرے بھٹھرن دا کوئی

انتظام نہیں۔۔۔۔۔ توں امرتا جی دے ناں خط لکھ دے۔ میں خط

لکھ کے دے دتا۔ اوہ دہلی امرتا جی دے گھر رہی۔ جیوں دا پس

آئی تاں اوہ روتی بہت عجیب سی۔ میں پھیا۔

”امرتا جی نے تہاڈا چنگا آور کیتا؟“

”آدرتے کیتا پر تیرا خط پڑھ کے نہیں۔ میں ایڑ پدت توں

تیرا ناں دے کے اوہناں توں توں وی کیتا پر اوہ لین نہیں آئے۔

سن پر امرتاجی نے ایہ جیہی گل نہیں سی کہتی۔ اوہناں توں دی پہلاں اک انگریز دوست دا جانا ہر یاسی پر کوئی شکایت دا موقع نہیں سی آیا۔ ہن امرتاجی توں غلط لکھ دتا کہ میں اوہناں جیے حکم دی تعین کراں گا۔ اصل وچ کیشیاں دے رویتے دی بیٹوں آکاہی سمجھ نہیں سی آئی۔ اوہنوں میں ایس لٹی پسند کرداساں کہ سارا دے علاج دے سٹلے وچ اوہ چلے ڈاکٹراں لئی نس بھیج کر رہی سی۔ سارا جی اوہ بہت پریشان سی۔ ایہہ سوچ کے میں اوہنوں قہقہے دتا سی۔ پر..... بیٹوں جن اوہ ساری گل بات یاد آ رہی ہے۔ جھڑی ہندوستان توں واپس آکے شہاں میرے نال کہتی۔

”توں کدی ہندوستان گیا تے امرتاجی دے گھر بٹھریں گا؟“
”پتہ نہیں“

”کھہریں دی ہے۔ میری اوہناں نال لڑائی ہوئی گی“
”کیوں لڑائی ہو جائے گی؟“

”اوہناں دی کوئی کسٹ منٹ نہیں۔ صرف اندرا گاندھی اوہناں دی کسٹ منٹ ہے۔“

”میرا خیال اسے میں تہاڑے نال اتفاق نہیں کر سکدا۔“
”آپے جاکے دیکھ لوں۔“

”دوہجے امرتاجی اتیرے لئی ایکہ خاص پیغام گھنیا ہے۔“
”تیں تے آکھیا سی، کوئی پیغام نہیں۔“

”اوس ویلے میں دستا مناسب نہیں بھیا۔“
”کیہ پیغام اسے؟“

”توں تے سارا آپے وچ وپاہ کر لئو.....“

اُجدا لدا میرے چہرے دے اتوں دی ننگھ گی۔ میرے اندر کوئی بہت زور نال رعیا۔ میں بڑی مشکل نال آکھ سکیا۔
”سارا میری دوست اسے ہے، جے میں کدی ہور وپاہ کرناوی ہوتاں کسے دوست کول نہیں وکھیاں گا۔“

”پرانید سے وچ حرج کیہ اسے؟“ ہن میں کچھ وی نہیں سن رہیاں۔ دوستی دا ایسا ڈا اہان کیہا گیا سی۔ دوست دی

اپنی توہین کہتی گئی سی کہ میں ہور کچھ دی نہیں ساں سن سکدا۔ میں اوہنوں باہر نکلیا ہاں اک چھڑی کولی، کوڑے دے ڈھیر تے ڈگ پیا۔ بیٹوں جا پیا میراں بہن وچ بڑے زور دی پٹیر پوتی اے۔ جے امرتاجی نے ایہہ آکھیا وی سی تہاں اوہ تے ایتھوں دے میرے سارے حالات نہیں سن جات دے۔ کیہ شہاں نہیں دس سکدی سی اوہناں توں کہ میں ایہو جیہی تجویز سناں گا وی نہیں۔ ۶۰

فیر کئی بیٹے لنگھ گئے۔ سارا دے حالات اوہر جیہے ہے مینٹل ہاسپٹل ایکٹرک شاک۔ اوہ پیپے وانگری ٹوول رہی سی۔ اک دن ثروت ملی تے آکھن لگی ”بیٹوں پتا اے سارا نے فیر وپاہ کر لیا ہے، پچھلے بیٹے؟“

”اوہ خوش اسے؟“

”نہیں آکھدی اسے حدوں میں ہاں کہتی سی، اپنے“

SENSES وچ نہیں ساں“

”فیر؟“

”طلاق لین بارے سوچ رہی اے“

فیر اک دن دو خبراں اکھیاں ملیاں۔ حلاق دی تصدیق تے اوہری نال دی موت دی خبر میں اوہنوں بڑیاں ستھلاں نال بھیا تے پھیا۔

”کیہ حال اسے تیرا؟“

”بہت بھیرا حال ہے۔ دس میں کیہ کراں؟“

”میں مشورہ نہیں دے سکدا، ساھد دے سکداواں“

”امرتاجی آکھدے میں ہندوستان آجا.....“

”ہو آکچہ دناں لئی طبیعت ٹھیکہ ہو جاوے گی“

۳۰ نومبر ۱۹۸۲ توں امرتاجی داکہ ہور خط آیا۔

”سارا دی بڑی ننگھ لے۔“ سارا توں دی اوہناں دو خط لکھے

میں۔ ”میں دنیا وچ کسے دا خط نہیں اڈکیدی۔ حرفت

تیرا اڈیک دی ہاں، میری جان! توں بیمار نہیں۔ توں میرے

کول ہندوستان آجا۔ جے کوئی تکلیف ہے وی تاں اُس دا

(باقی صفحہ ۲۷ آتے)

۶۔ امرتا پر تم اپنی نظم لکھنے سے تھانوں ایک چیڑی سی
اوس چیڑی توں لے کے ایسا ڈیرھ لکھ دے انعام تک دی
پا ترا کیہو جی ہے ؟

امرتا:۔ دوست تیا دی ارہ چیڑی نظم دی سزا نہیں سی۔
نظم دے "انعام" توں میں قبول نہیں سی کیسا کہیا سی۔ ایہ
میری نظم نہیں۔ ایس لئی چیڑی نے تصدیق کیتی کہ ایہ تیری نظم ہے
اوس توں بعد ہمیشہ "انعام" قبول کر لیا۔۔۔۔۔

۷۔ کدے کدے انج ہندا ہے کہ ٹیگور، اقبال، فیض
نے منڈو وانگ کج لوک اپنے یگ دے سربراہ بن جان دے
نہ۔ مینوں انج گندا اے کہ ایہ گل تھانڈے تے دی اوسے
طرحاں ڈھکدی اے۔ تھانوں کوں گندا اے ؟

امرتا:۔ دیوندر تیرا سوال سن کے ساعر دی نظم ساہنے
آگئی اے۔۔۔۔۔ "میں پل دوپل کا شاعر ہوں"

اسیں ساسے پل دوپل دے شاعر ہندے ہاں، اوی پل
کدے ٹھنڈیاں وانگ چنگن نگ پندے نیں، کدے خاموش
ہو جان دے نیں، تے ہنریاں وچ ہنریاں دے کدے بن
جان دے نیں۔۔۔۔۔ "شہرتاں دی دھوڑ ڈاڈھی دھوڑ
انجاں دی پڑی،

۶۔ دگل نظم جی، گل عشق دی۔۔۔۔۔

امرتا:۔ اکہ ہی گل ہے۔۔۔۔۔

۷۔ تساں جدوں عشق کیسا، درگا ہے قبول ہویا ؟

امرتا:۔ عشق دی دلیرتے سجدہ کرے گا جد کوئی یاد دیر

دلیرنوں میرا زمانہ آنے گا۔۔۔۔۔

۸۔ پر جدوں پہچان ملی، پہچان پراپت ہوگئی، محبت
پراپت ہوگئی تیاں اودوں کہڑیاں کہڑیاں رچنا واں
کیتیاں ؟

امرتا:۔ جے گنجان گناں گی تاں کئی گھنٹے چاہی دے ہون گے
تینوں گنجان لئی۔ ایس لئی اکو سطر اکھدی ہاں۔۔۔۔۔ باب
پریر، دوست تے خاوند، کسے لفظ واکوئی نہیں رشتا۔
انج جدوں میں تینوں لکھیا، سارے اکھر گورھے ہو گئے۔۔۔
۹۔ محبت سچ لچے پہچان داناں ہندا اے ؟

امرتا:۔ آپنی پہچان داوی او جے دی پہچان داوی جس
طرحاں ودیکا نند کہندا ہے کہ دنیا داسارا علم ساڈے اندر
ہندا ہے۔ انسان دے اپنے اندر، پر او ہنوں اک علم ہور
چاہی دا ہے عبدی روشنی وچ اوہ اپنا علم پہچان لوسے، ایہو
محبت دی تشریح ہے۔ اوس دیوے دی لاش تھے وا
تاں محبت ہندا ہے۔۔۔۔۔ انسان دی اپنی سمر تھا، اودہی
آپنی طاقت، اودہی آپنی پاکیزگی، تے اودہی اپنے خیالاں
دی انتہا۔۔۔۔۔ اودہی اپنے کول ہندی ہے، پر پائوں
دی اک علم ہور چاہی دا ہندا ہے، اک نظر چاٹ دی اک
لکیر جی، جدھے نال اپنا سمجھ کج پہچانا ہندا ہے۔

۶۔ گندا اے۔۔۔۔۔ حادشیاں دا تھانڈی زندگی وچے بٹا
دھل اے۔۔۔۔۔

امرتا:۔ دوست! گل ایہ ہے کہ قدرت مینوں اک چنگی

مستیاں سحر کیا، جہوں چاہیا کنگہ عادتاً پادشاہ تے اک نظم کڈھ لئی.....

۶ :- کہانی تے تاوں وی؟

امر تاد اکو ہی گل ہے.....

۷ :- پر اک عادتہ اجہیا سی، جو نجی گھٹ تے سیاسی زیادہ سی.....

..... اوہ تے آج کھاں وارث شاہ نوں، جی نظم کھوئی، جینے کل عالی شہرت دتی اوس عادتہ تے "ہجر" ناول وی لکھوایا۔ اوس ناول راہیں تہاں کہہ کہہ کتا چاہیا سی؟

امر تاد پور و دے کردار راہیں جو کہتا چاہیا سی، ادہوں راگو سطر وچ دس سکری ہاں۔ ساری جیدو جہد وے بعد پور و دے لفظ سن "اچ پھری وی کڑی بنگانے پنچدی جی اے جہاویں اوہ ہندو کڑی اے جہاویں مسلمان کھو کہ اوہ دے پور و دی دوج بنگانے پنچدی پئی اے؟

۸ :- پور و نے اک سطر شروع کیتا، اوہ دکھ دکھ ناواں نال تہاڈے ناول لہاں دوج اڈی رہی۔ تہیں آپے دموکراچ اوہرا گیر روپ اے؟

امر تاد، بڑا چنگ سوال اے دیو ندر، تہیاں درہیاں دے سفر پھچوں جہا ناول چھپا "انجیا دن" میں سمجھدی ہاں کہ پور و ہی اوہ دے دوج شیریں بن کے آئی ہے۔ اوس ناول وچ کتنے ہندو ہے، شیریں مسلمان تے جہوں اوہ دوویں زندگی دے راہ اُتے رُل کے ترن دی گل سوچدے ہن اوہوں شیریں دا باپ بچے نوں اکھدا ہے کہ اوہ شیریں نوں ہندو کڑی بنا لے۔ پر اوہوں بچے جو اب دیندا ہے۔

نہیں میاں، ماہر سب نوں دلتاں والی گل نہ میں کرنا اے نہ شیریں نے۔ جتنے امیں گلاں کر رہے ساں کہ جہیں دو بندے رُل کے تروے ہون، تاں اوہناں ہی راہ دا خطر گھٹ جاندے، اوسے طرحاں مذہبیاں نوں وی رُل کے تروا چاہی دا ہے تاں کہ دنیا دا خطرہ گھٹے جائے..... سو اپہ پور و دا سفر ہے، شیریں دے روپ وچ۔

۹ :- حادثیاں وی گل فرسا بھنے آگئی ہے۔ نجی عادتہ تاں رشتہ واپہ چھپے رہے، باہر و اے عادتہ دا وی ذکر کر چکے ہاں جو عکسا دی تقسیم والا بہت وڈا حادثہ سی، پر ساڈی دنیا تھان تھان تے ہو بہا ہندی ہے، اوہوں فلم وچ کیو جی کینی اڈی ہے؟

امر تاد، بہت سارہاں نظماں دے حوالے دین وی تھان اک نظم سا بھنے رکھدی ہاں۔ میں راک گر بے وی موسم جی.....

روز جھاتی دی گت نوں پیراں اچ ہاں کے میں کہے توں باہر جاندی ہاں، تے جگدیاں بھجیاں اکھاں چوں گن کے میں اکھراں دے شبن تک پہنچ جاندی ہاں " پر اکھراں دا حقن۔۔۔ کاغذی اجانت جہد کے کاغذ چوں باہر اوند ہے، دھرتی دا بدن چھوہتا ہے، تاں دھرتی دے لہو وچ بھجیا ہے.....

اور میرے آج دسے سیمباؤں نہیں لھدا کہتے
تے میں ٹٹماندی جی امرت گونیاں تے
بندوقال وی آواز سندی

اوس گربے وچ پریت اڈندی ہاں، جو جالے
وی کیسے دلیں وچ نہیں بنیا۔۔۔۔۔

۶: ایس نظم وچ دنیا دے سبھا دے واہرا سبے...
پرکئی وار جدول ازماں دا، داداں دا چکر چلدا ہے ۶
امرتا: دیوند دوست توں نہیں، پر لوگ بیٹوں زوریں کے
داداں جوڑنا چاہندے ہن، پر میں جوڑنا نہیں، روح لوں کیہ
لگے داداں ناں۔۔۔۔۔ جیسے جیہ وی گل سمنادی ہاں اما مسکو
ٹیلی وژن دے آئے سن، ادھناں میری اک نظم وی میری آواز
وچ ریکارڈ کرنی سی، جھدا روئی انووا (ترجمہ) ادھناں لینے
دوں دینا سی، نظماں دے دو سنگرہ رسی زبان وچ چھپے
ہوئے ہن، ایس لئی میں ساہنے رکھ دتے کہ اوہ مرعی وی نظم
چن لیں، ادھناں لین آتے کجھی میری نظم چنی۔ میں اوہی پنجابی وچ
پڑھ دتی۔ ایس ویسے اوس نظم دیاں دو تین سطراں ڈہرا دیندی
ہاں، میرے سوال دے جواب وچ۔۔۔۔۔

توں میرے اٹھاس دا کیہو جیسا پاتر ۶

اٹھاس وی خاطر میں کئی وار تینوں کلنڈر وچ تید کیتا
ہے۔

تے آتے دیش کال وی اک مہر لائی ہے،

تے آتے کئی نظماں دے کل ٹھوکے ہن۔

پرتوں میری کندھ دے کیلنڈر چوں لکل کے،

فیرا اوس دی تاریخ بدلدا۔

تے توں چننا توں مکتی جنھ وچ سے کے

توں بیٹوں اک توں دیوند ڈانگ بدلدا۔۔۔۔۔

سوا دشاہو! تیس بیٹوں کھڑے واداں دے کھلاں

نال مٹو گئے؟ میں وی لین ڈانگ ہر کیلنڈر وچوں باہر آجاندی

ہے کجھ چر سلاں پنجاب وچ ہوئے فر توہنا وال دل اشاراے

(ادارہ)

ہاں۔ ایہی پہچان؛ جو میں لین دی صورت وچ دیکھی۔ ایہی اصل
وچ خودی پہچان ہندی ہے۔۔۔۔۔

۱۶ ٹھیک آکھیا ہے! عظمتاں ناپیاں سنیں جانڈیاں۔۔۔

امرتا: نہ کیلنڈراں وچ پوریاں اوڈیاں نہیں اندیش دے کال

وچ، اتے نہ کے داد وچ۔۔۔۔۔ دوست! ایہ گل تاں شوہ

دیا ہون والی ہندی ہے۔ ساڈے پورن سنگھ نے ایہ پھیت

پاوسی، "اک ہیر اکھ تیرے نہیں پیا توں ہو گیا شوہو ریا وے

۔۔۔۔۔" کے واہتے لئی ایہ اکھ ہر ہو سکدا ہے، کے ہرنا

لئی ساہرتے امروز ہو سکدا ہے، کے لین لئی ایہ اکھ کھائی

ہو سکدا ہے۔۔۔۔۔ پر گل اکو ہے۔۔۔۔۔

۶: کیہ کہن لگے ساڈے؟ چپ کیوں ہو گئے؟

امرتا: دیوند دوست ایہ چپ کدھے لگے توڑاں؟

اک واری چیک ناں توڑی سی "اٹھ دردمنداں دیا در دیاں"

اٹھ تک آجنا پنجاب۔۔۔۔۔ "اج فیر میرے پنجاب وچ کیہ

ہو رہیا ہے؟"

میرے ہنگامے میرے وارث دے پنجاب وچ ڈر تو

جھگڑے؟ نہ کجھ سوچیا جاندا ہے، نہ کجھ پوچیا جاندا ہے۔۔۔۔۔

باقی: نجی ملاقاتاں

علاج کرواواں گی۔ تینوں اپنے کول رکھان گی۔ چنا چہ پرتوں

چاہیں۔۔۔۔۔ تیریاں نظماں نے تینوں کوہ لیا اسے، جیسے

ورگی زبان دان کدے صدیاں وچ پیدا ہندی ہے، وقت توں

جے تیری پہچان نہیں تاں ایہ تصور وقت دا ہے، تیرا نہیں

۔۔۔۔۔

امرتا: واخط پھڑکے کھلوتی ساڈا پھٹ پھٹ

کے رون لگ پیندی اے۔

امرتا پر تیم نے اوردی رسیدی ٹکٹ

امرتا نال میری جان پھان سمجھ توں پہلاں او دوں
 ہوئی سی جددوں مرحوم پوہدی ظہور اہلی نے اک اخبار
 وچ ادھنوں پنجاب دی دھی کہہ کے مخاطب کیتا ادوں
 رفعت دے مضمون دارشہ شاہ دی پیرا تے گرما گرم
 بحث جاری سی۔ امرتا پر تیم نوں بے ایں اعزاز نے مینوں
 اوہدے بارے سوچن تے ماٹل کیتا۔ اتفاق دی گل اسے کہ
 رتن چار ورھے پہلاں عام طور تے ہون والیاں وارداتاں
 دی طرحاں امرتا پر تیم دی میری گورھی سبھیلی بن گئی۔ ہویا
 ایہہ بے منصور تیسر نوں من والیاں نوں کے فیصد تشریح کتا یا
 اوہنوں پڑھن دی توفیق نہیں ہوندی، اوہدی پہلک پلٹنگ
 ادھنوں پڑھن جوگا چھڈدی ای نہیں، اوہ تے اپنا ناں، کتاب
 بھین ولے دی کتاب دے پہلے صفحے تے دیکھ کے ای شاد
 ہو جاتا اسے باقی بے ایہہ کتاباں میرے پڑھن دے جتون
 والے دناں وچ آجان تاں فیصد تیک درقا درقا نقل نالواں
 بردی پانی حرام رہندا اسے۔ ”رسیدی ٹکٹ“، دی اوس
 جنونی کیفیت وچ ای میرے ہتھ آئی سی۔ خشونت سنگھ
 نے امرتا پر تیم نوں ایہہ کہہ کے اعزاز بخشیا جے اوہدی ہڈ
 درتی تاں رسیدی ٹکٹ اتے کھی یاں مکائی جاسکدی لے
 خشونت سنگھ دا ایہہ مختصر ترن تبصرہ صرف سنن وچ
 دی مزاج دی ذیل وچ نہیں آؤندا بلکہ ایہہ حقیقت اسے پئی
 امرتا پر تیم نے اپنی ہڈ درتی نوں جیوی ”رسیدی ٹکٹ“
 دے اندر محدود رکھ کے ایجاڑتے انحصار دی مثال قائم
 کردتی اسے اوہدے حرف وچ جہراں دنیا سمٹ
 سمٹ اوندیاں نہیں اوہ ثابت کردیاں میں پئی امرتا اپنے دور

دی بہت وڈی کھا کاراں، اک عورت ہون دے نائے
 اوہ اپنی زندگی دے ہردن نوں اک ضخیم ناول بنا سکدی سی
 پر ادھنوں صدیاں اتے محیط کہانی نوں صرف اک پیرا گراف
 تے کہہ کے اک سطر وچ ایہہ حرفاں نال لکھیا کہ حرفت
 بول پئے نہیں، حرفت رو پئے نہیں تے کہہ کے سرتال نال گاؤں
 لک پئے نہیں، امرتا اپنی دران ماں تے سنت گیا تھی والدیاں بھے
 صفحاں اپنے ہو وچ لے آئی اسے۔
 حرفاں دے اظہار تے اوہتاں دی صحیح درتوں توں
 دکھ امرتا دی اک ہمدان لکھی تے نوٹنگی ادا اوہدا سچ بولتا لے
 میں ایڈی سچی زبان کم از کم موجودہ نشریاں شاعری وچ نہیں
 دیکھی۔ ایڈا سچ بولن دالی امرتا نے پنجابی ادب دارشا قدماد
 نال جلا دتا اسے، کاش ایڈے سچ بولن دی عظمت نوں تسلیم
 کرن دا اول دی لوکاں نوں آجائے۔ اپنی کتاب وچ امرتا پر تیم
 نے اپنی اک نظم دا ذکر کیتا اسے جو گرو نانک ہاراج دی نسبت
 نال اوہدے آئے اتری۔ اوہوں اوہ نڈیسیں کسے ہوٹل وچ چارہ
 رہی سی۔ اوہ لکھدی اسے بے میں لباس توں بغیر سونا پسند
 کردی آں۔ آدھ رات ٹیلیفون دی گھنٹی وچ، میں ٹاٹے گاؤں،
 چ اپنا پنڈا و لھیٹ کے فون سنن گئی۔ ہزاراں میل دوروں پیر
 بیٹے نے فون کیتا سی تے جنم دن دی ودھائی وچ سی چھے میرے
 اتے عجب اثر کیتا تے گرو دی دی پیدائش دی نسبت نال اک
 ماں نوں تخلیق دے انتہائی عجیب، خوشگوار کرب چوں گندرن
 دے عمل نوں شعراں دا روپ دتا، پر ناں ہنا و مذہبی ٹھیکے
 واراں نے ایہنوں ایہہ لکھ کے ٹھکرا ویا پئی اک عام عورت
 اک مہاتما دی تخلیق نوں ذاتی تجربے دا ممکن نہیں دے سکدی

باقی: ہنر دا دعوا.....

دل دماغ ہر دے ہون اتے ددویں ایمان تے اعتماد دی زمین
اتے کھلوتے ہون، عمر نال محبت دا کوئی تعلق نہیں، بنا شادی
کیتے عورت مرد نال رہ سکدے نہیں پر ایس سا تھ وچ مزدوری
ہے کہ وہاں وچ ہی دچاراں دی سانجھ ہودے۔

امرنا دے نال سا تھ قولے کے امروز تک کہیاں نے
نال جڑے میں، آتے معصراں دیاں نظراں وچ سواہیہ نشان
اجرے میں، بھادیں اوہنوں کے اوزاہ نے گنگشی دی بانگی
پر واہ نہیں۔ اصل وچ اک بھاؤک عورت نون کھن ٹی
تھس اتے تشویش بھری کچھ تا چھ دی نہیں، شاعرانہ سن
بڑی وڈی ہندی اے۔ (ترجمہ: جمیل احمد پال)

باقی: نویں نظم تے امرتا

کھیت لوکاں دے کھیتاں تے تم کھاہدی تے آن دی تھیاں وچ چا کھتے
رنداں آن دھانیے قول دتے سانجھ پون دا جام اٹھا کے تے
فیض تے ساہدی شاعری دا اثر امرتا دی پہلی شاعری
وچ لکھت سورتاں وچ نظر آندا اے۔

عجیب رنگ دی جھکاں چھڑیاں ادس دیتے دے
شاعراں وچ عام نہیں اوہ امرتا دی شاعری دا اک زور دار
انگ اے۔

امرتا دی شاعری وچ موضوعات دی اتے جذباں دی
وسعت نال نال لفظاں دا تے اسلوب دا بڑا سرہنا خزاں
موجود اے۔ اوہ نویں نویں استعاریاں دی مدد نال شاعری
دے عمل نون سنوار دی اے۔

اکھاں دے وچ دیوے بھر کے
لمی نیچہ عسہ نے لائی
ڑبیاں نال ہنیرے پیتے

(اک نظم)

ابہر سچ اے کہ امرتا دامن اک ساگر اے تے

بھدی شاعری چن دی رستماں دا جوار بھانگا اے۔

لکھشاں ملک

امرتا نے ایس بے انصافی تے احتجاج وی کیتا تے ناقداں دیاں
اوہناں گالھال دا تذکرہ وی کیتا جو ایس شاکار چننا دے
سلسلے وچ اوہنوں سسٹیاں پٹیاں۔

ایس توں دکھ امرتا نے جس طرحاں اپنی کتاب وچ
”امروز“ نال اپنے دو طرفہ خلوص تے محبت دیاں تصویراں
دکھائیاں میں اوہ دی اوہنوں اک سچ مع دی تعریف جوگ
عورت بنا دیندیاں میں، اوہدی زندگی دا سبھ توں وڈا
دکھانت جدھا اوہنے بڑے ہلکے ہلکے انداز نال ذکر کیتا اے
اوہدے پتر دا ایہہ پھنکا کہ کید اوہ ساہرا پتر اے یاں ہروز
دا ایہہ ریمارک کہ ”سالاجو لاہیا! ساری عمر خواب مین
دی گل کر دار رہیا خواب مین دی نہیں“ ایہہ ساہرا نون
بڑی وڈی ٹکور سہی پر امرتا نے اپنی زبانی ساہرا تے کوئی
الزام نہیں دھریا۔

”رسیدی ٹکٹ“ پڑھن نال امرتا نے میوں اپنا
چھڑا سدپ دکھایا اے اوہدا تذکرہ تاں رب چاہیا تیر کراں
گ ایس دیتے تاں ابہر مین تے بس کر دی آن پی امرتا بڑی سٹی
بڑی سٹی تے بڑی وڈی فنکارہ اے۔

نویں نظم نے امرتا پریم

نویں شاعری دائرہ انگریزی وچ پانچ گیسٹس تے ٹی ایس
 علم نے بھیا سی اردو وچ آزاد عالی، شیلی نے ابتدا دکتی سی تے
 پنجابی وچ شریف کنیا ہی تے امرتا پریم نویں شاعری دے مرڈھی
 نیں۔ نویں شاعری نویں حالات تے نویں دل نے دی اوکڑاں،
 مسکیاں تے دو صدی مزدورتاں دا اک رد عمل سی۔ تے ایہ
 رد عمل دنیا دی ہرزبان وچ ہویا۔ نویں شاعری دے خلافت
 ایہدے شروع وچ ہر جگہ کوازا کھی۔ مشرق تے مشرق مغرب
 وچ دی ایہدے خلاف ایس شاعری دی گچھاں دے خلافت
 ایس حد تک کیا گیا۔

— کہ نویں شاعری گھر پچھے روندی ہوئی ملی دی پچکاں نیں
 نویں نظم دا غور ناں فلسفیانہ ویرا کرے تے تن چیزاں بکھر
 کے ساہنے آندیاں نیں۔ پہلاں ایہہ کہ نویں نظم یا نویں شاعری
 پڑھن واسے کولوں پڑھے بکھے ہون دا تقاضا کردی اے ایہ
 پرانی شاعری پار ہر کسے دے پتے نہیں پے جاندی بلکہ صرف
 اوہناں توں سمجھ آندی اے جہاں نویں علم نواں فلسفہ پڑھیا
 ہوئے نالے صرف ادب تے شاعری دا مطالعہ ہی نہ کیا ہووے
 بلکہ دوجے علموں دی چگی واقفیت رکھدا ہوئے۔ جدے
 وچ علم بشریات، فلسفہ، علم معاشیات، تاریخی علم سماج، علم
 نفسیات، علم تہذیب اہم نیں۔

دوجا نویں شاعری یا نویں نظم دا مزاج تجزیاتی اے تے
 ایس کر کے ایہہ مشرعی صفتاں اپنے اندر رکھدی اے۔
 پنجابی شاعری صرف جاسیاتی جذباں دی ایہی یادگار

میں بلکہ غیر جاسیاتی جذبے دی ایہدے وچ نظری آوندے
 نیں۔ مثلاً ایہدے وچ صرف محبت، محرم، خوشی دے
 ای جذباں دی شکلاں نہیں بلکہ غصہ، جنس، انقلاب، دے
 جذبے دی کارفرما نیں۔ نویں نظم دا گھڑا ایہناں تہاں رنگاں
 وچ کھر کے ساہنے آندا اے۔ ایہو وجہ اے کہ جیوں اسی
 نویں شاعری دل چھات پاؤنے آں تے ساڈوں نویں شاعران
 دی شاعری وچ بغاوت، انقلاب، رومانیت، انفرادیت
 عوامی رنگ، سماجی انقلاب، دی جھکاں صاف نظری آوندیاں
 نیں۔

اکیں لحاظ ناں نویں پنجابی شاعری موضوعات تے سیت
 دوجاں لحاظ ناں نویں نویں تجزیاتی تون گزروی امرتا پریم تے
 شریف کنیا ہی تون ہن تک اپڑی اے۔

نویں شاعری وچ جنس زدگی دی جھڑی فضا انگریزی
 تے اردو شاعری وچ اک چار ڈھینیت تے ذہنی مرغن دی شکل
 وچ نظری آندی اے ادہ پنجابی شاعری دے نویں دور وچ
 نہیں ملدی۔ ایہہ وجہ ایہہ وے کہ پنجابی شاعری سوٹی تے
 دی شاعران دی صورت پوریتاں نال ایس قدر منسک رہی کہ
 ایہہ اکیں گل دی متعل ای نہ ہو سکی کہ ایہدے موضوعات وچ
 فاشی آئے۔ دوجا امرتا پریم تے شریف کنیا ہی تون کچھ سال ای
 پہلاں پنجابی دے آخری عاروہ شاعر حضرت میاں محمد بخش
 دی آواز دا جادو ہر پاسے سہر چڑھ کے بول رہیا سی تے ایس
 جادو وچ شعر دی بنیادی صفتاں تے موضوع دی پاکیزگی دا

اینا ستر میل جوں سی کہ اعلیٰ شاعری نال پاکیزگی دا تصور بڑا
گوڑھا ہو گیا۔

چونکہ کوئی ادب اپنے سماج توں کٹ کے نہیں رہ سکدا
ایس ئی جدول نوں تعلیم نوں حالات نوں فلسفے

نویاں تحریکاں بن الاقوامی سطح نے زبان تے ادباں نوں
متاثر کرنا شروع کیتا تے اسی دیکھنے اک کہ پنجابی شاعری وچ
نویں موضوعات آئے۔ چنانچہ شریعت کجی ہی امرتا پریم ہی شاعری
وچ سانوں پہلی وار سماجی انقلاب پرانے حالات توں بغاوت
شدید رو دا نوی حقیقت پسندی تے نوی خیالاں دی بھرمار
ملدی اے۔

شریعت کجی ہی دی شاعری وچ سماجی تعزیت دار دنا تے
عزت کشاں، مزدوراں دے درداں دی پکار ملدی اے تے
امرتا پریم دی شاعری وچ رو مانیت دے نال نال بغاوت دا
جذبہ اُبھر کے سامنے آند اے۔

نویں سماج وچ انسان انسان توں کٹ کے رہ گیا اے
محبت دی کمی دا احساس ہر پاسے اک ذہنی خوں تے ذہنی
مرضی بن کے پھیل رہیا اے۔

امرتا پریم اک پاسے محبت سنگ پیار خلوص دی قدر
نوں تلاش کردی اے۔ جہڑی تک گئی اے تے دھتے پاسے
ادہ پرانے تے غیر منصفانہ سماجی نظام دے خلاف اسے جدھے
وچ انسان انسان آتے حکمران اے۔

چھتے او جنوں پرانی ریتاں وچوں محبت دی قدر نال
محبت اے اوتھے ادہ نوں سماجی فلسفے نال پیار وی کردی اے
محبت نے بغاوت ایساں دو لفظاں وچ امرتا دی شاعری
دی رُوح چھپی ہوئی اے۔

اکو تئسہ پیار دی کجی
ادہ دی تئسہ اکہری

امرتا پریم نوں بے اسی ناکام محبت دی شاعرہ کہہ لینے
تے زیادہ ٹھیک ہوئے گا کیونکہ ادہ ہی شاعری وچ محبت

دے نال اک زہر بھری خوشی دی لہر اُٹھدی اے تے ایس
نوں صاف پتا چلدا کہ ادہ ناکام محبت دے درد نوں مختلف

شکلاں وچ اپنی شاعری وچ پروٹی جانندی اے
چڑھ چڑھ لہ لہ سورج ہنیا
دھ دھ دھ گھٹ گھٹ چنڈا
ساری عمر اں کھل گئے

ترے جاڈو ورت گئے بول

ڈاچی کسے دی آج نکھیر دیندی
کسی اہے وہ پھول داکھ بھالے
دوویں اٹھیاں حسن داخل پنید ا
تھہ تہہ نے ایہے دی پیر بھالے
کھا عشق جو پھری اہہ اچھری توں
اس اوس دی کسمدی پئی حالے

نہ کوئی دتے اساں الا بنیڑے دے
نہ کوئی لگہ گزارشاں کیتیاں تیرے

ایہ کھراں دی وادی با ہیا
اس وادی وچ کجھ نہ آگے

”میں گیت لکھدی ہوں“ امرتا پریم دی اک خوبصورت
نغمہ دا عنوان اے تے ایس نظم وچ اک شاعرہ زندگی دی
اوکڑاں ناکامیاں تے اکٹا ہٹاں نوں پلنے نال لاکے اسخ
کہندی اے۔

کا ہا ہنر کا ہری کلا

ترلا ہے اک جیون دا

پنجابی شاعری وچ امرتا ایس ئی ہی ہمیشہ زندہ رہے گی
کہ پنجابی نظم وچ

باقی: امرتاپہ

نہیں کریں تے رانجھا دکھو دکھ آں تاجے انج ہندا تے
 ارج تیسے وی " رانجھے " داناں کوئی نہ لیندا۔ ایہہ بڑی
 اچی گل اے۔ ہیر اپنی سجاں تے رانجھا اپنی سجاں، دوویں
 تاملن میں۔ دولاں حیا اکتو جھیاں پیڑاں اوہناں نول وک
 یک کر کے ہمیش دی حیاتی بخش جانڈیاں نیں۔ پر امرتاداسواں
 فیروہی اوتھے دا اوتھے موجود اے۔

ہج تھکیوں بنے گناہ وے رانجھیا اجہ میں ہیر تھتے
 سوہنوں لال رانجھن وے تیراں !

کیوں ہے

" ابے سماجی سکے کھوٹے۔ ابے آلا روٹے لہے
 تے پیار دا وزن کرنا کرنا کوئی سوکھا تھوڑی ہندا اے تے
 " لفظاں دی دولت بنا وفا " ای رہندی اے غریب
 نہیں ہرجاندی۔ ایہہ بڑی تے اتلی سچائی اے۔ وفا
 جس دی دھرتی وچ بیکے دے پھل کھڑے ہیں تے پے
 وفائی دی دھرتی ظلم دے لکھ کنڈے اگانڈی اے۔ وفا
 سچ اے۔ بے وفائی جھوٹھ۔ جھوٹھ تے سچ دی ایہہ جنگ
 ازلاں توں لگی آ رہی اے جس وچ اسپیں سارے شریک
 آں۔ کجھ ایہہ رکھ اوہدرا سچ دا پانھی امر ہو جاندا اے تے
 " امرتا " وچ " امر " موجود اے۔
 اللہ کرے ایہہ جھوٹھ نہ ہووے۔

اودہ پہلی عورت ہندی آواز اے جدھے وچ اوہرے ساھواں
 دی گری اودہی آنگاں دی تا لگھ۔ اودہرے زرخاں دی پیراں
 دی صدا صاف سنائی دیندی اے۔

ایک بیونڈی جاگدی عورت دے دل تے جذباں وچ
 تے فکر اں دی کئی ہراں شاعری دے صفے صفے آتے تصور اں
 دی شکل وچ نظری آدنیاں نیں۔

اپنی محبت دی ناکامی دے نال نال سماج دے دکھاں
 نا انصافیاں تے سماجی قانوناں دی درد اں بھری سختیاں دا
 ذکر بڑے سوہنے انداز نال امرتادی کوتا وچ ملدا اے۔

کید وے دے ہر وی ہوسے ڈاھڈے
 چپاک کسے دے ہور بھوڑ ہو گئے
 پنڈے تخت ہزار یوں جھنگ والے
 ہونڈے ہونڈے اے ہر وی دور ہو گئے
 سو سو وار مناسیاں جا کے
 پر تقدیراں ٹرو نہ سنسیاں

کے دے کید وداں نے نویں سماج نوں کچ پریشان
 رکھیا ایہدا ویر دا امرتا دی شاعری دا دو جا اہم حصے امرتا
 دی شاعری وچ محبت دگی ناکامی نال نال سماج وچ ہرٹی نا انصاف
 تقسیم دی۔ ڈیرہ ہر وی بڑی زور دار تے جاندار اے۔
 امرتادی شاعری محبت تے بغاوت دی شاعری اے
 اودہی اک ہر وجہ دی اے کہ جن و پے امرتالے پنجابی شاعری
 کیتی اویں ویں آردو انگریزی وچ ایہہ چھپے

شاعر موجود سن۔ ساہو لہدھیانوی۔ ٹی ایس ایلینٹ
 فیصل۔ مجاز۔ جوکھی۔ ڈیویری پینٹس دی شاعری وچ ساڈوں
 ایہہ چھپے عسوسات صاف نظر آندے ہیں۔

جاگے اچ لکائی دے بھاگ جاگے اوہناں کھونیاں دی سونہ کھا کے تے
 ساکھے تے دھرتیاں سا بنجیاں نہیں چلے کون اس دارنہ پانے آگے تے
 (باقی صفحہ ۷۹ آتے)

پر یا سیک پر لیٹان کرن لگا ہے۔ تے ایں زبں منزل نے
 ترنا، انج جا پڑا ہے، جویں ایسے اوس سکھنا ہے۔
 پر ایں وچ رتا شک نہیں کہ "کاغذ تے کینوس" وچ
 امرتا پر یتیم دی پر تھیانے فٹی پنتا دے درھیانوں درھیانہ کار
 وجدے ہن۔ ایہناں سطرین وچ اوسن شاعرہ دے طور تے
 پچھا ہندوں سوہنہ کیسا ہو یا جا پڑا ہے۔

بچن راست پن لگی تال توں ملیا ہیں۔
 توں وی اوس، چپ، شانت تے اڈول
 بی وی اوس، پتپ شانت تے اڈول۔

صرف دور وگدے سکھ دے وچ طرفان ہے۔

(اک ملاقات)

تے دندگی تے جہڑا کھلو اڑ امرتا پر یتیم دے سچ نال ٹرٹ
 کیسا ہے۔ اوس دا ایں سکھت پرتی کا تک رچنا وچ ملدا ہے
 ایہہ کوتا اوس انوار تے اوس کلیور ول اخارہ کردی ہے جہڑا
 ایں سگرہ توں بعدوی ادہری کوتائی ہویا ہے۔

میں تیری سچ تے جد پیر دھریا سی۔

میں اک نہیں ساں — دو ساں
 اک سالم دیا ہی، تے اک سالم کوٹری

سو خیرے بھوگ دی خاطر۔

میں اوس کواری توں قتل کرنا ہی۔

میں قتل کیسا سی۔

ایہہ قتل، جہڑا لڑنا جائز ہندے ہن۔

صرف اوہناں دی ذلت نا جائز ہندی ہے۔

تے میں اوس ذلت دانہ ہر پیتا سی۔

نے فیر پر بجات دیے۔

اک ہو وچ بیجے میں اپنے ہتھ دیکھے من۔

ہتھ دھوئے من۔

بالکل اوس طرحاں۔

جیوں ہی میں شیشے ساہنے ہوئی۔

اوہ ساہنے کھلوتی سی۔

اوی، جو اپنی جا پے،

میں راتیں قتل کیتی سی۔

اودھا یا۔

کیہہ سچ دا ہینرا بہت گاڑھاسی؟

میں کھنوں قتل کرنا سی۔

تے کھنوں قتل کر پٹھی (..... مکاری)

ایس رک کوتا وچ امرتا پر یتیم دی زندگی واسارا دکھانت

ہے۔ ایس رک کوتا وچ اوس اپنے دیا ہوتا جیون دی بربادی

دی کہانی کہی ہے۔ اوس خاندنی تربیت جس اک سو پر پڑدی

باڈس وچ ساڈے گھر آکے جنوں کہیا سی "مکرتار توں امرتا

نال خفا ہندا ایں ایہہ سوچ کے کہ اوہ میرے پر تلی جی ہیں۔

میں تینوں یقین داندایاں اوہ میری وفادار بیوی ہے"

ایس رک کوتا وچ امرتا پر یتیم نے اک اہم سچ دی پٹھی

کیتی ہے۔ اوہ دے اندر اک عزت مند کا کار عورت، دانوار

پن سگواں، سٹھا پایا ہے۔ ایس رک کوتائی کے توں بھارتی

گیان پیٹھ انعام نال ستیکار یا جا سکدا ہے۔

امرتا پر یتیم دی لکھنی وچ عورت ذات نال ساڈے

سماج وچ ہوئی بربریت دے خلاف اک نہ کمن والی جدوجہد

ہے۔ اوہری سوئے جیونی وچ مڑ مڑا اوہناں بندھناں دا

اوس ذکر کیسا ہے، جنھاں وچ اوس اپنے آپ توں ہمیشہ

حکرت یا ہویا جا پیا۔ رک قید توں آزادی، ایہناں بندھناں

توں چھٹکار اوہری جیون کہانی بن کے رہ گئی ہے۔

اج میں اپنے گھر دا غیر بنایا ہے۔

تے گی دے تھے تے لگا گی داناؤں بنایا ہے۔

تے ہر مڑک ادی دشا داناؤں پو تھے تہا ہے

پر بے نشی مینوں ضرور بھنا ہے۔

تاں ہر دیش دے، ہر شہر دے، ہر لگی جا پو ہا شکور دے۔

ایہہ اک سہراپ ہے ، اک ورا ہے
تے جتھے وی سنتز روح دی جھک پے۔

سمجھنا اوہ میرا گھر ہے ۔ (سیرا پتا)

اوہی سوئے جیونی پڑھ رہیاں مینوں اک قول جیک
وار انج عسوں ہویا کہ ادس وچ دی آزاد عورت پیار دی ٹھی
قید تک نوں دی شاید قبول نہیں کر دی ، ادس نوں چٹ دے
ریشی دھاگیاں نال وی بھٹنا منظور نہیں ۔

امرتا پریم بڑی بے باک تے باغی کردار دی مانک کلاکار
ہے ۔ سکھاں دے سنگ وچ ، گڑھکی اکھراں وچ پنجابی دی کے
سامت کار دارمتر سگرٹ دے دھوئیں سگرٹ دی راکھ ،
سگرٹ دے تھاکو دا ڈکھنا بنا مطلب ہرگز ہرگز نہیں ۔

ڈیڈھ گھنٹے دی طاقت

سوچدی ہاں آدھاسی عورت دی طرحاں میں اک

چلم ہاں لال

تے ڈیڈھ گھنٹے دا تھاکو

اک آگ دے وچ رکھ کے میں پی لوال

ڈیڈھ گھنٹے دی طاقت

امرتا پریم اپنی کوتاہی وچ ہن مین تے مستان ، ہنوتی تے
پراگ ، ڈیڈھ گھنٹے تے ڈیڈھ گھنٹے تے ایس طرحاں دے انیک
ہردوشیاں (موضوعات) دا ذکر کر دی ہے پراہہ کدی نہیں
تھکوی کہ اوہ عورت ہے ۔ زندگی وچ حسن شان والی خشیاں
وہاں سا بچھاں بناؤن والی عورت اوہ تروپے لاندی ہے ،
گندھ حال مادی ہے ، اوہ دے کلاکار دے پتہ اک عورت
دے پتہ ہن ۔

اک کوئی دھپ دی

میں ڈیک لاکے پی لوال

تے اک ٹوٹا دھپ دا

میں لکھ دے وچ پاپاں ۔

(سیرا پتا)

کدے کدے میں اکٹھے ۔۔۔۔۔ سوچاں ۔۔۔۔۔

لکھ دی لال نندی نول ہاٹراں

آپنا دستخط آپ چھپاواں

اس ترے توں مگر جاواں

(اک گھٹنا)

تے چھٹاں نول نول کوتا دی بھکے ہودے ادہنالی ٹھی
ایہہ سطران حاضر ہن ۔

سامراج اک ٹاواں شاہی لوتا

ہر آدم دی ذات فضل دے دانگ آگی ۔

حاکم دا حکم ادنا ہے

اوہ جنادی گروے

تے پر جادی پیراوتی ہے

اوہ جنی دی جروے ۔

(دیکھ کھیرا روپا)

گیان چٹھ ایوارڈ دے اعلان دے موقع تے امرتا پریم
نے ایس گل دا اعتراف کیتا ہے کہ ادہنالی جس طرحاں زندگی وچ
کے بند وچ نول قبول نہیں کیتا اسات کار دے طور تے دی
اپنے آپ نول کسے دھڑے جاں کسے خاص نقطہ نظر توں دکھ
رکھیا ہے ۔ اپنے آپ نول اگانہ دھو اکھو اون ٹھی وی اوہ کوئی
خاص اچھ نہیں کر دی ، امیر جتھی دے نلنے وچ لکھی ایس کن وچ
اوہ لوک راج توں وی اپرا م پریتی مہندی ہے ۔

تے لوک ماج ، گالی گلوچ دی کھیتی

کہ بندہ جدوں موخہ دے تال جی چاہے جروے

گھری دی بھر لکھے ۔

تاں اوے گالی گلوچ دی ۔

بہہ کے جگالی کر لکھے ۔۔۔۔۔ (دیکھ کھیرا روپا)

امرتا ہراں توں کانڈے کینوس تک امرتا پریم دا جیون
اک کر ٹھی گھاندا دا جیون ہے ۔ ایس دا چناوی آور کیتا جائے ،
مہوڑا ہے ۔

امرتا پریم دے ناں اک خط

پر کس بوڑھ نوں رتا ؟
بوڑھاں دی چھاں مایاں ورگی سنگھنی ڈھکویں !
چھاواں دی سردار
اپنے تھلے اگے ہونے کوڑے نوں کوئی بوڑھ دھن نہیں
دیندا ؟

اک اعتراض پرانا !
کس کوڑے، کس بوڑھے سے بوڑھ نوں دھتا ؟
دور ہونے یاں نیرے، تھلے دھکے کیسے دکھایا ؟
اُتھ دی بوڑھاں پھیاں گیان، دھیان، نردان۔
امرتا پریم! بے توں رکھ ہندویں تے بوڑھ سدھونڈویں
امرتا پریم!

توں پنجاب دی ٹوٹے ٹوٹے، ٹوٹے ٹوٹے دھرتی
اپنی رت دج رتی، تاں وی ساوی ساوی
اپنے نا دھج تپ دی، تاں وی چھاواں ونڈی
"اک دا بوٹا تیرے سجے دا سمبل، پر سوچیں تے
بوڑھ تے بوڑھ دی چھاں کیسے سمبل بن دے نہیں ؟
توں دھرتی! تے اپنے لہو دے پھلاں دی پھلکاری
تیرے اُتے!
پر، بے توں کوئی رکھ ہندویں تے بوڑھ سدھونڈویں

مہنی پلانٹ نوں کیسے نوڑی دا ؟
اک بوتل، اک بگ پاتی دا !
پھل گلاب دا گلے دی مٹی وچ کھڑے
بہڑے رنگ دا چا ہوا
(گلابک کے چتھے مرضی رکھ لو۔)
ہم دھریک دی چھاں مہنی پر پتر کوڑے !
پتر گھوٹ کے پوہ، لہو دی ہووے صفائی
تائے دیرھے سوہتے لگ دے۔
بوڑھ نہ قیدی ہندا۔

نہ بوتل، نہ گلے تے نہ دیرھے دا۔
بوڑھاں نوں کندھاں تے دنگناں دل نہیں سکدیں
بوڑھاں نوں لاؤن والا۔
اپنے لائے بوڑھ دی چھاویں گھٹ ہی ہیندا ؟
(بہہ نہیں سکدا)
اپنی عمر حیاتی وی کھولتے کتھوں ؟
پر کیسے لگے بوڑھ جہانوں ؟
دھرتی تے انسان نوں چھاں دیندے نہیں
ٹالھی، توٹ، پھلاہی، پھل، لکڑ، جند کریر،
تے جو رتھیرے
پھل دلے رکھ میں نہیں ابے گنائے، اوہ وی
بہت دھیرے !

دوہائی

ہرنا پر تم دے ناں

چٹھی لکھ سجناں نوں پاواں
دل دا میں دی روگ گواواں
اکھیں ہنجر ہنجر بھڑ روواں
مولی اندر خشاک ٹلاواں
اونسیاں پاواں تاسے ڈھاواں
کلم کلی میں گھبیراواں
بدل گرے بکلی چکے
کونل وانگولنیں کڑلاواں
پیار دی گل سنسار نہ پچھے
کھنوں تیرے باجھ سٹاواں
چھٹی دا کچھ موڑ نہ آوے
کوس توں کیا کہریاں تھاواں
مار چھال جھٹاں دے اندر
رڑھ دی جاواں شوہ نوں پاواں

را امرتا پر تم ہی نزل گسیان پیٹھ ملن تے
امرتا پر تم نزل لکھ لکھ واری دیواں ارج دوہائی
گیان پیٹھ دا گنا پاکے سنگت اوکس سمائی

ہنچ پانیاں داسان دوہاندی مٹھڑے بول بولیندی
دیس مرا انول ہے کہندی ایو اٹھدی بہندی

سچی جا کرماں بولی دی ایہہ اکھراں دی رانی
اک اک واک سناے ایہدا دکھ دی سوکھانی

تے ارج دیس بدیس پھریندی دیس پنجاب دی جانی
اوبدر وچ اڈڑیکاں بیٹھے ایہے جھیناں بھائی

پینتی سالان توں پئی ایہنوں راوی واجاں ماسے
کدی تے پامیرے دل پھیرا پئی جھٹاں پکارے

لکھ سلماں کدے شکیلہ جس ماں تیتوں جاپا
دہگورونے عزت بخشی دیس داسان دوہایا

امرت چھاگل

امرت دی ادوہ چھاگل، اُسدے من وچ پھلکے پیار
اُسدا ہراک انگ محبت، ہراک رنگ بہار
سرکڑھویں ادوہ امرتا پرہم، ساڈی ادوہ جیہدار

دکھ سکھ سبھ نئی اُسدا سا بچھا، اُسدی اسے پئی پئی
اُسدیاں دھماں چار چھیرے، سبھ کچھ اُسدے لئی
شولی تے دی چڑھ کے کینا، اُس نے سبھ نئی پیار

ادوہ رانجن، ادوہ ہیروی سبھ دی اُسدے ہتھ وچ دھلی ا
پیراں دے وچ بھا بھرا اُسدے گل وچ پوئی رنگلی
اُس دی کوک تے دوڑدی آوے کوئیاں والی ڈار

ادوہ کوئل، آواز نون اُسدی سن کے گنگے بوے
انگلیاں اُسدیاں، من دیاں تاراں، چھین ہوسے ہوسے
ونگیاں بوسے ہتھ وچ اُسدے قلم دی اسے چھنکار

جسدی نکھت خشبو گھوسے، گڈھے رنگ کھلارے
جس دے سجرے اکھر بن گئے ہمدے دسدے تارے
جس دی بکھ دے سرناویں میں پھلاں گلڈاں دے ہار

ایہہ لہراں ایہہ بھراں سبھ کچھ اُس دے نئی امداد
جس نے دل دے کن نال سنتی دھرتی دی سسراو
جس دیاں سوچاں دے وچ کھرسے ساڈا شالامار

و ند گروں امرتا پر تہم ہو ری دلی توں ڈیرہ ڈون
جان لئی گڈی ورج بیٹھے سن۔ ایس سفر جسے دوران اوہناں اپنی
مشہور نظم کھی جدھا ایہ شعر بہت مشہور ہو یا :-
آج اکھاں داریٹ شاہ نون کتوں تیراں وچوں بولن
تے در کتاب عشق دا کوئی اگلا درت پھول
میں ایسے بچہ کوڑوں کچھ رکھ کے بیٹھے شعر کھکھے میں
(مبارک)

جد ایجن نے ماری کوک
اٹھی تپینے وچوں ہونک

اوہری دکھاں بھری آواز
گئی آسماناں آتے گونج

چکی تے گڑ لائی اینج
جسراں ڈاروں دھچری گونج

ادہنوں آئی دطن دی یاد
ادہرا دل ہو یا ناشاد

کہنچ داریٹ نون مز یاد
آئی داریٹ شاہ دی روج

انج امرت دے کول جیون
کر یا پیسے اٹسراں توں

یہم جھم برہم جھم کوڈا گیت
سارے دل ملی رہتے سدا

چتے پیار دی ایہو ریت ۔

ترے کول

محبت و البیاں گلآں دا انمول خزانہ
چاخن پیار، دنا دے موتی
ہر پاسے رنگاں دی مستی
در دو ٹڈائے

ترے اکھر جیویں امرت دا اک دیہڑا
جس دے اندر خوشیاں خشبو سوہن، سہین

تیرے جذبے

لہراں اندر وگمنا پانی
دریا وال دے شوہ مہرے نغے

تیریاں ڈونگھیاں ڈونگھیاں سوچاں
اک سمندر جس دے اندر دنیا وسے

جس دے اندر اک خدائی
جس دے اندر اک زمانہ

ترے کول ۔

محبت و البیاں گلآں دا انمول خزانہ

امرتا
پیتم
لسی
اک
نظم

اک سی اینیسا جو دلی دیاں گلیاں وچ رہندی سی
 میں ادب سے کسٹھوڑے دی پٹھے میں ، تے آخری خط وی
 پر جہوں دھرتی اُتے رات دی پہلی جہاں دے نال ہی اک ٹھنڈ
 پیراں راہیں بھڑے بھڑے چڑھدی اے
 "جسم دے پیراں دلوں وی ، تے من دے پیراں دلوں وی"
 اک سوال میرے ذہن دابتہ دروازہ کھڑکاندا اے
 ایہ تان میرے دل دی حالت سی ، امرتا نول کھنھے دسی ؟
 اسچ تان " میں وی ادہ راہ نوکھیالے جتھوں نظماں تر کے اوندیاں میں "
 ادہ لوک دیکھے میں جھناں دے اک ہتھ ہندی اک ہتھ چھالا ہوندا اے
 نون رت آون میکر کستوری درگے بول کھلار دی دکھلی دی آواز کھنھے سنی ؟
 ۵ در ہے ہی سڑک اُتے تر کے میرا جی چک نمبر ۳۶ جان نون گدا اے
 جتھے کمرچی کیراں نال کالا کلاب بن دا اے
 ایہ سچ ہے کہ ناگ منی دی تلاش
 شوقی صراجیوں دکھاں سے داروین درگی ہے ۔
 ہکی جوہلی وچ بہہ کے پانن دا ہونکا سنناتے اک شہر دی موت دیکھنا ۔
 کوئی معمولی دکھانت نہیں ہوندا
 دل دے کوسے کاغذ آتے اک ڈیاں دیکان نال کچے اکھ پانیاں ، مینوں ایس گل دا بالکل
 پتا نہیں ہوندا کہ چھٹی در ہے بعد کیر ہوندا گے ؟
 آن دواسے کرودھ مشکلاں تے ہبوریاں بھری
 اک اداس کتاب درگی زندگی وچ
 جہوں ایہ سوچ آدے کہ کھڑی زندگی کھڑا ساہتہ
 امرتا !
 دیو چاچا ، دیو کی جین ، ملکہ ، ڈاکٹر دیو تے ایشو نون بل کے
 کاغذ تے کینوس درگے دستاویز نون پڑھ کے
 تریں دھوتے پھل درگیاں تیریاں امر لکھتاں پڑھ کے
 میں اپنے من نون شانتی تے لکھ نال پھر لیندا ہاں
 تے سپج ۔ جو اک دا پوٹا ہے ، ادب سے وچ
 میرا دستاویس
 اک نمبر دے فرق نال چتہ جاندا ہے ۔۔۔۔

(گیان پٹھ انعام ملن تے ہندی جہینہ دار "مایا" دا تبصرہ)

امرتا پر تم، ہنر دا دعوا نہیں

۱۹۸۱ء دے گیان پٹھ انعام جیتو مشہور پنجابی شاعرہ
کہانی کار امرتا پر تم نوں انعام ملن تے اوہناں دی پہلی گل سی۔
"میں زندگی توں کچھ لین دی گل کدی سوچی ہی نہیں۔
کیونکہ اہم دے نال دین دا ٹرڈ سس "منا تر ہندا اے اپنی
کلپناؤں تھلیتی موڑ دے کے میں اپنے آپ نوں کچھ پان توں
مکت کر بیا اے۔" مان پچھے عشق دا ہے، ہنر دا دعوا نہیں،
"زندگی توں کوئی شکوا نہیں..... اک شکرانا ضرور
اے۔۔۔۔۔ اوہناں لئی جہاں مینوں پڑھیا، پچھانیا، اتے
اوہی دے "دیو لینتھ" اتے میرے نال گل کر سکے"
گیان پٹھ دے سچو لکھنئی چندر نے جیوں ہی فون
آتے مینوں ایس انعام دی اطلاع اتے مبارک باد دتی تال
بھد توں پہلاں ایہہ خوشخبری امرتا نوں دتی۔ امرتا
نے اکھیا۔ "توں ہندوستان دے سبھناں علاقیاں وچ
گھننا چاہندی سیں ناں۔ ناؤ یو کہیں افریڈ دیش۔"
۳۱ اگست، ۱۹۱۹ء نوں گوجرانوالہ وچ جی بے لوشا
گل کرن والی ایس شاعرہ دا پچھن لہور وچ بیتیا۔ اوہتے
ہی تعلیم حاصل کیتی۔ ساڈھے دس سال دی سی کہ ماں چھلانا کر گئی۔
پتا سردار کرنا سنگھ رات بھر بہہ کے لکھدے اتے دن نوں
سوں جاندے۔ نہ کوئی دوست، نہ کوئی بھائی نہیں۔
اکلا بچپن باہر لکھنؤں پھٹپٹان لگیا۔ پہلی نظم ۱۱ سال
دی عمر وچ لکھی سی۔ "امرتا لہراں"، امرتا دا پہلا شائع
ہو یا شاعری پر اگا ہے۔ اوہناں دیاں گل پلاکے، ۱۹۶۰
دی دھ کتاباں چھپ چکیاں نیں۔ دو ایسے چھپ رہیاں
نیں۔ پدم شرما تے سابت اکاڑی وی اوہناں نوں دتے

گئے نیں۔ ایس لیکچر دیاں رچناواں داہن ٹیک ۳۰ رباتاں
وچ ترجمہ ہو گیا اے۔
"کھن داکم عام کسکے رات دے دن چار دے فرخ
ہنر اے۔ جہوں چو ہاں پاسے خوشی ہی خوشی۔۔۔۔۔ موت
اپنی آواز سنائی دیندی اے۔ کھن ویلے سگرٹ، چاہ تے
کدی کدائیں و سکی داک ادھ پیگ۔ عموماً ۲ سگرٹ ہر
دن پی جاندی ہاں "پنگ دے پاسے تے بی راکھ دانی
وچ نو پینٹ کنگ چھاڑ دے، ہونے امرتا نے دسیا۔
"میں آزادی دی عیاتی ہاں۔۔۔۔۔ پر آزادی یا ہروں نہیں۔
اندروں آؤنی چاہیدی اے۔ کچھی رستل دی نقل وچ صرف
سگرٹ پیون اتے سینتر پینن تال آزادی حاصل نہیں ہوندی
ساڈی لوکاں نوں وی سھلتا تہی مل سکدی اے جہوں
اسیں آزادی لوں صحیح معنیاں وچ سمجھئے"
چہرے وچ اک خوبصورت تراش دیکھا پنتے و ہار
وچ سبج کھلھاپن لئی امرتا نوں جتھے کھلھے ٹٹھے کھن پاروں
تمتھ تے دشنام دا نشانا بننا پیا، اوہتے سچی جبت اتے
تعریف وی ملی۔ جدے نال دیاہ ہویا تے دو بچے پیدا ہوئے
اوہرے نال ایہ من موہی شاعرہ بچھ کے نہ رہ سکی۔ جھوٹے
دکھا دے توں اوہنوں تعزیت اے۔ من منے، تال پلاکے
ناگ پٹ دے دکھ ہو گئی۔ "اوہ ایہتھے ہی نیں، اپنی ماں
دے نال" امرتا پر تم دسیا "کل اوہناں نے فون اتے
سبا کر بادی سی۔"

جبت دو ایسے لوکاں وچ ہندی اے جتھے دوہوں لفظ
اک دوسرے دی صحیح تے کئی پچھان ہو سکے۔ دوہوں دے ہی

(باقی صفحہ ۲۹ آتے)

شاعری دی چون

الف:۔۔۔
 ایسے چورے ٹوٹ امرتا پر تیم دی پوری شاعری دی ناما نندہ چورے نہ سمجھا
 جا دوسے کیوں ہے تھالے دی کے پاروں، اسارے اوسے کلام ولے بہتا درھیانے
 نہیںے و تا ہنرا "نویہ ژت" دے تانے ہیٹھ پاکتارے پچھلے تہہ تھے درھیانے تونے چھپ
 رہیا ہے۔

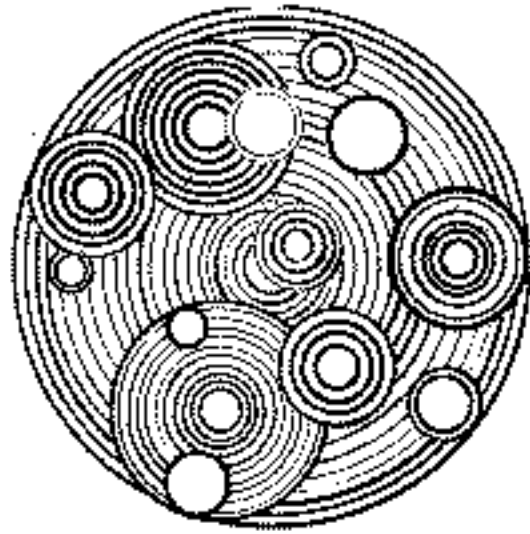
ب) ایسے چورے دے دو چھے نیہ۔ دہے جھے دہے اوہناں دے اخیرے ٹوٹ "کاغذتے
 کیوں" وچوں نکلانے دا انتخاب کیتا گیا ہے جدکہ پہلا حصہ "کاغذتے کیوں" تونے پہلاں دی
 پوری شاعری دے بہت بہت مختصر چورے اے۔ "کاغذتے کیوں" تونے پہلاں اوہناں دے
 شاعری دے دے وید دے تک بھگ ٹوٹ پے ٹوٹ۔ اوہناں آپ دی اپنے شاعری دے
 دو انتخاب چھاپے نیہ۔ (۱) کاغذتے کیوں تونے پہلاں (۲) بکھ جمع تونے۔

اک تونے جوہ ناگ نھے پرکاشن دے "چیترا نامہ" دے نامے ہیٹھ آج کلے

(ادارے)

چھپنے والا ہے

امرتا پر ستم

اک دردی
 جو سگرٹ دی طرفاں میں چپ چاپ پیتا ہے
 ہر ت کچھ نغماں ہن
 جو سگرٹ دے نالوں میں راکھ وانگن ہھاڑیاں.....

23/4/37

پیر 202 مآ

کے شہزاد کے 30:

نہ 47 47 47 31 54,

شہزاد کے 47 31 54 —

کے شہزاد کے 47 31 54

نہ 47 47 47 31 54 .....

” کاغذ تے کینوس “ توں پہلاں

دیوتا

توں پھر دا دیوتا ٹھنڈے لکڑ بھاد تیرے نہ اہے تیک گرامان
 بجگاں بجگاں دی نیندر تے اہے تیک وی جذبے تیرے جاگن وچ نہ آن
 ہاں ہاں کے حسن اپنے بیکھ کسندریاں آن ۔

تیرے سولے جڑھ انگاں تے جین انگ فوان
 پیڑے پتھر چرناں آتے، لوئیں لوئیں پوٹے چھوہ کے
 ماس دی گندھ وچ مئے مئے پیراں تک جھگان
 رگھے ساہ دہاں گرم ہواڑاں، پوجا دی سام گری وچوں ۔

اٹھتے بے دھوئیں تیرے بھاد نہ اہے بھکھان
 وٹاں ورگے قد اوہناں دے نیوں نیوں بھدے جان
 چتوں پٹیاں لکھ گوریاں، کائے بھورے نین اوہناں دے

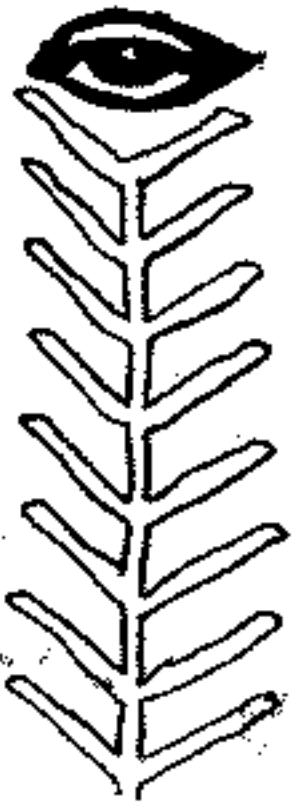
تیرے سولے سولے بیت تے روم روم لپٹان
 رجوئیں ٹٹھی دی خشبو تے ناگ لپٹدے حبان
 بجگاں بجگاں دی پوجا پی کے بوٹھ تیرے ترہانے
 لکھ چوڑیاں سک سک گٹیاں، نیلیاں پٹیاں بانہواں گوریاں
 کھتے ہو گئے جوگن پیالے، اہے دی تیرے بھو ترہانے بھر بھر پیندے جان

ہون کنڈ دی دست واگن ہن وی ہاں اک شے
 ڈھکھری ڈھکھری بل جائے گی، بچھ جائے گی ایہہ سام گری ۔
 تے سام گری واگ بجاگ، تیری بچارن میں دی .....
 پوجا کر دی ہی بچارن اہرے تھال وچ نکا چنا حصہ ہی تاں ہے
 ہون کنڈ دی دست واگن ہن وی ہاں اک شے

کنیاں کوٹیاں دی چھوہ تیرے پیراں آتے جتی ؟
 کینے کو ہونٹھاں دے کس تیرے چرناں آتے کئے ؟

ہارے ہین اسیں ہارے ہاں

پتھر دے جھوٹے پیراں توں نہ

ست میرے

دوویں بن وراگے میرے ، بھر بھر کے اچ رٹنے
 ست سمندر پیراں اگے ، کعبہ پر لے بنے ۔
 اکھیاں دے وہج دیوے بھر کے ، لمی پنچہ عمر نے لائی ۔
 ڈیکان نال ہیزے پتے ، پھانے اتر جتے
 درہیاں بدھی سورج بالے ، درہیاں بدھی چن جکائے ۔
 اتریاں کولوں سنگے جا کے ، تارے چاندی دتے
 کسے نہ آکے شمع جگائی ، گھور کاٹاں چند ولہیٹی ۔
 درہیاں دی ایس تہی نالوں چاقن ربے دچھتے
 سوسو وار منائیاں جا کے ، پر تقد پیراں مڑ نہ منیاں
 پوناں دی اک کئی اندر ، کئی کئی دھاگے پنھے ۔
 ہارے ہوتے میرے ہتھیاں وچوں ، شعدان جدو گن رگا ۔
 ستے ساگر تر کے کوئی ، آیا مسیری دتے ۔
 ہونٹاں وچ جگاکے جادو ، ہتھ میرے اوس چھو ہے ۔
 " کہو قلم نوں ایس پیڑ دا ، وار وین کے پئے !
 تیریاں پیڑاں پیریاں پیڑاں ، ہور اہیاں لکھتاں پیڑاں
 تیرے اقر و میرے اقر و ، ہور اھتھ سرد کئے
 ستاں درہیاں دا ایہہ پیندا ، نرے اسیں نہ پاندھی ایس دے
 لکھتاں پونوں ، لکھاں ستیاں پیر تھلاں وچ جھنے ،
 دوویں ہوٹھ اڈا کے اوس نے قلم میری فر چھو ہی ۔
 دوویں بن وراگے اسی دے ، بھر بھر کے فر رٹنے
 ست سمندر پیراں اگے ، کعبہ پر لے بنے ۔

راہ

کیسے تونیاں ہارے راہ !
 اگم اگم چرکھ ایہناں دی ، جادو میں اسکاہ !
 نہ جانا ایہہ کدھروں آوندے ، تے کدھر نوں جاندے
 سوسو تونے ، سوسو جادو ، پسیراں ہیٹھ دچھاندے
 موڑاں دے نالی مڑ مڑ جاندے ، پیر نہ کھان وساہ

چندوں بھیڑے، عمروں لئے، ایہہ رستے کنڈیالے
 پر پیراں وچ پیندے چھالے، لکھ اتساراں والے
 رستے پئے کے کون کوسے بن، پیراں دی پرواہ
 نہ ایس راہ دی پیڑ پھاتی، نہ کوئی کھڑا سبھاتا
 پر ایس راہ نال پیراں دا، اسان جوڑیا رک نانا،
 دو پیراں دسے نال نیھے گا پیراں دا نراہ
 دھپاں ڈھلیاں، دیوہہ بیتیا، ابے دی راہ بنیے
 ایس راہ دسے ٹوٹے توں اسان پیر صد قڑے کہتے،
 پیراں دی اسان نیاز چڑھائی، راہوں دی درگاہ
 کہیے ڈنیاں ہارے راہ ۔۔۔۔۔

سنیہوٹے

لگی بوہتے پہڑا پہرگا، فرود دسے پہرے سد لائی
 رک تیرے دجوگ دا سیک ڈاڈھا، دو جا عمر دی بھرو پیرائی
 تیرا خط ساڈن اچ بوہڑیا اے، جویں ستاں اسماناں تے گھٹا چھائی،
 دوویں اکھیاں ساڈیاں جھوم پشیاں، ستھے وچ نصیباں نے پیل پائی

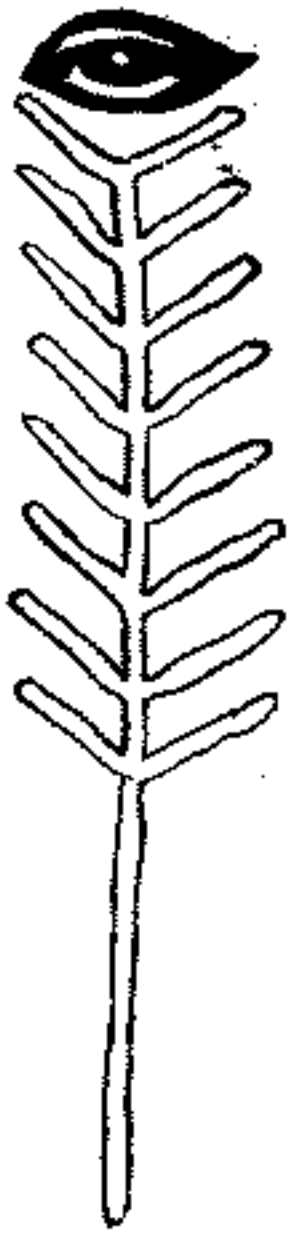
دوویں ہتھ ساڈے اچ ہرے پورے اکھاں جھلیاں ہندیاں جانڈیاں ہیں
 تھان تیریاں اچ سرناویاں تے ساڈے ناویں نوں پشیاں بکنا دیاں ہیں۔
 پونہ پوٹیاں تے گنیاں چار لیکیاں، کہیے کجھ پچھدیاں تے کہیے کجھ آہندیاں ہیں
 لکھاں بلیاں آٹھ کے اکھراں چوں، پشیاں پوٹیاں وچ سماڈیاں ہیں۔

کھنیاں ہلیٹھ زمین ولھیٹ بلیٹھا، سارے اتہرتے آن کے اچھ چھایا
 لکھاں رحمتاں اپنے نال لے کے، ہوکے دوست چھویں کے دا میگھ آیا۔
 اکھرا دواں وچ لپیڑ کے تے، پہلاں بٹھ کے اپنے نال لیا
 ساڈی چند نوں آن کے کیل بیٹھا، ٹوٹے ہاریا وے کہیا خط پایا۔

پناں اُتے ہے ویہ سو پنج سمت، چڑھیا پتیر ہینڈتے ہوئی ناویں
 ہتھیں اپنے لکھے سنیہوڑے ہیں، ہتھیں اپنی آپ دھول پاویں۔

ایسٹن کا غذاؤں میں ایسٹن قاصداں نون، پھولوں خیر خیریت دے نال بہاویں .
 ذرا حال سوال جو پھینا میں، ایسٹن شرماں دے کول بیٹھ جاویں .

رتاں بھونڈیاں تے درہے پے گڑ دے، کوئی آنت نیسوں ایسٹن گیڑیاں دے
 چہڑے سو نہ توں رونقان رُس گتیاں، حال و کیر جاویں او ہٹاں دہڑیاں دے
 اکھیں بھریاں میں نال گلیدواں دے، تہہ ٹھ مبرے میں نال ستیہڑیاں دے
 سار جان دے میں ایسٹن اکھڑاں دی، سخن و چہڑے سجناں بھڑیاں دے

بھلا دس میں ایسٹن نون کیر اکھاں، ایسٹن شجواں ہتھیں ستیہڑیاں نون
 ہس کنڈے دی او ہٹاں دے چگ لیتے، ہتھیں آپ لائے پھلاں چہڑیاں نون
 چہڑی گل تے اکھیاں نال چہڑیاں، پھڑیٹھے ہاں قصیاں کھڑیاں نون .
 قاصداں اکھیاں دے کاغذ پے لکھ دے لے کے آئے فی میرے ستیہڑیاں نون

بہ کے آپ توں سنیں ستیہڑیاں نون، بندہ کے آپ واپس ایسٹن پاتیاں نون
 دوداں اکھیاں دے وچ ڈوب دیوں، دودوں اکھیاں بھریاں بھرتیاں نون
 ہڑیاں کے درہے سنگال چھڑے، آساں پالیا چنگ چواتیاں نون .
 اکو حرفت و آئے اکو ورداؤں، وارستیا دوداں حیاتیاں نون .

چہڑا پالیا ہی آج سوال میںوں، روز حشر دا یہی سوال میرا
 چہڑی چھل ہے تیریاں اکھیاں وچ، او ہیرا اکھیاں وچ آباں میرا .
 کا ہون فرم کے سرتاں پچھتیاں نی، اچھن گوجا نہیں سی حال میرا
 تیرا نا ہے بھر دے نال چہڑا، او ہیرا واسطہ اوس دے اب میرا نا .

ہیتے کئی ستوار تے پیت پنے، کئی برقت گئے میں باہاں ماہ ساڈے
 جودی سال چڑھا جودی چڑھے سمیت، او ہیرا سال ڈاڈھا او ہیرا سن ڈاڈھے
 چھے رتاں ہی دیکھ گڑھٹ ہونیاں دیکھ پندے پن گئے دیو نہ ساڈے
 پینتی اکھری ساڈے دیوگ، اسے بھڑا راہ پھڑیا سو ہیرا پیا آڈے .

نہ کوئی دستے میں آساں الابھڑے دے، نہ کوئی نگے گذارشاں پیتیاں میں۔
 کہے ہیر دی قبرچوں واج آئی، اسان ڈیک لاکے زہراں پیتیاں میں۔
 بادشاہی جھناں دی کہن لگی، کچھ میرے توں چہڑیاں پیتیاں میں۔
 کئی کئی قبریں دی بول کھٹی، اسان جھولی پچ پائیاں پیتیاں میں۔

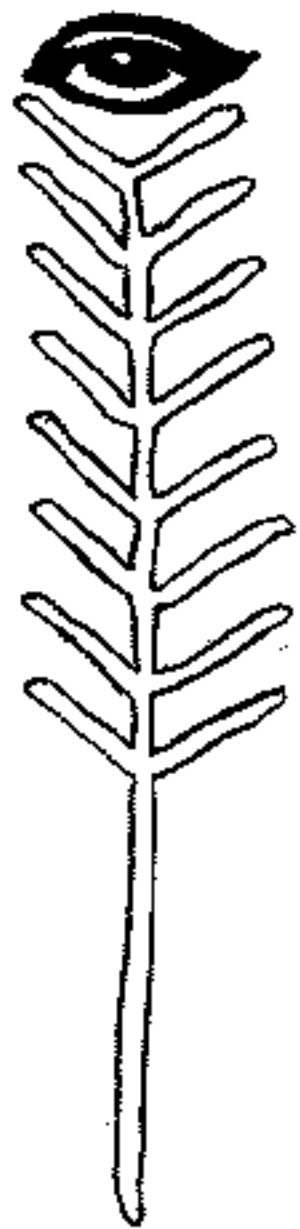
ڈھکی لک پتی کہے ماہن نالوں، وانا واناں چون دوہنیاں بول پتیاں
 زوٹیاں چڑیاں تے پھتے وک آٹھے، بیے بیے چون دوہنیاں بول پتیاں
 تھلاں تھلاں چون اک آواز ہر کے، کئی سسپاں سوہنیاں بول پتیاں
 اکو واج میری ہنپوں واج اکو، واج واج چون ہونیاں بول پتیاں

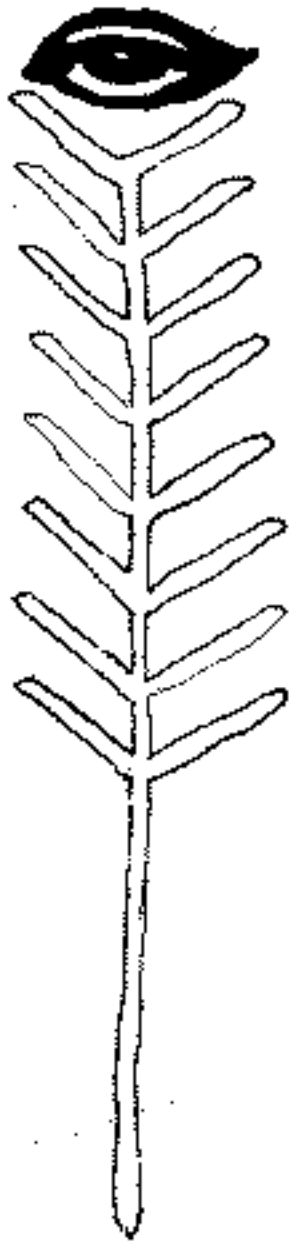
لکھاں واجاں دی اک آواز ہوئی، اکو اک سینہ پڑا دین لگی۔
 دہی ہتھ دے دچ جیل ساڈی، سنے تھیل ساڈے، مٹی رہی سگی۔
 اپس ہونی توں ہور کہہ آکھے دے، چہڑی ہونی جباتیاں نال لگی
 میرا راجھناں دے! میرے پواؤ دے، میرے مہیڈالا! کبھی فلم دگی!

بے کوئی بنا ای میرا سینہ پڑا دے، میرا لپیں سینہ پڑا آڈھولا!
 پٹھی فلم توں پکڑ کے قلم سدھی، دیوین ادس دے ہتھ پھر ڈھولا۔
 بوسے کوئی شریعت جے آن کے تے، دیوین ادس دی شرح دٹا ڈھولا۔
 رب عزیز دی دے۔ جے عذر کوئی، بدل دین توں اوہدی رضا ڈھولا۔

ڈاچی سے دی اچ نکھیر دیندی، کستی اچے دی پوں دا کھرا بھالے
 دووین اتیاں سنن دا مل پیندا، ہتھ تیساتے اچے وی پیر چھالے
 کٹھا عشق جو چھری اچھری توں، رت ادس دی بکدی پئی حالے
 کافی سے دی سدا ہی رہی کھدی، خون پترے پیار دی پیڑ والے

بچتی ہوئی اے زمین دی پٹھ ساری، کھرے ڈاچی دے اچ ناسد ہو گئے۔
 دنگاں والیاں نے پکے دے سچ کیتے، پانی پھلاں دے نال بھر پور ہو گئے۔
 کیدو سے دے ہور دی ہونے ڈاڈھے، چاک سے دے ہور بھر ہو گئے۔
 پنڈے تخت ہزاروں جھنگ والے، ہندے ہندے اچ ہور وی دور ہو گئے۔

اکو ایک سنیہوڑا دیاں تیوں ، تھان دالے دی تم توں گھڑیں جا کے
 جان ڈر قلم ہی اوس دی بدل دیوں ، سپا ہی بدل دیوں سپا ہی توں پا کے
 رکھیں کوں کوریاں کاغذاں توں ، آتے زمین دے حق دی تہرلا کے ۔
 اکھڑا اوس دے ہتھ پھڑائیں ایسے ، بدل دے اودے سارے فرمان آ کے ۔

اودے شعر تے اوجہ ہے بکر اودہی ، بدل گئے نیں اوج عنوان ڈھولا ۔
 بے شریع شریعتاں تیریاں نیں ، تیرے نال ہے جگہ جہان ڈھولا
 ہتھیں اپنی پھڑیں توں آپ کافی ، ایسے کافی نون چاڑھ کے سان ڈھولا ۔
 اودے دیکھتیاں دا نہیں کاتب ، سودھ دئیں توں شاہی فرمان ڈھولا ۔

شاہی چھان دے شاہی فرمان سارے ، تیری کافی توں پئے اڈیکدے نیں ۔
 چھ کے دالے ، پکڑ کے دالے ، ماشن ہوتے تیری اکو ایک دے نیں ۔
 کچی وٹ تے پراں دے پے تیرے ، پکے پنڈھ دی پٹیر ایکدے نیں
 شاہی تاج دا کوئی دساہ نہیوں ، وعدے نہیوں والے حشر تیک دے نیں ۔

حق سے دا شاہ اسوار ہودے ، اواگ مے دی ایچ سنبھالنا دے ۔
 پیر جگ دے منزلان ڈھونڈ سکے ، اودیاں دیویاں توں ایکن بانا دے !
 توں رت دا کوئی سندیش دینا ، ایس کافی دے لاج توں پالنا دے !
 بڑ ہسے ج زمین دے ڈکھ آتے ، ٹا ہی امن دی امر جا آ لھنا دے ۔

دو پیچے

پن انبراں وچ ہنل ستا ، ہنل ستے تارے
 باگھ دے پے لکڑوں ، اچ مہگن پیا پگھما ہے
 چند میری دے گھاں اولھے ، اک ہنگ پھی اوگے
 پتے توں اچ پون جو اٹھی ، بھردی پٹی ہنگارے
 چند میری دے پترے آتے ، دو اکھڑاں واسے
 دو اکھڑاں توں پونجہ نہ کے ، ہتھ عمر دے ہارے
 سو جنگلاں دیاں پھیڑاں وچوں ، کھہڑے کوئی ننگے
 نئے وچوں نئی نہ آتے ، کجاں لہ لہ مارے ۔

دو پیکاں اُج کج نہ سکن ، اکھیاں دا اُدر پوہاں
موند آستہ دو پیکاں پاسکے ، دو پپے اُج کھارے .

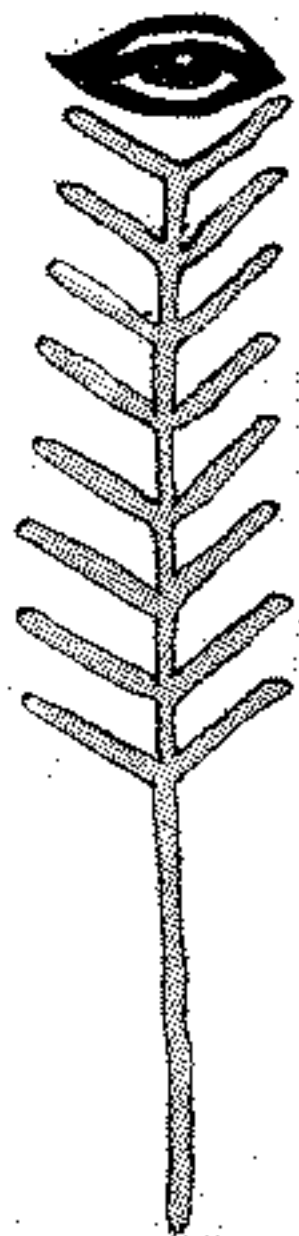
پھگن - چیترا

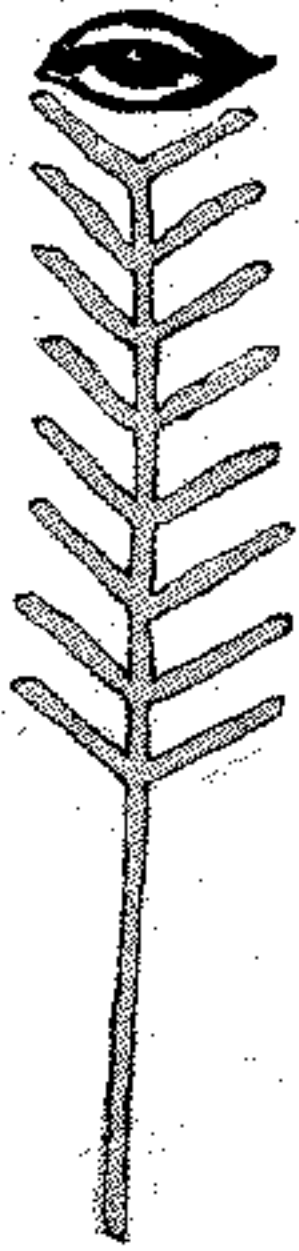
پورب چلتا بانیا ، ٹھوکاں مارے پون
بھے دھنداں ہلیاں ، چوں دھوئیں مکی دھون
کرناں جڑیاں آچیاں ، چوں لاناں نکل اوڈن
سورج دھریاں ہانڈیاں ، ڈھپاں گندھی توں
دھرتی اگن پتیا ، کتر لگی پون .

اُسر آیاں پتیاں ، چوں موڑھے لگی ڈاہون .
پھگن پیڑھا رانگلا ، چیترا کھی دوون
رت کھے دے راہ تے ، لگی بھل دھون .
چھتری ہیک بہار نے ، سرگم ہوئی پون .
آجا اُج پردیسا رکل دی جانے کون .

چیترا

آوندا تے نگہ جاندا ، تیرے قولاں دا ہینا
میلان دے میل بیسے ، ریتاں دے نال اٹے
چوں ڈاچیاں نوں بدھی ، لٹی واوا اُج آوندا — تیرے قولاں دا ہینا .
کولیاں دے کوہ کائے ، ویراںیاں دے بوبے .
جھونکا بہار دا چوں ، کتوں اوڈ آوندا — تیرے قولاں دا ہینا .
اچھے ہی ہتھ تیرا ، ہتھاں دے کول جھکا .
لکھاں ہنیریاں وچ ٹوہنیاں پھڑاندا — تیرے قولاں دا ہینا
ول دا چراغ نئے کے ، موند تیرا میں ڈھونڈاں
بھٹھے ہوئے سورجاں نوں خیربال جاندا — تیرے قولاں دا ہینا
بھے طلسم کھلے ، پریاں دے دل پس پندے
صدیاں توں ستیاں ، شہزادیاں چکاندا — تیرے قولاں دا ہینا
دسدی ستمول دنیا ، ہوشاں نوں جھون دیندی .
تیریاں ہی قولاں دا ، حرف بیٹھا جاندا — تیرے قولاں دا ہینا
لکھاں سوال پچھاں ، دیندا نہ کوئی ہنگارہ .

ہونٹاں دی پیس پی کے ، اکھیاں جھکاندا — میرے توں دا ہینا

مان سرور

دل داماں سرور بھریا ۔
 تیریاں یاداں زکین آئیاں ، ہیوں ہنساں دی ڈار دے ۔
 راہواں نے اچ کیر دھوڑے ،
 پانی پن چھنڈ دے کندھے ، لتھی جوں بہار دے ۔
 کرناں جوں مونی دیاں ٹریاں
 میٹھی دے دپچ گندن گی ، رات ہوئی مٹیار دے
 ست سرگھیاں ہندی گھون
 دھرتی دے ایس ساڈا ، پر ہندا جائے لنگار دے
 بھولا عشق دھوڑ دا جادو
 ریت تھلاں وچ پتیا کھڑیا ، چن چن گئی آن ہار دے
 اچ اڈیاں زٹی ہویاں ۔
 نہ کوئی تیری واچ سنیدی ، نہ کوئی پوسے نہار دے
 دل داماں سرور بھریا ۔
 اکھیوں پچے مونی چگدی ، ایہہ ہنساں دی ڈار دے
 دل داماں سرور بھریا ۔ . . . . .

رات میری جاگدی

رات میری جاگدی ، تیریاں خیاں سوں گیا . . . . .
 سورج دار کھ کھڑا سی کرناں کسے نے توڑیاں
 تے پن دا گونا کسے اشیر توں اچ ادھیر ،
 کیوں کسے دی نینڈوں سہنے بھ وادے گے
 نارے کھوتے رہ گئے ، اشیر نے بربا ڈھولیا ۔
 ایہہ زخم میرے عشق دے پتے سی تیری پادنے
 اچ توڑکے ٹانکے اساں دھاگا دی تینوں موڑیا ۔
 کنتی کو دردناک ہے اچ بیڑ میرے عشق دی
 بھنناں اڈیاں دا اساں پترا ایہدے جوں پاڑیا
 دھرتی دا ہٹکا نکلیا ، آسمان نے سسکی میری

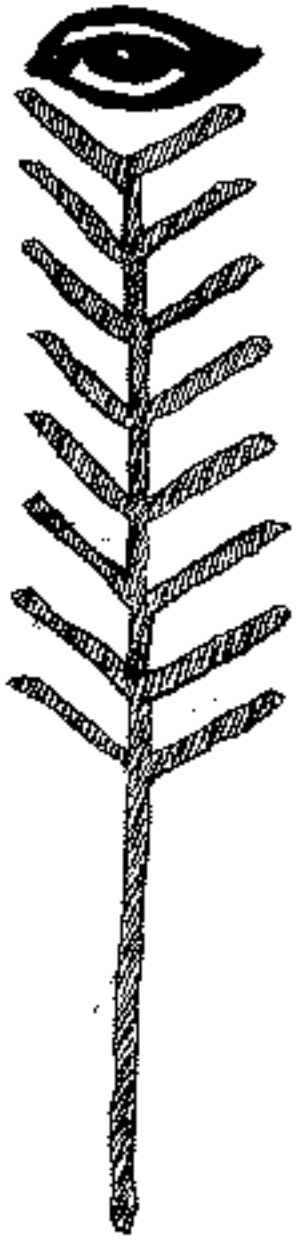

چھٹاں داسی رک کا غلا تے تھلاں چوں گزریا۔
 کنگ دی رک جبک سی، بارود نے آج پی ٹی
 ایمان سی رک اسن دا اوہ وی کہتے وکرا ہیا۔
 دنیا جسے چائن نون ابے صدیاں والا نیجے دیندیاں
 اس پار دی رتے تھان، نغزے نون لیکن بہیا۔
 انسان دلا یہ خون ہے انسان نون پھدا ہیا
 عیسیٰ دے پتے ہر ٹھ نون سونی لے لیکن چست
 ایہ کس طرحاں دی رات سی، آج دوڑ کے نکھی جدوں۔
 — چن دا رک پھل سی پیراں دے ہٹھاں آگیا۔
 سورج دا گھوڑا چکیا، چائن دی کاٹھی بہ گئی۔
 عمرادے پنڈے ماردا، دھرتی دا پاندھی ندیا۔
 ایہ رات کیوں آج تریہ گئی کالج ہے کہ گندی ہئی
 کہ مرے کہے وشواس دا شاید ٹھہنا چکیا۔
 راتاں دی اکھ پھر کوی، خورے ایہہ چنگا گلن ہے۔
 انڈری اچی کندھتے، چائن دا تھیلا بٹکیا۔
 کہ کرے ٹاپنی کوئی پھلاں دی مٹاماری۔
 انسان دی تقدیر نے انسان نون آج آکھیا
 عشقاں تے عشقاں والیو! جاودہ — جاودہ موڑ کے
 وشواس دا اک حاترو، جتھے دی کہہ پڑ گیا۔

چائن دیاں چھٹاں

چائن دا اک چھنچہ سی
 تارے بھیراں بھروسے چکن دہنگیاں
 چھٹاں پٹیاں جندتے
 چیتے آٹیاں گلاں چندوں جھنگیاں
 دھرتی سی کنڈیا لڑی
 انڈریا لڑا کھنگھی بہ گئی
 بچہ نی جندے میریئے!
 نگہری نگہری رات کہانی پاگئی۔

نازک پڑھے دلاں دے
 بکریاں پھٹی سوئی دُسر ہو گئی۔
 یاداں بھانپنا لیا۔
 نگہ بچائے پتے، کئی چھو گئی۔

قلم دا بھیت

جدا کدے دی گیت میرا، کوئی کدھرے گائے گا
 ذکر تیرا آئے گا ..... توں نہیں آیا .....
 چھڈ کے جھادوں توں، جوڑا ہواں توں چھٹے گا کوئی۔
 اس توں ہر قدم میرا، نظر اوند اجائے گا .....
 مان پچے عشق دا ہے، سز دا دعوا نہیں۔
 قلم وئے ایس بھیت توں کوئی مسلم والا پائے گا۔
 شہرتاں دی دھوڑ ڈاڈھی، دھوڑا د نجاں دی بڑی
 رنگ دل دے خون دا کوئی کوئی بدلائے گا .....
 عشق دی دہلیز تے سجھ کرے گا سب کوئی
 یاد غیر دہلیز توں میرا زمانہ آئے گا
 توں نہیں آیا .....

پسلی

جوٹھ کچھ آسمان دے ہلائے پئے، کول ہون کے سُن ذرا آج دھر تے!
 ایہہ کے عیسیٰ دے اوہو حرف نہیں، جو اوہنے سوئی توں آکھے سن کدے .....
 رات دی بھٹی توں کس نے بانیا، کھولدی ہے دیگ سورج دی کوئی
 بانہ ہے دنیا دی دنیا والیو! دیگ وچ فرہنگنا ہے عشق نے .....
 ذکر سی ملو پھلاں دے کرم دا، رُک گیا ساہواں دا چلدا تافلا،
 کھ رہیا اے کون ساڈا مرثیہ، ٹٹ رہیا تارا کوئی آسمان تے .....
 ہتھ دی ہندی کے نے پونجھ کے، فریا ہواں توں کھیرا کھولیا۔
 کون عاشق فریانا بادر دا، جا رہیا تیراں توں پھلی سوئپ کے .....
 ساہنے رُکھاں دیاں قبراں کئی، لاکش ہے پھلاں دی کوڑھا دے دیو
 قلم نے کیا ہے جیکن عشق توں، ذکر ہندے رہن گے اس کھن دے .....

آواز

در نہ بھڑھیا تھے! رکھ صدق دی لاج
 ریت تھلاں دپچ آرہی، قدام دی آواز۔
 در نہ بھڑھیا تھے! ایسے نہ سکا پندھ
 سورج دھوڑے چاننا، دھرتی کے سنگدھ
 در نہ بھڑھیا تھے، ہل کو ہور اڈیک
 لکھ مہیرے چیر دی، چان دی راک بیک
 در نہ بھڑھیا تھے، انہر پدھی چن
 تارے بانن دھوڑیاں، اکھ جگا وے چن
 در نہ بھڑھیا تھے دیکھ ذرا اک دیر۔
 کتھے کرناں بھدے کے سورج آپا فیر
 در نہ بھڑھیا تھے، دیکھ ذرا کو کھہر
 کاس پھڑیا عشق نے، بندری پادے خیر۔

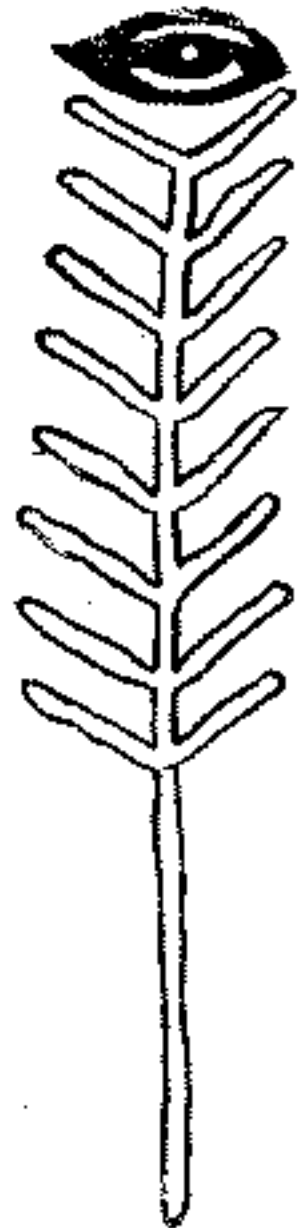
ساگر نوں

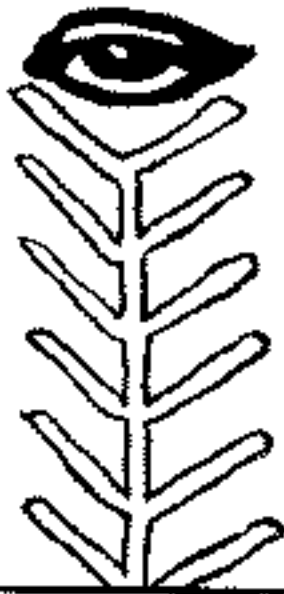
توں سن پھلاں والیا! ایہ کون سوکالی راتڑی۔
 ایہ کون سوچندا سنیدا، آج دل دپچ آگنی چھل وے۔
 توں سن موتیاں والیا! وے پوچھاں رتناں والیا۔
 آج پتی دے دپچ ساٹھ نئے، راک ساڈے دل دی گل وے!
 بھو گندھ چترادے کھلے، عشق جاتر دکلا چڑھیا۔
 ایہ کہہی کو بھڑی آج دی تے کہا کو ٹا پوکل وے!
 دل دے پانی، چھل ہر آٹھی، چھل دے پیریں سفر سنیدا۔
 کونناں ساڈوں سترن آٹھاں، سورج دے گھر چل وے!
 توں سن پھلاں والیا۔ . . . .

ناگ منی

ڈاڑھا گھنا عقل دا جنگل

علم جویں راک رکھ چنن دا، منن داسپ کوڑیاں والا۔
 تھے دے دپچ منی چکری، پوناں دے دپچ بھن پھیلا یا۔

پونے پر سپاہ دھا آیا
 بوٹھاں آتے ہیں عشق دی، ہتھ آس دی انھی کچی
 کیا دودھ محبت والا، من داسپہ پٹاری پایا۔
 پتھ سپیلا اک چورا ہے
 پین دغاوے سب کھڈاوے، کدے سب نون گل دچ پاوے۔
 بے راگ آتے دکھ رووے، سارا لک قاشے آیا۔

چاہت دے باوجود انج نہیں کر سکہے گل او ہونہر دے تنگ
 دی اسے۔ ایہ کم او ہنٹاں اواریاں تے انجٹاں نون کرنا چاہی ما
 اے۔ چہڑے پنجابی دے ناں آتے گرائٹاں سے، ہسے منغیاں
 فیر کچھ پیشتر آگے دوسن تے پنجابی دی نری مالا جپن دی بجائے
 پنجابی لئی کچھ کم کر دکھان۔

گل ملی ہو رہی اسے۔ امرتا پر تم نمبر کڈھنا بھاویں اوہر
 گو ننگو اک تون مٹی تھارن دے برابر ہی کھنیا جاوے پراسیں
 جاندے ہاں کہ ایہ اک دڈا کم اسے۔ تے ایس کم لئی تہاڈی
 جی دی وڈیا لئی کیتی جائے، تھوڑی سی اسے۔ اللہ تہاڈوں ایہدی
 جزا دیوے۔ ایس اک کم نال تہاڈا ناں پنجاب دے وڈے
 سیوا داراں توں دی آتے کھنیا جاوے گا۔ جیوندے دسدے
 رہو، جو انیاں مائو، تہاڈے ایس بھنڈارے لئی اک نظم وی
 گل رہیاں۔

شاڈا بھرا

افضل رحمن رندھاوا

افضل رحمن رندھاوا

فیصل آباد

”کاغذے کینوس“ وچوں

عشق

کینہ ..... بے وفا ..... بردات ..... ظالم .....
 تمنا ..... توں یاد آویں تاں کتنے ہی لفظ .....
 میری جھاتی دی آگ پھدے ، آگ ٹھکے ، توہوں نکلے

فیر پھدے داماس عود و تری مٹی دی طرحاں ہوندا
 تاں سارے لفظ میرے شکیاں ہون نھیاں توں بھڑدے
 تے مٹی دے وچ پیٹاں دی طرحاں ٹوگدے .

میں ہفتی ہوتی دھرتی دی طرحاں مید چپ ہندی .
 تاں چندرے میرے آنکاں دے وچوں آگ پھدے
 تلے پھلاں دی طرحاں ہسدے .
 تے میں ڈاک کالے کوہ درگی ، ہک ہک جاندی

اک گھٹنا

تیریاں یاداں
 بہت دلیر ہوتی جلا وطن ہونیاں
 چوندیاں کہ موشیاں ..... کچھ پتا نہیں

صرف ڈاک داری اک گھٹنا دلا پری
 خیالاں دی رات بڑی ڈو ہنگھی سی
 تے اپنی چپ سی
 کہ پتا کھڑکیاں دی
 ددھیاں دے کن تر بھکدے

سے حادثہ

پرتن دریاں جلیا
 پھاتی دابو ہاکھر کدا
 تے پستے پیر صنت تے چڑھدا کوئی
 تے ہرواں دے نال پھلی کندھ کھر چدا

تن واراں اکھ کے میں کندیاں ٹوہیاں
 ہنرے جس طرف اک گر لٹھ پیر سی
 اوہ کدے کجھ کہندا، تے کدے چپ مہندا
 چوہی اپنی آواز نوں دنداں دے وچے پہندا
 تے فر چوندی جاگدی اک نئے
 تے چوندی جاگدی آواز:
 میں کایاں کوہاں توں آئی ہاں
 پاہرواں دی اکھ توں ایس بن توں سپراندی
 پڑی مادی۔

پتا ہے بیوں کہ تیرا دل آباد ہے۔
 پر کہتے کجھی سکھنی کوئی تھاں میرے لئی ؟

سبھ سکھ بڑی ہے پر توں .....
 توجک کے میں آکھیا
 توں جلا وطن ..... نہیں کوئی تھاں نہیں۔
 میں تھیک کہندی ہاں کہ کوئی تھاں نہیں تیرے لئی۔
 پر میرے مستک میرے آفا دا حکم ہے۔

تے فر چکیں سارا ہنیرا ہی کتب جاندا ہے۔
 اوہ پچھا نہہ توں پر تی۔
 پر جان توں پہلاں اوہ آراہتہ ہوئی۔
 تے میری ہونڈ نوں لوکس اک وار چھوہیا۔

ہونی چھی ۔

را سنج چیریں کوئی وطن دی سٹی نون چھو ہندا اسے

ڈیڈھ گھنٹے دی ملاقات

ڈیڈھ گھنٹے دی ملاقات

چیریں بدل دا اک ٹوٹا ارج سورج دے نال ٹانگیا ۔

ادھیر تھی ہاں، پر کجھ نہیں بن داتے چا پدا ۔

کو سورج دے قال بھگے وچ ایہہ تیرل کے اُنیا ہے ۔

ڈیڈھ گھنٹے دی ملاقات

اِج سا بنے اوس چوک وچ اک سنزری دا گون کھڑی ۔

تے میریاں سرچان دا لا نگھا اوس ہتھ دے کے رکھ دتا ہے ۔

جانے خدا میں کیہ اکھیاں تے جانے خدا توں کیہ سنیا ہے ۔

ڈیڈھ گھنٹے دی ملاقات

سورج دی آل اد واسی عورت دی طرعاں میں اک حلیم ہاں لاں

تے ڈیڈھ گھنٹے دا تاناکو

اک اک دے وچ رکھ کے میں پی لوال

ایس توں پہلاں کہ میری سورج گھبراوے تے غلط موڑ پرت جاوے

ایس توں پہلاں کہ بدل نون لا ہندیاں ایہہ سورج پاٹ جاوے

ایس توں پہلاں کہ ملاقات دا چیتا اک لغزت وچ بدل جاوے ۔

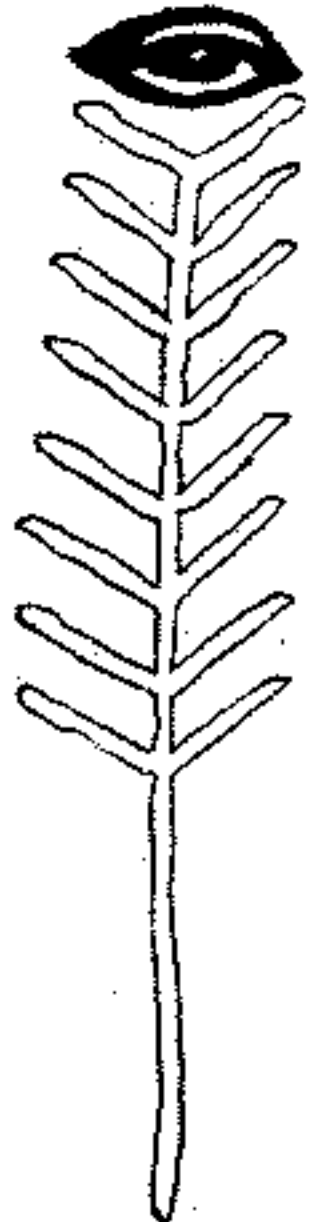
ڈیڈھ گھنٹے دا دھواں کہ میں پی لوال، کجھ توں پی لولے ۔

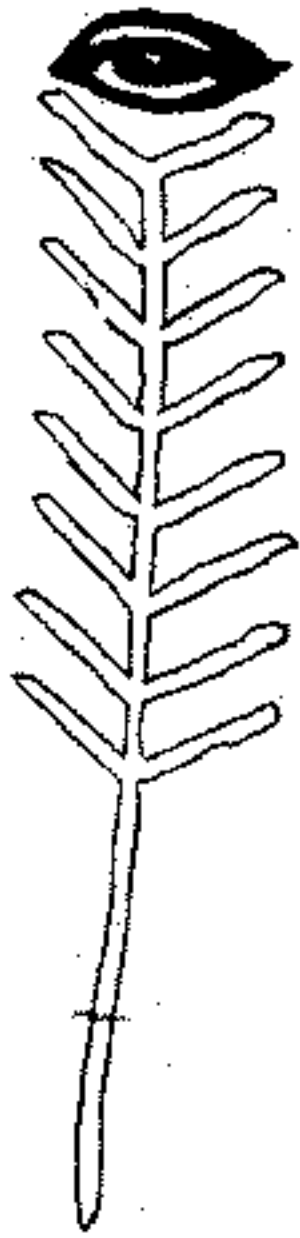
ایس توں پہلاں کہ ایس دا حرف میری ہاں تیری زبان تے آوے ۔

ایس توں پہلاں کہ میرا ہاں تیرا کن ایس دے ذکر توں سنے ۔

تے ایس توں پہلاں کہ مرد، عورت ذات دی توہین بن جاوے ۔

لے قدیم فیصلے دی خانہ بدوش

تے ایس توں پہلاں کہ عورت، مرد۔ ذات دی ہتک واکارن پینے۔
ایس توں پہلاں ..... ایس توں پہلاں .....

ہونڈ واد

سنیاسی کہ اشر دانیل پستہ۔

جو کہ سے آدم نے انیاسی

مینوں ورثے پوج گیا ہے۔

تے ناکی پارٹکے میں گل و پوج پان لگ پیا۔

نگے تے ٹھکر کے پنڈے دی سو نہہ

کہ لوس دن غالب دی اک غزل

ذہن دے وچ کھڑی سی؛

تے گھڑ وچ مگر دی دا عبالا

اک نواں متطیع گنگنان لگ پیا

ہلک وی چھتاں پھر ہند سے ہن

میں ہر لکڑ دی لیب و چوں۔

کی مو نہہ نکدا رہیا۔

پر بھڑے کہ لسیاں دی راکھ

کمرے دے وچوں ہونٹھی سی، ہونٹھ دتی ہے۔

میں کل رات چن دی مرا می بھری سی۔

تے ہینے چن دی مرا می وچ

میں اک ترڑ و بھچی ہے۔

تے مٹھیام دی ربا می

جی لہنے ہونٹھاں دے اُنوں پونجھ دتی اے

میں پورن تے کالی داس دے وچکار کھڑا

Existentialism لے

دور کر کے اک پاسے دکھدا ۔
 فر دور دوسرے پاسے
 ہونڈ دے دووہا میرے
 تے فیر سوال اٹھدے کورستے طے کرنے ہن۔
 میاں بولنے کانی داس دے وچکار کھنڈرا
 ” اہم رستے طے کرنے ہن “
 سوال میرا ہے ۔

جواب وی میرا :

ہنیں رستے نہیں ، میں رستیاں دے ارٹھ تڑنے ہن ۔

رستی

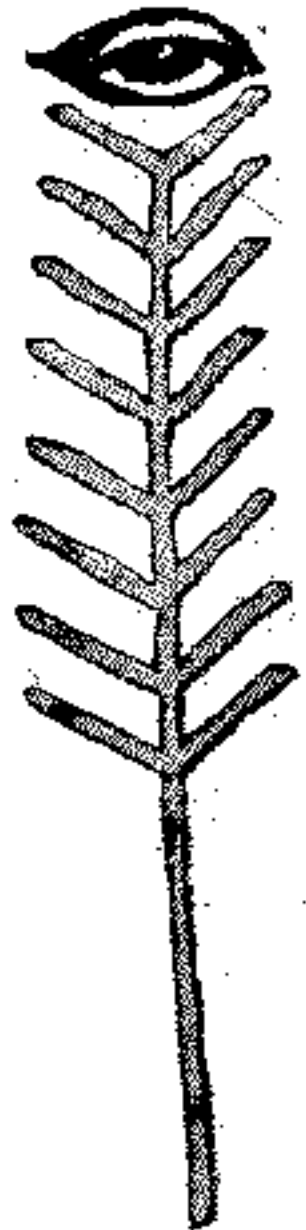
ایں ۔ کھنگر ، دھواں ، پھرا ، کھیاں تے جوڈاں
 تے کوڑے دا ڈھیر ، تے بڑیاں دے پھیر
 سارے Protest کر دے لان
 تے دسدے ہن کہ سافوں اہم لیتی الاٹ ہوتی ہے ۔
 کچھ سسپنیاں نے رات نوں جھگیاں بنائیاں ہن
 اہم جھگیاں اٹھاؤ ، کیونکہ اہم Un-authorized ہن

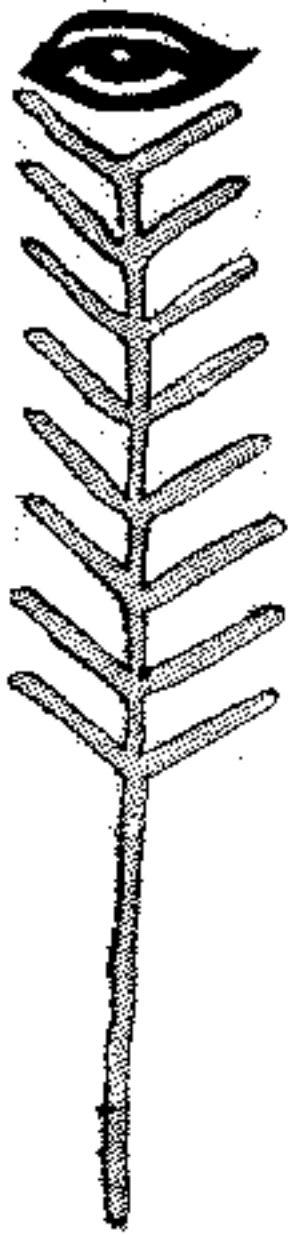
؟

دھرتی — ات سندر کتاب
 پن سورج دی چلہ والی
 پتہ اٹھایا! اہم جھکے ، ننگ ، سہم تے عنسلاہی
 اہم تیسری عیازت ہے ؟
 یاں پڑوہاں دیاں غلطیاں ؟

ساہت

کچھ قلاں — پاتھ تو تے
 جو عمر جاناں تے د عمر دنیا ، کھنڈ کر دے ہن
 لہ معنی

ٹھنڈے تے تھے ساہ بھر دے ہن
تے زیر پھرے دی سیخ نال پختیاں مار دے
کہ ہن شہرت دی چوری مزدور لئی چاہیدی

آتم — رٹن

میری سیخ حاضر ہے۔
پر جی تے قبض دا گن
توں اپنا بدن دی تار دے
پر اہنہ موشے تے رکھ دے
کوئی فاس گل نہیں۔
ایہ اپنے اپنے دیکھ دا رواج ہے۔
مٹکھ لے

بہت کچھ جمع کیتا سی
بہت کچھ منتی
جو باقی رقم بچی ہے
ایہ ادھی مدھی رقم ہے۔

اک بنا چار پتلہ
اک بنا چار تینی
اک بنا چار سنوں
تے اک بنا چار بھٹوں۔

میرا پتا

آج میں اپنے گھر دا خبر پتا ہے۔
تے گل دے تھے تے گل دا خون پتا ہے۔
تے ہر سروک دی دشا دا خون پتا ہے۔
پر ایسے تساں میوں مزدور لیتا ہے۔
تاں ہر دیس دے، ہر شہر دی، ہر گل دا بڑا شکوہ
ایہ اک سراپا ہے، اک گھر ہے
تے پتھے دی سکا نتر روح پتا ہے۔
لے انسان لے لے لے

بھنا اوہ میرا گھر ہے

شکل لائق

ایہہ جلیا نوالہ

تے اوس دی کندھ وچ ، چٹپ چاپ بیٹھے ، گولیاں دے پھیک

ایہہ سا بیریا

تے اوس دی زمین تے ، چیکاں دے ٹکڑے ، برف وچ بیٹھے

کانسنر لیشن کپ

منگھی ماس دی ہواڑ بھٹھیاں دی راگھ وچ سستی

ایہہ کارا گوبے وار

جدھی کل و سوں ، اک پتھر دے بت وچ بھی

ایہہ ہیر و شیمہ ہے

جو اک گٹھے اک پائے ہوئے دستاریز واگک ڈکا

تے ایہہ پراگ

جو ساہ گٹھ کے آج سنسروی پیڑی سٹھ وچ بیٹھا

ہر چیز چپ تے اڈول ہے

مرت میری چھاتی دے وچوں اک اُتھا ساہ نکلا

تے دھرتی دا ہر ٹکڑا اہل چھیا جاندا

مارلن منرو

زندگی اک نیلے رومال دی طرحاں

میں بوچھے دے وچ پائی چھری ساں

خزے ہزار واری میں ایں دے نال تھے واٹھکا پو بھنیا

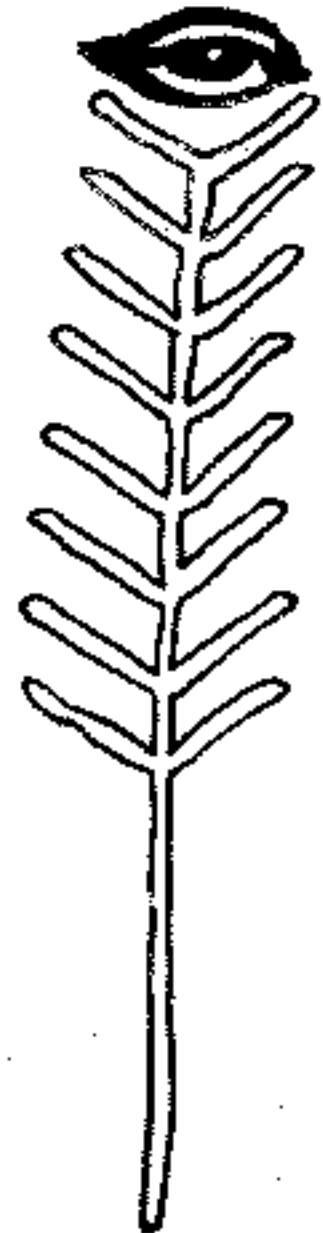
تے آج ایں نول میں موت دے چٹھے تے دھون پئی اں

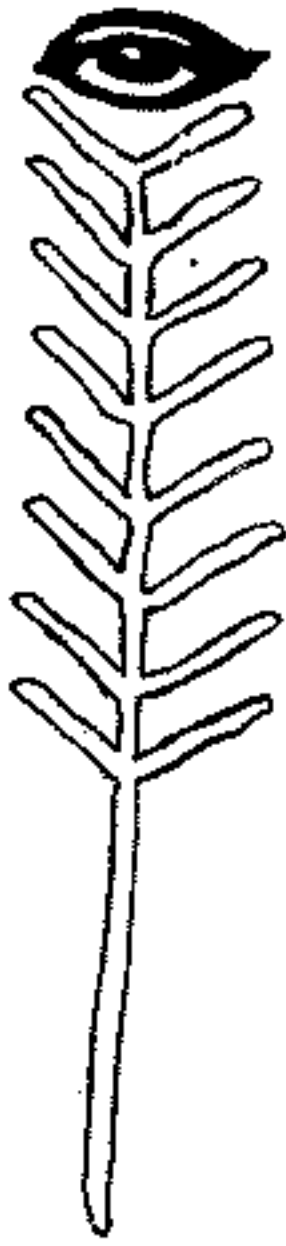
چوہ دی سازش

رات اُگلانہ پی

کے نے انسان دی چھاتی نول سنھ لائی ہے

ہر چوری توں بھانگ ایہہ سہنیاں دی چوری ہے

پتھراں دے کھڑے
 ہر دیس دے، ہر شہر دی، ہر سڑک تے بیٹھے
 پر کوئی اکھ ٹکدی نہیں، نہ چوٹکدی
 صرف اک کتے دی طرحاں اک سنگلی دے نال بھتی
 کسے ویلے، کسے دی کوئی نظم بھوٹکدی.....

تخلیقی عمل

نظم کدے کاغذوں تکے تے ایچ موندھ موڑے
 جیوں کاغذ ہدایا مرد ہندا ہے.....

پر کدے اک کھلک جیوں کروکے واورت رکھدی ہے
 تے اوس رات، اوس نون اک سپنا جہیا آوندا ہے۔
 اچانک کوئی مرداواں انگ ھو ہندا ہے۔
 تے پھینے دے وچ دی اوہدا بدن کھندا ہے.....

پر کدے اک چنڈی اوہ تھرچک جاندی
 جاگ پیندی۔

گدراے انگاں نون ٹوہندی

چولی دے بن کھولدی

جاننی دی بگ پندے تے پاندی

تے پنڈا پچوڑ دی داہتھ سسک جہیا جاندے.....

پندے داہنیر، چٹانی واک وھدا۔

اوہ مودھی چٹانی اُسے لیندی

اوہرے پنے توڑدی۔

تے اوہدا انگ انگ سنگ پیندا ہے

تے اوہنوں جاپدا، اوہرے پندے داہنیرا

کسے ہراں بانہہ وچ ٹٹنا چا ہندا ہے.....

اچانک اک کاغذ اگانہ ہندا ہے۔

تے اوس دے کندے ہتھاں نوں چھو ہندا ہے
 اک انگ بندا ہے ۔
 اک انگ پگھلدا ہے ۔
 تے اوہ اک اجنبی ہواڑ سنگھدی ہے ۔
 تے ادہا ہتھ ۔۔۔ پنڈے وچ آتر آتیاں بیکان نوں دیکھدا ہے ۔۔۔۔۔
 ہتھ انگھلاندے ، پنڈا آپراندے ۔
 تے متھے اُتے اک ترلی جی چھندی
 اک لمبی کیر ٹھدی ۔

تے ساہ
 جم دی تے موت دی دوہری ہواڑ وچ بچ جاندا ہے ۔۔۔۔۔

ایہ سچہ کاپیاں تے پتلیاں بیکان
 جیوں اک لمبی چیک دے کچھ کھڑے جے ہتھ دے ۔۔۔۔۔

ادہ چپتے حیران کھلوقی ، دیکھدی
 سوہدی

کر کوئی اتیاں ہریا ہے
 ادہا کوئی انگ مویا ہے ۔

شاید اک کٹواری دا گر بچہ ۔ پات رینگے ہی ہندا ہے ۔۔۔۔۔

پر دی

نے کوئی خاص گل کہنی ہندی سی، اوہ اردو اردو پورے سن
جدوں کوہ بڑے اداس ہندے سن۔ پنجابی شاید اوہ ہناں
دی اداسی دے پیج نہیں سی اوہی جاں شاید ایس نئی کراوی
اوہناں لئی بڑی اد پری چیز سی، تے اوہرے لئی اوہناں
نوں زبان دی کوئی او پری چاہیدی ہندی سی۔

”پہ دی۔۔۔۔۔“ کوئی پتا نہیں منوں کیکھن گی سی
پھدی پھدی چپ کر گئی ہے۔ ایہہ اچ دی گل نہیں ما کوئی دی
تھہ توں عادت ہے۔ اوہ زندگی نوں ہمیشہ چپ چاپ دیکھدی
رہندی ہے۔ اوہرے کو لوں پھدی کچھ نہیں۔ بے اوہ کچھ سکدی
تاں شاید زندگی کو لوں سمجھ توں پہلاں ایہہ سوال پھدی کہ
اوہرے کھڑے اچے کرماں صدقہ دیو پتا ہی اوہرے پتا جی بن
گئے ہ کوئی دی سکا پتا ایسا سکا نہیں ہو سکدا۔ جتا دیو کوئی دا
پتا سی۔ دھرتی کوئی دی ماں سی تے دیو کوئی دا پتا سی۔ کوئی
دی عمر پرے جوتی گھنٹیاں دی نہیں سی جس دے اوں دے
دیو پتا ہی تہی ڈے کڈھے اوں دی جو اکھ تھی سی۔ اپنے
گھنٹے دھرتی تے اوں پئی نوں اپنی بھولی وچ اس امان رکھیا سی
کوئی دھرتی دے ایس رحم نوں اوہوں توں دیکھدی پئی ہے
وہہ درہیاں توں دیکھدی پئی ہے۔ بڑے چنگے سکول
وچ تے بڑے چنگے کالج وچ پڑھدی رہی ہے بڑے چنگے
فائدناں اوکس داواہ ہر یا ہے۔ تے دیو پتا جی کو لوں اوکس
نوں اک بڑا چنگا گھرو رتے وچ ملیا ہے۔ ایس لئی اوہ چپ
چاپ اک انسان دے روپ وچ اک خدا دیاں رتھناں توں
دیکھدی ہے، پھدی کچھ وی نہیں۔

اک صوفی میں سوچ رہی ہاں کہ کوئی نوں دیو پتا جی کس

میرے دیو پتا جی کوئی دے دیو پتا جی سن گل باہو
ترکالاں دا ویلا سی جس ویلے اچانک اوہناں دے دل دی دھرتی
بند ہو گئی۔ آخری ویلے اوہناں نے کچھ نہیں اکھیا، پرینوں وی پتا
سی تے کوئی نوں وی پتا سی کہ اوہناں نے اک وار نہیں کئی وار
ساں پتا وئی دتی ہوئی سی، ”مٹی یہ تہارے دیش میں لوگ ہنگھا
بہت کرتے ہیں۔ کوئی اس دنیا میں آئے یا اس دنیا سے جائے۔
اس میں ہنگھا پانے کی کیا بات ہے! چاہتا تو ہوں کہ جب میں
اس دنیا سے جاؤں، کسی ”رائٹر کمریشن“ میں مر جاؤں“ برف
کی کسی گھاٹ واٹی میں خود ہی پاک قبر بن جائے۔ ہوا ایک کفن
ڈال دے گی، گھر یہ اپنے بس کی بات نہیں۔ مجبوری ہے۔ پھر
بھی تم لوگ یاد رکھنا، جو کچھ بھی کرنا ہو، جلدی سے کر دینا۔ بس
اس کے بعد کچھ نہیں، کسی کو کچھ کرنے کی یا کسی کو بلانے کی ضرورت
نہیں۔“ ایس لئی اچ سو میرے چپ چاپ اسماں اوہناں دے
سر پر نوں ودیا بچ کر دتا۔ ایسا ویلے ترکالاں دا ویلا ہے کوئی دا
مرنہ بڑا لٹھا ہر یا ہے۔ شاید میرا وی لٹھا ہر یا ہر وے گا۔
کیونکہ کوئی منوں زورس چاہ داہلا پین واسطے اکھ رہی ہے۔
چاہ دا گھٹ میرے اندر وی نہیں گنگھایا تے کوئی دے اندر
دی نہیں، کیونکہ جس طرحاں میرے اندر چاہا دی دیاں گلاں لٹھیاں
ہوئیاں ہن، اوہ سے طرحاں کوئی دے اندر دیو پتا جی دا پیار
لٹھا ہر یا ہے۔ گلاں نوں پیار تے پیار نوں گلاں وچ نران لئی
کوئی منوں پچھ رہی ہے، ”دیو پتا جی ہمیشہ پنجابی وچ گلاں
کرے سن، پر جدوں کرے اوہناں نے کوئی خاص گل کہنی ہندی
اوہ اردو پورے سن۔ دیوی، اوہ اردو کیوں پورے سن؟
”نہیں، کوئی اوہ اردو اردو نہیں سن پورے جدوں اوہناں

طرحاں مل گئے تے کوئی داگ بیڑوں دیو چا چاچی بل گئے۔ دیو
 میرے پتا ہی دے نال پڑھدے ہندے سن۔ راک دارفیس دین
 جو گئے دوہاں کول پیسے نہیں سن۔ دیو نے اپنے ہتھ ورج پٹی ہرئی
 مندری چک وئی سی، جدے نال دیو نے دیا تے میرے پتا ہی نے
 دی امتحان دی فیس دتی سی۔ اوس دن توں اوہ دوست بن گئے
 سن۔ دوست نہیں، بھرا بن گئے سن۔ ایہ میرے جنم توں بڑے
 ورے پہلاں دی گلی ہے۔ ایس طرحاں اوہ میرے جنم توں
 پہلاں ہی میرے چا چاچی بن گئے سن۔ پتا جی ستانہ کے ہندے
 سن کہ جس دن اوہناں دے امتحان دا نتیجا نکھیا سی، دیو چا چا
 جی سارے کالج وچوں منت آئے سن تے اوہ سبکدہ آئے۔
 سن۔ پراگوں اوہناں نوں وی تے دیو چا چاچی نوں وی پڑھائی
 چھڑنی پئی سی کیونکہ دوہاں کول اگلی پڑھائی واسطے پیسے نہیں سن
 اوس دن اوہناں نے دیو چا چاچی نوں پہلی وار اردو ورج بولیاں
 سنیا سی، جی یہ کیا ہے تہارے دس میں میں کے پاس
 قابلیت ہے، جن کے پاس خواب ہیں وہ آگے نہیں بڑھ سکے کیونکہ
 ان کے پاس چاندی کے تھوڑے سے روپے نہیں ہیں! میرے
 پتا جی راک اخبار دے دفتر وچ کم کرن لگ پئے تے دیو چا چا
 جی راک سکول وچ چھوٹی جی ماسٹری کرن لگ پئے۔ پتا جی نے
 اک نہیں، اخباراں دے کئی دفتر دے تے دیو چا چاچی نے
 وی اک نہیں، کئی سکولان دی ماسٹری جرنی، راک دوسرے دے
 قاتیاں ویسے اوہناں ورج راک دوسرے وی روٹی ہمیشہ سا بھئی
 رہندی سی۔

میری سبتھال توں بہت پہلاں دی گلی ہے، جدوں امرت
 جھلکا نوالے باغ وچ گولیاں چلیاں سن تے امن امان جٹھے ہوئے
 لوک حاکم گولیاں ناں وٹھے گئے سن۔ پر ایہ گل میں پتا جی کولوں
 اپنی وار تھی ہے کہ بیڑوں چاچن لگ پایا ہے جو میں اپنی اکھیں دیکھی
 ہوئی جووے دیو چا چاچی کئی راتاں منجی آئے سوسن سن سکے۔
 اوہ ساری رات ملکان دی اُپرلی چھت آتے تھرداگ بیٹھے
 رہندے سن، صرف بیٹھیاں بیٹھیاں اوہناں دیاں اکھاں

دچوں اتھرو وگن لگ پیندے سن تے اوہ اکھے پیٹھے پیٹھے
 پتا نہیں کس نوں مخاطب ہو کے کہن لگ پیندے سن، یہ کیا ہے
 تہارے دیش میں سارے غلام پنے رہیں گے۔ اور گولیاں کھدے
 رہیں گے.....

جھگت سنگھ نوں جدوں پھانسی لگی سی میں اودوں یا بل
 پئی ساں، پر ایہہ گل بیڑوں چکلی طرحاں یاد ہے کہ دیو چا چاچی
 نوں اوہناں دے سرکاری سکول وچوں کڈھ دتا گیا سی۔ شاید
 اوہ سکول دے کمرے وچ دریا رتھیاں (طالب علمان) دے
 ساچنے روپے سن۔ اوہ جدوں گھر آئے سن اکھ رہے سن
 یہ کیا ہے، تہارے دیش میں، جھگت سنگھ مرچائے اور ہم
 لوگ روہی نہیں سکتے.....

ایہہ گل دا کہے نوں پتا نہیں سی کہ دیو چا چاچی میرے پتا جی
 دے سکے بھرا نہیں سن۔ میرے پتا جی سکھ سن، ایس ٹی اک
 دار اگلی ہویا کہ پنجاب دیاں گھٹیا سکھ اخباراں دیو چا چاچی
 دے پچھے پئے گتیاں کہ راک سکھ خاندان دے نوجوان نے
 اپنے وال کٹا دتے سن تے اوہ سگرٹ پیندے ایسے اخباراں
 واہاں نے آپے ہی سوچ سوچ کے دیو چا چاچی دا اک سکھی
 ناں گھڑ لیا سما "دیو بندر سنگھ"، دیو چا چاچی اک دن تھہ
 ورج اخبار پھڑی آئے۔ اخبار اوہناں نے میز تے رکھ دتی
 صرف چاہ میں لگیاں اوہناں نے راک واری سرسری طور اُتے
 اکھیا۔ "مجھ میں نہیں آتا تہارے دیش میں کیا ہے، سگرٹ
 میں پینا ہوں اور اس کا دھواں مذہب کے پھیردوں میں چلا
 جاتا ہے....."

میری بڑی چھوٹی جی عمری جدوں میرے پتا جی گندے گئے
 میری ماں اوس توں وی پہلاں گذر گئی ہوئی سی۔ میں گواچی دچی
 داگ اپنی نانی کول رہندی ساں۔ دیو چا چاچی
 اوہ طرحاں نیم نال اؤندے سن تے پلے جانڈے سن بیڑوں
 یاد ہے، میں کئی وار دیو چا چاچی دے ہٹناں نوں مڑ مڑ کھوہری
 تے مڑ مڑ کے بند کر دی اوہناں نوں اکھدی رہندی ساں

پھینچتا ہوا ہے، جس نون اوہ اک تھاں توں سیوندے ہن
 تے اوہ دوسری تھاں توں پاٹ، ہانڈ ہے۔ اک دن اوہناں
 تے بھلی ہو کے امیدیاں دے سارے سوٹیاں دھاگے
 سٹے دتے۔ اوس دن اوہ زور زور دی بول رہے سن
 ”ایس تہارے دیش کا کیا ہوگا؟ بن لوگوں نے دیش کے سٹے
 قربانیاں کیں اب وہ ان قربانیوں کو بازار میں بیچ رہے ہیں
 عزیز لوگ اور عزیز ہوئے پلے چارے ہیں۔ کیا کروں
 اس تہارے دیش کو چار کرنا ہوں، اس کے لوگوں کو پیار
 کرنا ہوں اسی لئے دکھ ہوتا ہے۔“

دیش دی اتی دے اخباراں وچ چھپ ہوئی کے تقریر
 دا لکھ۔ دیو چا چاچی دی زندگی وچ اک اوہ محبت دی
 اتی جس دا کوئی ارتھ نہیں سی۔ اک بڑی خوبصورت عورت
 نے اچانک دیو چا چاچی نال دیاہ کر لیا۔ ایہ عورت اوہناں
 دے دفتر وچ کم کر دی سی پتا لگا کہ اوہ اک اچھل محبت توں
 اپنی پریشان سی کہ اوس نون دیو چا چاچی دی خوب صورتی اک
 رحمت دا لکھن لگ پئی سی۔ پر چھیاں ہینیاں دے پھوٹے
 جے عمر دے وچ اوس دی پئی محبت نے اوس دے اتے غیر
 غلبہ پایا۔ اوس دا پہلا پری اوس دے کول ٹر آیا سی تے اوس
 دے کولوں اپنی فطادی معافی منگدا پیا سی۔ اوس عورت
 نے جی آزادی نال دیو چا چاچی کولوں طلاق دی سنگ بیتی،
 چا چاچی نے ادنی ہی طہنی نال اوس دی سنتن تا اوس نون
 دے وتی۔ کج گھنیا تے ویلیاں اخباراں نون پتا نہیں کیوں
 چا چاچی نال بڑی ہمدردی بھاگ پئی، اوہناں نے اک عورت
 دے طلاق نون سارے سماج سدھار داوشا (مومنوج)
 بنا لیا۔ انیا کہ اک گھنیا نظم کھکے دی اخباراں وچ چھپائی
 ”نس گئی، نس گئی اوہ نس گئی“ چا چاچی اخباراں نون دیکھدے
 ہتھان وچ مروڑ دے تے دن ہاکے ہو کے اکھ دے،
 ”یہ تمارا دیش کیسا ہے؟ کسی انسان کی محبت یا شادی اس کی
 اپنی محبت یا شادی نہیں۔ کسی سے ملے کا حق بھی اس کا حق نہیں،“

اور سی سے دھڑکنے دا حق بھی اس کا حق نہیں۔ وہ بے چاری
 عورت کہاں بھاگ گئی ہے، ان لوگوں کی عقل بھاگ گئی ہے
 ان لوگوں کی انسانیت بھاگ گئی ہے۔۔۔۔۔“

ایہناں دنوں وچ چا چاچی دفتر دے کم توں علاوہ کجھ
 کتاباں نون ترجمہ کرن دا کم دی کر دے سن۔ اوہناں دی آون
 ددھ گئی سی۔ اوہناں دی بچی و نون جوان ہندی پئی سی، ایس
 مئی اوہ اپنی بچی لئی اک چھوٹا جیہا گھر بنا رہے سن تے اوہناں
 نون خیال آیا کہ اک ایہان دار شہری دا لکھ اوہناں نون
 ہن بہتا ٹیکس دینا چاہی دا ہے۔ اوہناں نے اپنی آمدن دا
 سارا دیر لکھ کے سرکار نون بھیج دنا۔ پر مینوں چنگی طرحاں یاد
 ہے کہ جس دن اوہ بڑے آتھ نال اک ٹیکس دی تریک ٹھکن
 گئے، اوس دن شام نون اوہ اپنے کمرے وچ اپنا سر پھڑکے
 بیٹھے ہوئے سن، ”یہ تمارا دیش کیسا ہے؟ ہم لوگ اس کے
 شریف نا لگ رہے ہیں یا چور ہیں؟ جو بھی ہم لوگ کاتے ہیں اس
 میں سے سرکار کا حق دینا آپنا فرض سمجھتے ہیں۔ ہم خوشی سے دیتے
 ہیں۔ ایمان داری سے دیتے ہیں، پر ہمارے ساتھ یہ کیسا
 سلوک ہے؟ ہمیں ایسی نظروں سے دیکھا جاتا ہے جیسے ہم
 کیا، ہمارے باپ دا ابھی چور ہیں!“ گل ایہہ ہوئی سی کہ
 چا چاچی مکان بنوا رہے سن، کئی دارا کو ہفتے وچ زیادہ خرچ
 آپنیا سی۔ بنگ وچ اوہناں دا سیونگ الاؤٹس سی جدھے
 وچ اوہ ہفتے وچ صرف پنج سو روپے کڈھوا سکدے
 سن۔ ایس نئی اوہناں نے اک دی ہتھان دو بنگاں وچ کاؤنٹ
 رکھ لیا سی۔ نوڑ پیندی تاں اوہ دوہاں وچوں پیسے کڈھوا
 سکدے سن۔ کدے جے اک بنگ وچ ہتھوٹے ہتھ دے
 نال کسے وٹیلے ہفتے اوہ دوسرے بنگ وچوں کڈھولکے
 اوہرے وچ جے کر دا دیندے اتاں کہ نوڑ ویلے اوکھ نہ ہوئے
 اوہناں نون زندگی دی کوئی ہیرا پھری نہیں سی آوندی۔ (اس نون
 اوہناں نون کوئی گل پیچے رکھ کے نہیں سی کرنی پیندی، اکھ
 ٹیکس دے انفرنے بنگ دی اک پاس بنگ نون دیکھیاں

آکھیا کہ ایہدے وچ دسی ہوئی آمدن نالوں بہتا روپیا جمع سی
 ایہہ روپیا بھادیں دوسرے بنک وچوں کڈھوا کے جمع کیتا
 گیا سی، پر چاچا جی نولں اوہدے کھر ہوئے، شکی تے بے عزت
 کرن والے سوالاں توں اپنی گھبراہٹ ہوئی کہ اوہناں نولں
 سارا روپیا واپس لئی گیا۔ اوس دن اوہ بڑے دکھی سن۔ اوہناں
 نولں کسے پرتال دا دکھ نہیں سی، اوہناں نولں دکھ سی کہ اوہناں
 دی نیت اُتے شک کیتا گیا سی تے اوہناں نال غیر انسانی
 سلوک کیتا گیا سی۔

کینیاں ہی گلاں یاد آ رہیاں ہن۔ کوشی دے دیاہ دی
 گل وی یاد آ رہی ہے۔ کٹیاں شریف گھراں وچ کوشی دے
 دیاہ دی گل چلی سی۔ کوشی بہت خوبصورت کڑی بے پڑے
 پنسیارے سبھا دی تے پڑھی لکھی۔ کسے ہی دی کوشی
 نال دیاہ کرناک فخر دی گل ہو سکدی سی۔ پر اکڑا بچ ہو یا کہ
 جہڑا وی کوشی دے رُوب اُتے ہاں اوس دے گناں اُتے
 مہرباں جاندا، اوس نولں جہوں کوشی دے جنم والی گل دا پتا
 لگدا تاں اوہ دیاہ توں انکاری ہو جاندا جو اوس دی
 شرافت اُتے کوشی نال دیاہ کیتیاں اک داغ پے جانا سی
 "بہ کسے شریف لوگ ہن۔ تمارے دلش کے، ان کے پاس
 آنکھیں تو بہت بڑی ہن پر ان میں نظر بالکل نہیں ہے" دیو
 چاچا جی اوہناں دنوں وچ اکثر بیٹھیاں بیٹھیاں ایہہ آکھن لگ
 پیندے کہ کتہن جہھے نال کوشی دا دیاہ ہو یا ہے اوس نے
 جہوں چاچا جی آگے کوشی نال دیاہ دی فرمائش کیتی سی تاں چاچا جی
 ایسے دکھے ہوئے سن کہ اوس نولں دیکھیاں ہی بول پئے "کیوں
 نوجوان! اپنی شرافت کا سودا کرنے آئے ہو؟" — ایہہ
 چاچا جی نے ایس لئی آکھیا سی کہ اوہناں دنوں وچ کوشی نولں
 وچ وچ ہن والا دیو چاچا جی دا بڑا سوہنا گھر دیکھ کے کٹیاں دامن
 لپیٹا ہو یا سی۔

"شرافت کو بیچنے نہیں آیا شرافت کی قیمت دے کر شرافت
 کو دینے آیا ہوں۔۔۔۔۔" اوس نے جہوں بڑی عظیمی

نال تے تیسے آد دنال جواب دتا تاں چاچا جی اکدم ادھے
 نال پنجابی وچ گلاں کرن لگ پئے۔

اپس ویلے کوشی میرے کول بیٹھی ہوئی، میرے موہنہ
 ول دیکھ رہی ہے۔ اوس سوال جہڑا کچھ چربھلاں اوہدے ہوتھاں
 اُسے رک گیا سی، اہہ صیون پکچہ رہی ہے۔ "پر دیوی ادا پرتا جی
 رہن والے تاں ایس دسی دے سن۔ ایہہ اوہناں دا اپنا دس
 سی، پر میریاں اکھاں وچ اھرو آگئے ہن تے مینوں پتا نہیں
 لگ رہیا کہ میں کوشی نولں کویں اکھاں کو ایہہ دسی دیو چاچا جی
 دادی نہیں سی، کوئی وی دسی اوہناں دا دسی نہیں سی
 کیونکہ کسے دسی دی پنزا جسے ایہو جی نہیں بنی جہڑی انسان
 نولں جیوں دا پورا حق دے کے۔ میں کوشی نولں کویں دساں
 کہ دیو چاچا جی بھادیں کسے وی دسی وچ جہدے تے کسے
 دی دسی وچ رہندے۔ اہہ ہمدس وچ پدیسی ہی ہونے
 سن۔۔۔۔۔"

باقی : اک نمبر وافر ق

دیو کی بھین لکھ مینر دنگا لک باج درگا گھر بنائے اوہوں
 آڈ لکدی ہی سی۔
 پاکیزگی شاید اک چھوٹ دی چاری بندنی ہے۔ جو جنوں
 دیو کی بھین کو نولں لگ گئی ہے۔ میں روز اوس مندر ورگے اوس
 باج ورگے کمرے ون کھڑا ہاں، اوس نولں ٹھاڑا ہاں پوچھدا
 ہاں، تے فریڑے ادب نال بھیڑ دیندا ہاں۔
 روز زندگی دے اک موڑ اُتے میرا وشواس مُٹدا ہے تے
 دوسرے موڑ اُتے کچھ جاندا ہے۔ تے مینوں جا پدا ہے کہ دیو کی
 بھین دا اوہ کمرائیس دنیا وچ اک فیر دی راکھی کر داپیا ہے
 یے دشوا سی پنجاہ واری تاں دشواں را کو بناداری۔۔۔۔۔ اک

نمبر وافر ق — بس اک نمبر وافر ق۔

کئی داستان

انحصار وچ خبر ضرور پھیلی ہے، پر باوجود
پیس دی پوری تحقیقات جسے تھے باوجود ڈاکٹری رپورٹ جسے
ایہ خبر غلط ہے.....

مکھ اتے خبر دے دچکار جو کجھ ہندا ہے، کسے نے وی
اکھیں نہیں دیکھیا ہندا، ایس لئی ہر خبر نوں لوکاں دا قیاس آکھیا
جاسکدا ہے جو کجھ نہیں۔ تے قیاس آکر غلط ہندا ہے....
کینی اتے اوس دی خبر دے دچکار جو کجھ ہندا ہے میں ادرے
پل پل دا گواہ ہاں۔ کیوں کر جنھاں دناں وچ اودھے کسے جو
نال گلاں نہیں سی کردی ہندی، ادھناں دناں وچ اودھنا کتا
چر میرے ساہنے بہرے کسے میرے نال گلاں کردی ہندی سی، میرا
مطلب ہے۔۔۔۔۔ اپنے نال گلاں کردی ہندی سی، تے
اودھن ادھدی زندگی وچ بڑے ہی ستورے آئے، جنھاں
وچ اودھنے کسے جو نال گلاں کیتیاں ہون۔ ایس لئی میں کہ سکدا
ہاں کہ اخیر وچ کینی دی جہڑی خبر پھیلی ہے، اودھ خبر غلط ہے۔
میں ایہہ حلیضہ بیان کردا ہاں۔۔۔۔۔

میں: کینی دے کسے وچ لگا ہویا کینی دے تدریداً

سٹیٹ

میں کینی دا بچن نہیں دیکھیا، چڑھدی جوانی دی نہیں
میں پہلی وار ادھتوں جدوں دیکھیا سی اوسوں جوانی بھرے
چڑھ چکی سی تے ادھدی کلا دی شہرت اپنے عروج اتے سی
پر ادھکے جنم بارے تے اودھکے مڑھلے دناں بارے میں اپنا
کجھ ضرور جان دا ہاں جتا اودھ میرے ساہنے بچھکے نوں پرانے
خطاں نوں پڑھدی تے فیر کتیاں ہی سوچاں اپنے متھے وچ

بھرے اودھ میرے دچوں اپنے آپ نوں دیکھدی ہندی سی۔
ادھدی ماں اک پرنس ڈاکٹری تے اودھ باب ہندوستانی
— بنگالی میرڈیشن۔ کدے اودھدی ماں ہندوستان
وچ آئی ہزورے گی،

اودھکے باب نال وپاہ کر کے فیر ہندوستان ہی رہ پئی
ہر دے گی، اودھناں رلی کے کوئی گھر بنایا ہر دے گا، اک بچی
وہ بنم دتا تے رلی کے اوس لڑکھٹا یا ہر دے گا۔۔۔۔۔ پر
جنھاں دناں دی میں گل کر واپاں اودھناں دناں وچ اودھنا
باب ہندوستان وچ سی، پر ادھدی ماں واپس پورینڈ چلی گئی
ہوئی سی۔ کدے کدے اودھدی ماں دا خط آؤندا سی، تے اودھ
اوس خط نوں میرے کول بہرے کتا کتا چڑھدی رہندی سی
اودھ کئی خط میں اکھیں دیکھے ہر دے میں۔ اودھناں خطاں دچوں
اک ملاحظہ بینوں بڑا یاد ہے، "میری کینی! تینوں جدوں دی
خط لکھدی ہاں، ہمیشہ لکھدی ہاں "میری کینی تے ایہہ فقط میری"
لکھن لگیاں میں ہمیشہ سوچاں وچ پے جاندی ہاں، ایہہ پورینڈ میرے
بچن توں ہی سینوں دیر، مگدا ہندا سی، فیر اک وقت آیا جدوں
ہندوستان اک اعلیٰ بگناؤس، مینوں، میرا، گن لگ
پیا۔۔۔۔۔ تے فیر وقت آیا جدوں ہندوستان میرے
لئی میرا نذر رہیا۔ میں سوچیا سی ہندوستان نہ سہی، پر پورینڈ
ضرور میرے لئی میرا رہے گا۔ کدھی عجیب گل ہے کہ اوسوں
دی میرا آکھن لئی میرے اندر کجھ نہیں رہیا۔ ایس لئی تینوں
جنھوں بھاویں میں اپنے ہوا میں دچوں جیسا ہے۔۔۔۔۔ جدوں
"میری" آکھدی ہاں، تاں سوچیں پے جاندی ہاں۔۔۔۔۔ سوچدی
ہاں۔۔۔۔۔ ایس دنیا وچ جسے کوئی وی اودھ نہیں ہندا جنھوں

پڑھیا سی تے اوہدے سونہرے گلابی رنگ وچ جہڑا رنگ
 کئی وار گھبیا سی، اوہ اپنی ماں لئی تڑس دارنگ سی، مکے ڈوگھے
 درد دارنگ نہیں سی، تے جواب وچ اوہنے اپنے ماں نوں
 جہڑا خط لکھیا سی، اوہ بڑا سادا خط سی کہ اوس نوں اپنی ماں
 دے خط دی بہتی سمجھ نہیں سی گی۔ جہڑا ادا دے ادب دی ماں دی
 زندگی وچ ہویا سی، اوہ جہاں جاوے اوہدی اپنی زندگی وچ
 دی ہویا سی، اوہنے پچھلے دنوں دیاہ کیتا سی، تے وہاں توں
 بعد اوس نوں پتا لگا سی کہ اوہدے خاوند نوں اوہدے ناووں
 بہتی دلچسپی کے ہور عورت وچ سی۔ تے اوہ اپنے خاوند
 نوں علیحدہ ہو کے دکھری رہن لگ بی سی پر ناں وی اوہنوں
 اپنی ماں دے خط سمجھ نہیں سی گی، تے کہنی نے لکھیا سی کہ
 اوہدے دن دے چن وچ تے رات دی بند وچ ایسی
 عادتے دا کوئی دخل نہیں سی، اوہ سہدی سی، روندی سی تے
 جھارتی ناہے دی کھاؤ نوں دن اوہدے زنگاں وچ لٹکری
 پئی سی۔

ایس خط دے جواب وچ کئی نوں اوہدی ماں دا جہڑا
 خط آیا سی اوہ بڑا مختصر سی۔ صرف ایسا کہ اوہدی ماں نوں اپنی
 دھی دے سن دی حالت ناں رشک آرہیا سی۔

کہنی ایس کے جہے خط نوں اپنے ہتھ وچ لے کے کنا چر

آپنے جیوند سے جی ہمیشہ میرا، اکھیا جاسکے تاں گھٹو گھٹ
 اپنا آپ اوہ چیز ضرور ہونا چاہیدا ہے، جنھوں "میرا اپنا آپ"
 اکھیا جاسکے۔ جیوں ایہہ وی نصیب نہیں ہویا۔ ایہہ جے جیوں
 تھوڑا جہاں وی نصیب ہو جاندا تاں میں ہندوستان توں کدے
 واپس نہ اؤندی، تینوں ہمیشہ اپناں اکھاں ناں دیکھ سکدی
 پر جہی خاطر ایہہ میرا اپنا آپ میرا نہیں سی رہیا، اوہنوں
 روزا دتھے، اک اجنبی، ہورا جنی، تے ہورا جنی ہندیاں
 دیکھی جانا میرے لئی بڑا اڈکھاسی۔ پو پینڈ واپس آگئی ہاں۔ ایس
 لئی نہیں کہ ایہہ "میرا" ہے۔ صرف ایس لئی کہ ایہہ اوہدے
 کوں دور ہے۔ توں کئی وار جیوں لکھیا ہے کہ میں زندگی وچ
 دوبارہ کچھ نہیں دی آس کیوں نہیں کر دی؟ میرے کول ابھے
 عمر، شکل، بہتر، شہرت، پیسا، مسجد گھر ہے۔ پر اک چیز ڈاڈھی
 لٹک گئی ہے یعنی! سن دی لڑکھائی ہے۔ تیرے باپ نے
 اوہتھے کوئی ہور عورت بھئی ہے، ٹھیک ہے۔ اوہی دی
 لڑ باتی ہووے گی، پر میرے کوں میری ساری ٹوٹ خیر
 لگئی ہے، اکو وار خیر لگئی ہے، میں مذہبی خیال دی عورت
 نہیں۔ صرف ایو کہہ سکدی ہاں کہ میں اک فضول خرچ عورت
 ناں، سن دی ساری دولت اکو وار خرچ چھڑی، کچھ دی پلے
 نہیں رکھیا۔ لوک کہندے ہن کہ میتہ کنی دے ایہہ دن صرف
 منگھ دی آرٹھک حالت وچ اؤندے ہن؟ کیہ ایہہ ٹانگ
 حالت وچ نہیں اؤندے؟ ایہہ بڑے بھیا نک دن ہندے ہن
 جے کوئی میری گل سنے تاں میں اکھاں کہ اپناں دنوں اپنا کچھ
 من بچا کے رکھنا چاہی دا ہے، سن دی دھڑکن بچا کے رکھنی
 چاہیدی ہے۔ تے اوس دھڑکن نوں نکھیاں کر سکنا دلا عشق
 بچا کے رکھنا چاہی دا ہے۔ عشق نہیں تاں عشق دی آس ضرور
 بچا کے رکھنی چاہیدی ہے۔ پر میں کہے نوں کیہ کہہ سکدی ہاں
 — ایہہ آپنی گل میں آپ ہی نہیں سکتی — تیری
 بر نصیب ماں

جیوں پتا ہے کہ کہنی نے ایہہ خط اک دار نہیں کئی وار

میرے سامنے بیٹھی رہی تھی تے فیر مسکرا کے ادبے میرے دل
 — اپنے پتے نقشاں دلے گورے گلانی موندہ دل —
 ویکھیا می اتے فیر ہونی جی ادبے ہر ٹھ پھر کے سن ۔ یہی
 شاید اپنی ماں اتے ہنس گئی ۔ اپنی ماں والا سن بیٹوں ورثے
 وچ نہیں لیا ۔

ہی کہہ چکا ہاں کہیں کئی نون میدوں ویکھیا می ، اوہوں
 جوانی بھر کے چڑھ چکی سی ، تے ادب دی کلا دی شہرستہ اپنے عروج
 اتے سی ۔ ایس ٹی ایہہ اک دن دی گئی ہنس ، روز دی گئی
 ہے ۔ میں ویکھدا ساں کہ دن وچ کوئی دیہہ خط کیتی نون
 اوندے سن ، ادبے ہنر دی ۔ ادبے سن دی تعریف
 نال بھرے ہستے ۔ پر ہنری سستی نال تے بے دلی نال کئی لوہنا
 خطاں نون پڑھدی سی ، ادبے بیٹوں پتا ہے ۔ ایہناں خطاں
 وچ کچھ سنیا ہی دی تھاں ہون نال لکھے ہوئے ہندے سن ۔
 تے بیٹوں باد ہے کئی لہو دی شکل توں گھبرا کے ، اپناں اکھاں
 اتے ہتھ رکھ کے ، بیٹھ جان دی سی ۔ کیتی ، اکثر خطاں دے جواب
 نہیں دی دیندی ، پر کچھ ایہو جیہے سنجیدہ تم دے خط دی ہندے
 سن ، کیتی جھاں دے جواب وچ بیٹھا جیہا شکریا کھ دیندی
 ہندی سی ۔

تے فیر کئی دنوں پھوں ہی کیتی دے موندہ اتے فرق ویکھیا
 آگے میں کئی نون اکو جیہے آہر وچ ویکھدا آیا ساں ، ناچ دا در
 گھنٹیاں دار باض ادبے میرے سامنے کردی سی — تے جبر
 میں ویکھیا کہ ادبے میرے سامنے کھلوتی کھلوتی سوچیں جین نگ
 پی سی ۔ جو میں رہا من کردی دے ، نکال نون اک ٹھکیراں ہر جہذا
 سی ۔ شاید ٹھکیراں نہیں اکیواں ہو جانداسی ۔ اک دن بیٹوں
 پتا لگا کہ ادبے کیتے سوچدی سی — ادبے میرے سامنے کھلو
 کے کتنا چر اپناں اکھاں وچ ویکھیا رہی ایہہ کتنا بھل گیا ہاں کہ
 ادبے پناں اکھاں بہت خوبصورت سن ، بڑیاں ڈڑیاں کاٹیا
 بنکالی اکھاں) تے فیر اک بڑا ڈونگھا ساہ بھر کے ادبے اپنی ماں
 نون خط لکھن لگ پی ۔ خط لکھ کے نفاے وچ

پان دی تھاں ادبے اوہ خط سامنے رکھ لیا تے کوئی پئے ہتے
 گدے نال ڈھولا کے ، ادبے کتا پر اپنے ہی خط لکھے ہرے خط
 نون پڑھدی رہی — ماں ! کہے نون بیٹوں لکھیا
 سی کہ بیٹوں میرے نال رشک اوند ہے ، آج میں بیٹوں لکھ
 رہی ہاں کہ بیٹوں تیرے نال رشک اوند ہے ۔ اک عجیب
 ، اکیواں ، سلطہ و انگ بیٹوں چڑھ گیا ہے ۔ میرے کمرے
 وچ اک لال رنگ دا قالین وچھیا ہویا ہے — سو ہے
 لال رنگ دا — تے بیٹوں جا پا ہے میرے خیال
 داساں رنگ میرے متھے دچوں اتردا ، میرے ہر ٹھاں
 دچوں اتردا ، میرے من دچوں اتردا ، فیر اتردا اتردا میرے
 پیراں دچوں اتردا ، اصلوں میرے پیراں ہیٹھاں آگیا ہے ۔
 روز پیراں وچ دھو لیا جاندا ہے ۔ میری عمر بیٹوں بھوسلی گن
 لگ پئی ہے — باہر دے کسری عمر نہیں پر اندرون دی
 کتوں — تے گواچے رنگ دے نال ہی ایہدے ار تھ
 گواچے گئے جا پدے ہن ۔ ماں ! کہہ رنگ پچ پچ گواچ گیا ہے ،
 جاں ڈونگھا کیتے سون گیا ہے ، کہے انجے جا پدا ہے جو میں میرے
 اندر کتے ادبے ہر ٹھ ضرور ہے — کچھ بھارا ہویا میرے
 متھے وچ پیا ہویا لگدا ہے ۔ زندگی وچ لوکاں نال داہ
 پیندا ہے ، روز پیندا ہے ۔ تے اک مشہور ناچی ہاں ، ایس
 ٹی عام عورت دی زندگی ناوں بیٹوں کدے کوئی ادبے نہیں
 لیا جھن ویکھ کے ایہہ میرے من دارنگ جاگ پوسے شاید
 میرے اندر کوئی رنگ نہیں ۔ بیٹوں صرف ایہدا بھلیکھا
 ہے ۔ زندگی توں نوج گئی ہاں پر اک پیڑوں ترس گئی ہاں
 ماں ! جہڑی پیڑوں بھل بھل کے تیری ٹرٹ گئی ہے ، میں
 ادس پیڑوں ترس گئی ہاں ۔ میری عمر وی متھے نہی ہے ۔ پر
 اپنے ہی ہتھاں نال ۔ جے کتے ایہہ کتے پیڑوں ٹرٹ سکدی ،
 ایس خط دے جواب وچ کیتی نون ماں دا جہڑا خط آیا
 ادبے بڑا چھوٹا جیہا سی پر بڑے وٹے سہم نال بھریا ہویا سی
 لکھیا سی ، دو کیتی ایس زندگی وچ کدے کیسے خدا گے دعا

نہیں سی دتی، پر ایہہ کوئی کہہو جہیا سی جدھے اگے اوہرے
کوہوں کوئی مذہر نہیں سی کیٹا گیا۔

تے فیر اوس دن متھا ہور ٹھنکیا، جس دن اوہ نے کئی
نوں دسیا کہ اوہ پندرھاں دنوں ٹی شہروں باہر جا رہیا سی
تے اوہرے جان پھوں کینی بے چین ہو کے اڈیک والے دنوں
نوں انگل اٹے گن لگ پی۔ مانی گاڈ، ات ہیر پینڈہ، کینی میرے ساہنے
کھلو کے اک دار اکھیا تے فیر حیران ہو کے اس پٹی۔ اوہ ا
باسا اوس شہد درگاسی جدھی متھاس دچ شہد دی کھی دا
ڈھک دی رہیا ہو یا سی۔

”او کینی ...“ بتا نہیں میں اکھیا کے اوہ نے اکھیا
اوہرے بوٹھ اصولوں میرے نال گئے ہوئے سن، اپنے ہی
ہرٹھاں اُتے کہے دے ہوٹھاں دی چھوہ نوں اپنی کلنا دچ
دہرا کے دیکھدے پئے سن۔ اوہ نے ہاہوں
آئی سی، اوہ اوہنوں چھڈ کے گیا سی۔ ایہہ پڑ سال کے
ہینے دی گل ہے۔ اوہ نے باہر دوں اڈنیاں کمرے دا
برہا بیٹھ کے، سبھ توں پہلاں چھڑی گل کیتی سی، اوہ میرے
ساہنے کھلو کے، اپنے آپ نوں دیکھیا سی، اپنے آپ نوں آواز
دتی سی، تے فیر لاڈنیاں اپنے ہرٹھاں نوں اپنے ہوٹھاں نال چھوہ
کے سرور دچ اکھاں میٹ لیٹاں سن۔

اپنے آپ نوں اپنے ہی آواز دین دی عادت اوہنوں
ادھے دن پئی سی۔ اوس توں لگے تن سر پہنچھ دنوں دچ
اوہ نے کوئی تن ہزار پہنچھ واری اپنے آپ نوں آوازاں دتیاں
بولن گیاں۔ انج جویں اوہ اپنا آپ اوہرے کوہوں کھوہ دا
پیا سی۔ پر ایہہ پیا سی تے اوہ پر اٹے ہندے اپنے نوں کہے
چین نال ٹکری سی کہہ کے بے چینی نال اک دن اوہ نے بڑے
کھولدے غصے نال اپنے آپ نوں گھیا۔ پہلی شام اوہ
آیا سی تے کینی نے اوہرے کوہوں مگ کیتی سی کہ اوہ اپنے دفتر
دچ ہن اوس سیکڑی کڑی نوں نہ رکھے، جدھے نال سپوں
کہہ کے کوئی اوہا رشتا ہندا سی۔ تے کینی نے بڑی طیبی نال

اوہنوں اکھیا سی کہ اوہرے من توں پیہے اوہا جو کچھ وی کہے
کڑی نال رشتا سی، اوہا کوئی الا تھیا اوہ اوس نوں کہہ نہیں
دیوے گی۔ پر ہن اوہناں نوں کہے بیٹے دی غاہ غاہ یاد دوان
والی کوئی چیز ساہنے نہیں سی رکھتی چا پی دی۔ اوس نے کینی دی
مگ بڑی بے پردہ ہی نال موز دتی سی تے اکھیا سی کہ اوس
کڑی بنا اوس دے دفتر دے کم دا ہرا حرج ہوئے گا۔ اوہرے
ساہنے نہیں پر اوہرے جان توں بعد کینی بڑا رونی سی۔ اوس
رات اندرے کمرے دچ اوہ اپنے پنکگ اُتے سون لئی وی نہیں
گئی۔ باہر قالین اُتے موڑھی پئی پئی اوہ سون گئی۔ سویرے اٹھ
کے ادہنے داسی نوں اچھا اکھیا سی کہ آج جھاوی کہے داؤن
آوے اوہ اوس نوں بلان لئی اندر آوے۔ نون باہرے
برائے دچ سی۔ پر دوپراں توں بعد اوہ آپ ہی بوسے کوہوں
کھلو کے کہے نون دی آواز اڈکین لگ پی سی۔ ایہہ اوہ دن سی
جدوں تر کالال صیے اوہ نے بڑے کھولدے غصے نال میرے
ساہنے کھلو کے، اپنے آپ نوں گھیا۔ اوس دن اوہ اپنے
نال بڑی غصے سی۔

اوس دا ایہہ غصہ تیسرے دن لہہ گیا، تیسرے دن اوہ
آپا تے اوہنے اڈنیاں ہی کیتی نوں دسیا کہ آج اوہ نے اپنے
دفتر دی سیکڑی نوں دوہینیاں دی اگاؤن تنخواہ دے کے
چھڈ دتا سی۔ تے اگوں کینی نال اوہ نے ایہہ وی اقرار کیتا سی
کہ اوہ کوئی کڑی۔۔۔ سیکڑی ہن آئے دفتر دچ نہیں
رکھے گا۔

پر غصہ خورے داری دا تاپ سی، عیب جی داری دا
تاپ، ہن اوہ کینی نوں نہیں باوید نوں چڑھ گیا، گل ایہہ ہوئی
سی کہ کینی نوں انگلینڈ دی اک کلب نے پندرھاں دنوں لئی
انگلیٹڈ اڈن دا بلاوا دتا سی۔ کینی واسطے ہندوستان توں
باہر جان دا ایہہ پہلا موقع سی تے کینی خوش سی۔ کہ اوس نوں
ایہہ آس سی کہ اوہ انگلیٹڈ توں سوکھی طرحاں پولینڈ جا سکے گی
تے اپنی ماں نوں مل سکے گی۔ پر جدوں کینی نے پاسپورٹ لئی

اپنا فارم بھریا تاں فارم دی پورتی لئی اوہنوں اوہرے دچ
اپنے خاوند داناں دی کھنیا پیا۔ بھاریا ادہ کئیوں درہیاں
توں اعلیٰ رہ رہی سی پر اوہتے طلاق اچے تک نہیں سی لیا۔ ایہ
نئی ایہ فارم دی پورتی لئی اوہنوں اوہی آدمی داناں اوہرے
دچ کھنیا پیا سی، جدے نال کدے ادہا دیاہ ہویا سی تے
جاوید نے جدوں ایہ فارم پڑھیا تاں فارم دچ ادہ نال دیکھ
کے ادہ کھوں پیا، ” میں ایہ نال بالکل برداشت نہیں کر
سکدا، تے اوہنے عرصے دچ آکے ادہ فارم پاڑ دتا۔

کینی ہور فارم لیا سکدی سی۔ بھر سکدی سی پر اوہنے
کچھ نہیں کیا۔ کینی دسے پورا ک نازک تھاں آتے آکے کھنوں
گئے سن۔ اوہنوں پتا سی کہ جے ادہ جاوید دی غیر عاضی
دچ ہور فارم لیا دے گی، بھرے گی، تے پاسپورٹ بنواکے
انگلینڈ چلی جائے گی تاں جاوید نوں ادہ ہمیشہ نئی گواہی گی۔
ادہ اسوجھن پیا ہویا موہنہ میں سارا دن دیکھدا ساں تے
دیکھدا ساں کہ جے اک پل ادہ جاوید نوں گوان واروں وصل
اکھا کردی سی تاں دو جے پل ریت دے میٹل وانگوں اوہا
حوصلہ ڈگ پیندا سی۔

ادہ انگلینڈ نہیں گئی۔ جاوید سن اوہرے نال خوش سی۔
پر خوشی نوں سن جوں اڑیاں کرن دی عادت پے گئی سی۔ کدے
جاوید وی ایس رسی خوشی نوں مناندی سی۔ پر بہتی وار ایہ کینی
نوں منانی پیندی سی۔ تے فیر مندی یاں ہندی یاں ایہ گل جوں
صرف کینی واسطے رہ گئی سی۔ باہرے بوجے تک باہری سڑک
تک دوڑ دیاں اتے ریس کے جانڈے جاوید نوں مناکے
بوتیاں، میں کینی نوں کئی وار دکھیا۔ اک دن کینی روٹی جا
رہی سی، ایسا کہ ادہ کوں اکھ کے جانڈے جاوید نوں کچھ
نہ کہہ سکی۔ جاوید چلا گیا۔ کینی روندی روندی وی اوہرے
پیراں دے سڑ دے کھڑا ک نوں اڑا کیدی رہی۔ شاید ادہا
خیال سی کہ جاوید اوہنوں انج روندیاں چھڑکے نہیں جاسکے
گا۔ بوجے کوں سڑا دے گا۔ باہری سڑک آووں سڑا دے گا

پر جاوید نہیں آیا۔ کینی دی اوہ رات اوہری عمر اتے بھاری
ہو گئی سی۔ اوہرے شاید اوہ رات ہی جدوں کینی دا اپنا آپ،
پہنیاں ہی نظراں دچ ہولا پیندا گیا۔ دوسرے دن جدوں
آپ ہی اوس نے جاوید نوں نوں کرن دی پہل کیتی، تے فیر
جاوید جدوں آیا، اوہتے اس کے کل رات والی گل نال دتی
تے کینی نے چپ کر کے ادہ کل ملی جان دتی، تے فیر جدوں
ادہ نے جاوید نوں منان دا ہور کوئی موقع دی کھنیں نہ دتا
تے فیر۔۔۔۔۔ تے فیر۔۔۔۔۔

ایہناں تن سو پیٹھ دناں دچ کینی نے کوئی تن ہزار
پہنپھ داری میرے ساہنے کھنوں کینی نوں آوازیں دتیاں،
او کینی!۔۔۔۔۔ ادہ کدے بے پیتی نال آواز دیندی
سی کدے ترس نال، کدے پیار نال، کدے نفرت نال۔۔۔۔۔
ایہناں دناں دچ کینی نے اپنی ماں نوں کئی خط لکھے، پر
کوئی خط ڈاک دچ نہیں پایا، جس گھڑی ادہ خط لکھدی، اگلی
گھڑی اوہرے سن داسو کم بدل جاندا تے اوہ خط اوہنوں
پے معنا، مگن مگ پیندا۔ موسم سن دسے اختیار نہیں سی سن موسم
دے اختیار سی، جاوید اوس نوں خوش ملدا ادہ خوش ہو جاندی
اک تار وانگوں ادہ کتی رہندی، کتھدی رہندی۔ جاوید دا جی
کہرا ادہ ایس ہار دچوں تے گیت چکا لیندا۔ جاوید دا جی کہرا
ادہ ایس تار دچوں د کدے سڑکڑھ لیندا۔

کینی نوں جاوید نال کوئی الاٹھا نہیں سی۔ اوہنے کینی نوں
ادہ خوشی دتی سی۔ اچھڑی کینی نوں ہور کوئی نہیں سی دے سکیا۔
اوہنے کینی نوں ادہ درودیا سی۔ جہڑا کینی نوں کوئی نہیں سی
دے سکیا۔ ادہ خوشی نوں وانگ سا بھندی پھردی اسپ
وانگ کلی پیٹھ کے اوہرے نال کھیندی۔ جیسے جاوید آجاندا
ادہ چاہندا تاں اوہری نئی نوں اکو پل دچ کوڑی وانگ
نگوئی کر دیندا۔ اوہ آداسی نوں اک شاہی وین وانگ
آپنے گل دچ پاندی پوجے جاوید چاہندا، تاں اوہ ایس ویں نوں
لاہ کے اوہری مرئی دا کوئی تھپان دالا دیں پالیندی۔

کینی نون سیکھنگ دانشوں سی، راک وار اوہنے اک
 بڑی خوبصورت کاپی آتے جاوید راک سیکھ کیتا۔ جاوید
 نون دکھایا۔ جاوید نون چنگا لگاتے دوسرے صفحے آتے اوہنے
 آپنی پنسل نال کینی فاسکھ پنا دتا۔ جاوید دی ڈرائینگ کینی
 نون وی چنگی سی۔ فیر ایس کاپی آتے اوہناں نے کئی وار
 سیکھ کیتے۔ اک وار پنجاں دنوں لئی اوہ ہاڑے گئے سن،
 اوہنے اوہناں نے چھاڑی پھرنیاں دے کئی سیکھ کیتے۔ فیر
 اپنی پسندویاں نظماں اوہناں نے چنیاں تے ایس کاپی وچ
 کھیاں ایس کاپی نون اوہ اپنی پیٹی آکھ دے سن۔ ایہداناں
 اوہناں نے عطیہ رکھیا ہویا سی۔ ایس عطیہ نون اوہ پیارنال
 آتی بلاندے سن تے قسمت والیاں خوش گھڑیاں وچ جاوید
 کینی نون، "آتی۔ ماں" آکھ کے سداسی تے کینی جاوید
 نون "آتی۔ پاپا" آکھ کے۔

اڈاس سماں وچ کینی نون راک جیہنگ سپنا اڈنداسی
 راک دن اوہتے میرے کوئی بیٹھ کے جاوید نون دسیا سی کہ اوہ
 جیہوں اڈاس ہندی کتاں راتیں پتے وچ اوہناں دی پیٹی مر
 جاندی تھی۔ آتی دا درقا درقا پاٹ جانداسی اوہناں
 دی پیٹی دا انگ انگ کھیا جاندی سی۔

خوشی نون آئے دن رسن دی عادت پے گئی سی تے
 کینی نون آئے دن منان دی، پر راک دن ایہو جیہا آگیا کہ کینی
 اوہنوں مناندی مناندی آپ ہی گرس گئی۔ کسے نال نہیں پتے
 آپ نال۔ جاوید کول ایہناں دنوں وچ کوئی ادب ہی دور نہیڑے
 دے ساکاں دی بھائی آکے رہن لگس پئی سی۔ جاوید دے اوس
 بھرا نون تے ایس بھائی نون طلاق لیاں کئی درہے ہو چکے سن
 ایہ بھائی کینی نون چنگی نہیں سی لگی۔ راک وار جاوید اوہنوں کینی
 دے گھر بیاسی۔ تے ایس بھائی نے اک عجیب جے انداز وچ
 جاوید دی تعریف کردباں اوہنوں آکھیا سی، "پورسٹائل اڈ
 یا ٹنگ"۔ تے اڈس دن اوہنے کینی دے گھر ہی
 کینی دی ہوند نون اکھاں توں ادھیل کر کے دیکھیا سی کینی نون

جے کوئی دعوا سی تاں اپنے جاوید نال اوہنوں کسے تھیرے نال
 کوئی شکوا نہیں سی تے کینی اڈس دن ایس گلوں زخمی ہو گئی
 سی کہ جاوید نون ایس بھائی دے کسے رویے نال کوئی شکایت
 نہیں سی ہوئی۔ تے ہن ایہ بھائی جاوید کول رہن لئی آگئی سی
 اوہنے بیٹوں کیوں نہ دسیا۔۔۔۔۔ میرے کول ایہہ گل کاہرے
 لئی پھپھائی۔۔۔۔۔ کینی دا پورا نازخم کھلے گیا کیونکہ راج اجا تک
 اوہنوں ایہہ گل جاوید دے ذکر کولوں پتا لگی سی۔ تے منسیر
 جیہوں کینی نے جاوید نون فون کیتا تاں جاوید نے ہن کے کینی
 نون بھڑکنا شروع کر دتا۔ "ایویں نہ بولی جایا کر۔۔۔ ایہہ
 میں تینوں ایس لئی نہیں سی دسیا کہ تینوں غایغما تکلیف
 ہودے گی"

"ایویں نہ بولی جایا کر۔۔۔۔۔" کینی نے میرے سامنے
 کھلوکے کئی وار ایہہ لفظ اپنے آپ نال آکھے۔ اوہیاں اکھاں
 بھر بھر کے اوندیاں سن تے ایہہ لفظ اوہ دے ہونٹاں وچ
 تھوڑا سا سکھ دے سن، "کینی۔۔۔۔۔ میں ایہہ تینوں کہہ رہی
 یان۔۔۔۔۔ تینوں۔۔۔۔۔ توں سن دی کیوں نہیں میری
 گل۔۔۔۔۔ توں ایویں بولی جاندی ایں۔۔۔۔۔" تے فیر کینی
 اپنے آپ نون چپ کراندی کراندی بوڑی ہو گئی۔ جاوید ہتھے
 نہیں سی اپراوہ کمرے وچ کھلتی جاوید نال گلاں کرن لگ پئی
 "توں بھدا کیوں نہیں۔۔۔۔۔ میں ایویں بولی رہی یان؟ کدے
 کسے نون ایویں پیرسندی اے؟ چھان وچوں دن ایویں اٹھدے
 نیں؟ توں میرے نال چنگی طرحاں نہیں بولدا، میری ادھی جان
 نکل جاندی اے کدے کسے دی ادھی جان ایویں نکل جاندی
 اے؟۔۔۔۔۔"

تے بوڑی ہوئی کینی کولوں چپ کرن دی تھاں ہو رہی
 گیا۔ اوہنے فیر جاوید نون فون کیتا۔۔۔۔۔ ادب ہی آواز ہونٹوں وچ
 ڈوبی ہوئی سی۔ جاوید نون ادب ہی ہونٹوں وچ ڈوبی آواز سن کے
 ہمیشہ ہی غصہ چڑھ جانداسی، اچ وی چڑھ گیا تے اوہنے راک
 لفظ آکھ کے فون بند کر دتا۔ ایہہ لفظ کینی دے کتاں وچ وچ

گیا۔ کینی نے تریجک کے دو دیں ہتھ کٹاں اُتے رکھ لئے نے
 فیروک کے میرے سامنے اُکھنوتی۔ ادبیاں اکھاں وچ
 ہودہاں لال ڈوریاں پے گپاں سن۔ ریشاں اکھاں نال ادہ
 آریاں اکھاں وچ دیکھدی چیک پی۔ " شٹ اپ .....
 کینی! شٹ اپ..... "

ایہہ جاوید دا اکھا ہریا لفظ سی، کینی نے حکم وانگ من لیا
 تے کینی نے بیٹھا کر لیا کہ ادہ جاوید کوہوں اپنی دور چلی جائے گی،
 جی دوروں جاوید نوں کدی اوہدی آواز نہیں آسکے گی۔ ادہ اپنی
 ماں کول چلی جائے گی۔

منوں پتا ہے، میں اپنی اکھیں دیکھیا ہے کینی نے میرے
 کول ہر کے ماں نوں خط لکھیا کہ میں پھیتی پولینڈ آ رہی ہاں تے
 فیروک ہمیشہ اوتھے رہاں گی۔ کینی نے ایہہ خط لفظے وچ پایا میرے
 سامنے ٹکٹ لائی تے فیروک نوں ہلا کے ایہہ خط ڈاک وچ پان
 ٹی دے دتا۔

کینی دے پیرا دس دھرقی نال رشتا توڑ چکے سن جس
 دھرقی آئے کھلوتیاں اوہدی آواز جاوید تک جا سکدی سی۔
 ادہ کاہی نال پاسپورٹ دے دتو گئی تے اوتھوں ادہ فارم کے
 آئی ہڈا پاسپورٹ لین لئی ضروری تے کینی نے ادہ فارم میرے
 کول بیٹھے کے بھریا۔

پولینڈ پہنچن دارا ہڑا لاسی۔ پر کینی دے پیرا بڑے
 کاٹھے پے گئے سن۔ بھڑ دے نہیں سن۔ رات پندی جاندی
 سی تے جیوں جیوں رات دا ہنیرا ہندا ہیا سی، کینی نوں اک سرج
 آؤندی پی سی، "جان وچ بڑے دن لگے جان گے.....
 بڑے دن..... ایسے دن توں چپ نہیں رہنا.....
 توں ضدی ذلیل کیتی....." تے کینی نوں ذلیل کتیل
 کینی چھٹ کے روپی۔

اک کینی ادہ سی ہڑی شاید کدے وچ چپ نہیں ہی ہو سکدی
 اک کینی ادہ سی جدے پیر دھرقی دے ایس ٹوٹے کوں بڑی
 دوپٹے جانا چا ہوندے سن، ڈک کینی ادہ سی جدے پیر ایسے
 تھاں اُتے اڑ کے کھلوتے ہوئے سن۔ اک کینی ادہ سی جدے ہا ہر

مان نال اُچاسی تے ادہ ایس مان اُتے ساری دنیا دی دولت
 وار سکدی سی۔ اک کینی ادہ سی جدے ہر غریب دی دلہیزا تے
 بھکیا ہویا سی، تے ادہ محبت دے ڈک کنگے لئی وی جھولی۔
 آڈ کے کھلوسکدی سی۔

کینی نے جانا سی، مزور جانا سی، جو کچھ دی اوہدے راہ
 وچ کھلوتا ہیا سی، ادہ نوں لنگھ کے جانا سی۔

کینی راہ وچوں ہندی نہیں سی، ایس لئی کینی نے راتیں
 سون گپیاں کمرے دے سارے دروازے جنگلی طرفاں مار لئے
 پولینڈ توں ماں دی بھیجی ہوئی کوئی کدی دی بوتل کڈھی، اوہنے
 اک ڈک گھٹ توں ایس طرفاں پتا جریں ادہ ماں نال گلاں کدی
 پی سی۔ ایہہ کوئی کدی ادہ دے دو گلاساں وچ پانی
 سی، اک گلاس اپنے حصے دا اک ماں دے حصے دا۔ ادہ
 دارو واری دوہاں گلاساں وچوں گھٹ پھردی رہی۔ پندر
 دیاں گویاں آج اوہدے کول مرنا دوتن۔ تے فیروک نے
 جھوم کے میرے دل دیکھیا۔ شکرانی تے فیروک نے لئی۔ توں
 میرے راہ وچ نہیں کھلوسکدا..... ہرے ہٹ.....
 مورکھ.....

تے فیروک نے کمرے وچ پئی ہوئی "عطیہ" دا اک ڈاک
 ورقا پاڑیا۔ آئی ماں نے اپنی ڈاک اک ڈک چھپا۔
 توں نیم ہر جانا سی آئی! میرے بچوں..... اوہنے
 اکھی تے فیروک پائی۔ تے فیروک نے وچ رکھی ہوئی لگیں نوں کھول
 کے ادہ سون گئی۔

"بھارت ناٹیم دی پرسدھ ناچی کینی تارائے کل رات
 آتم گھات کریا،" اخباراں وچ ایہہ خبر چھپی ہے، پر باوجود
 پکس دی تحقیقات دے تے ڈاکراں دی پوری رپورٹ
 دے میں کہہ سکدا ہاں کہ ایہہ خبر غلط ہے۔ کینی نے کدے مرنا
 نہیں چاہیا، ہمیشہ جیونا چاہیا ہے۔ کینی نے پولینڈ جانا سی، پر
 جان وچ بڑی دیر گدی سی، ایس لئی ادہ کے ہر دین چلی
 گئی ہے تے عشق وچ تھلی ہوئی ڈک کینی اوہدے راہ وچ بیٹھی
 ہوئی سی، ادہ نوں اوہنے مسان راہ وچوں تھلایا ہے۔ ○

اک نمبر وافر ق

دشمن واسے ،، نہیں سی آکھیا، نئے مینوں پتا سی کہ اکوں
دی کسے نے ایہہ نہیں آکھنا، ایس لئی مینوں اہنچ جاپیا کہ
اسیں ،، چہڑے رسیاں نال نکل نکل کے تے بجلی دے
بھٹکیاں نال کھید کھید کے روز دنیا دچ چانن کر دے
ساں، تے آپ ہر پل اک جو کھوں دے ہیرے دچ رہند
ساں، ادس دنیا دچ کوئی ایہہ چھیا دی سی، چہڑا ساٹے
ہیرے دچ چانن کر سکدا سی تے ایہہ ”کوئی“ دیوکی
بھین سی۔

اک گل چہڑی مینوں سمجھ توں حیران کر دی پئی سی
ایہہ سی کہ دیوکی بھین دے گھر دیاں دہلیزاں دچ کھلو کے
انچ لگدا سی جوہیں کوئی رک مندر دیاں دہلیزاں دچ کھلوتا
ہو دے تے دہلیزاں توں اندر لنگھن لگیاں، اوہنوں ایہہ
خیال اؤندا ہو دے کہ پیر دھوکے اندر جانا چاہیدا ہے
اندر اک پاکیزگی سی، چہڑی مندر دی مورتی
وانگ صدیاں پڑانی سی تے مندر دی پوجا وانگ رت
نویں سی۔

ایہہ خیال مینوں سمجھ توں پہلاں اوس ویلے آیا چڑھن
بجلی دیاں ناراں جڑ گئیاں تے میں دیوکی بھین نوں آکھیا
اوہ گھر دیاں ساریاں بتیاں جگا کے دیکھے۔ اوس ویلے دیوکی
بھین باہر لے برانڈے دچ کھلوتی ہوئی سی، اوہ چھتی نال
برانڈے دی تہی جگا کے دیکھ سکدی سی ما پر اوہنے آکھیا
” نہیں، ایہہ تہی پچوں جگا وائل گے۔ پہلاں چانن اوہرے
کرے دچ ہو دے گا،“ تے دیوکی بھین نے اپنے اوپ نال
اک کرے دا برہا کھوٹھیا جوہیں اوہ مندر دے پٹ کھولھ

دیوکی بھین نوں میں پہلی وار ادوں دیکھیا سی ایدوں
اوہنے روپ نگر دچ اک نکاجیا مکان کرائے اُتے لیا سی۔
مکان نوال نوال بنیا سی، اجے اوہرے دچ بجلی نہیں سی آئی
اوہنے کچی نوں بجلی واسطے درخواست دتی سی، تے جدوں
درخواست منظور ہو گئی سی، میں اوہرے گھر بجلی دا کھبا گڈ کے
باہر نی سڑک اُتے لگے ہوئے پوں نالوں بجلی دیاں تاراں کھج
کے جوڑیاں سن۔ میں ادہناں دناں دچ بجلی گھر دا اک چھٹا
جیا مستری ساں۔

میں جیوں جیوں بجلی دی تار واسطے کندھ دچ گئیاں
لاؤندا گیا دیوکی بھین دا مونہہ چمکد گیا۔ مینوں انچ جاپیا کہ
اوہرے کرے دچ نال کوئی تہی اجے چھہرے کے جگے گی، پر
اوہرے مونہہ اُتے اک بچی مئے جگ پئی سی اوہ آکھدی پئی سی
” آج راتیں اوہ آوے گا، نال اوہا کرا، اوہنوں کڈا سوسنا گے گا“
کھئے نال رتا بندھ کے جدوں میں کھئے دے اُتے چڑھیا،
دیوکی بھین بیٹھاں کھلوتی انچ گھاہری ہوئی سی جوہیں اوہا
آپنا بھل جال آپنا چتر اک اوکھی بھت اوں لکھیا ہر یا سی۔

تے فیر جدوں دیوکی بھین دے کرے دچ بجلی جگ پئی
دھپتی نال میرے واسطے تے میری ساتھی مستری واسطے چاہ
بنا لیا پئی۔ آکھن گی، ” آج میرے گھر چانن آیا اے ویرا ایس لئی
بجھرتی پہلاں تہانوں مونہہ رٹھا کرنا چاہی واسے۔ تیں رساں
نال نکل نکل کے تے بجلی دے خطر یاں نال کھید کھید کے
لوکاں نوں چانن دند دے او،“

میں تے میرے ساتھیاں نے ایس توں پہلاں کئیاں
گھراں دچ بجلی لائی سی، اکدے کسے نے ساںوں ” چانن

رہی ہر دوسے۔ بجلی جوڑیں چائن دسے پھلاں دی تھالی
سی، جو پھلاں اوڑھنے ساری وی ساری اوس کمرے چہ
چڑھا دیتی تے پیر چائن دا اک اک پھل لے کے نال دے
کمرے نوں، پھیلے کمرے نوں، رسوئی نوں، غسلخانے نوں
تے برائے نوں پر شاو دا گوں وٹڈوتا۔

میں اوس کمرے وچ جھات پائی۔ سارے کمرے
وچ اک ہریا پٹیچا ایچ وچھیا ہویا سی جوڑیں پیراں ہیٹھاں
موٹا موٹا ہریا ہریا گھاہ ہر دوسے۔

اک پاسے پیلے رنگ دا دیوان سی، تے اوہ ایچ
جاہد اسی جوڑیں اک ہرے بیچھے وچ پیلے پھلاں دی کباری
ہر دوسے۔

اک پاسے اچی ڈھوہ والیاں تین کڑیاں سن ساسی
رنگ دیاں، جو آپنیاں لیاں پٹھاں نال ایچ لگدیاں سن
جوڑیں تین سر دے بوٹے ہون۔

تے کمرے دسے وچکار اک نکا جھیا میز سی۔ جدھے
اُتے اک مرد دی تصویر ایس طرحاں پئی ہوئی سی، جوڑیں
کسے کاریگر دا گھڑیا ہویا ثبت ہوئے۔
ایس سارے بیچھے وچ صرف اک چتھے دی کرسی،
اوہ دی جدوں تی جگی، مینوں ایچ لگا جوڑیں ددھی پانی
دی دھار وگدی پئی ہو دسے۔

عجیب گل سی۔ دیوکی بھین دسے گھر وچ کھلتیاں
اکو سے اک مندر دا دھیان دی اونداسی تے اک باغ دا
خیال وی اونداسی۔

خیر دوسری وار میں دیوکی بھین نوں اوووں دیکھیا
جدوں اوہرے گوانڈھیاں نے اپنے مکان وچ اک ہور
کھراپا لیا تے مینوں کینٹی وولوں ایس فی دیوکی بھین دے گھر
بھین گیا کہ میں اوہرے گھر لگا ہویا بجلی دا کھیا پیے کمرے آؤں
اکھیر کے دوسرے کمرے اُتے لکے آواں کیونکہ اوہریاں تارا
گوانڈھیاں دسے نوں کمرے آؤں لگھدیاں سن تے اوہ کینٹی دے

اصول مطابق نہیں سن لگھنیاں چاہی دیاں۔

”د چنگا ویرا! اوتھے لادے! دیوکی بھین نے اکھیا

پر جدوں میں کمرے دی کندھ وچ چھیک کرن لگا، دیوکی

بھین ٹھہر گئی، ایہہ چھیک باہرے پاسے ہی رہن لگے ناں!

کندھ دے دوسرے پاسے تاں نہیں جان گے؟

”ایہہ چھیک تاں آر پار ہون گے، کیوں کہ کندھ دی

نوں انچاں دی اے، نے بجلی دا یورڈ دی نوں انچاں“ میں

اکھیا۔

”د کمرے دی کندھ خراب ہو جائے گی۔ چار چھیک،

چار چٹاک“

”دیر تلی کر دا لین۔“

”د ایس کمرے دیال کندھاں اُتے میں تیل دا لاروخن

کر دایا ہویا اے۔ فیر جاں تاں سارے کمرے نوں سر دے

روخن کر دا داں — روخن بڑا جھنگا اے“

”د مینوں پتاسی، ایہہ کمرے دیوکی بھین دے گھر وچ

اوہ کمرے“

بھڑا اک مندر لگدا سی، بھڑا اک باغ درگاسی۔ میں

دوسرے دن وی دیو کی بھین نے اسے ہی کیا۔ بڑے
 اہم نالی بھری روٹی بنائی، مہڑا نے رکھی، کنا چر اڈ بکھا۔ خیر اوس
 روٹی نوں پنگی مل جال کج ڈھک و تاتے ہی روٹی کھا کے سوں
 گئی.....

تیسرے دن وی دیو کی بھین نے اسے ہی کیا، چوتھے دن
 دی اسے ہی..... نے روز اسے۔

اک دن میں حیران ہو کے دیو کی بھین نوں پھسپھا:

”اوہ دس کے نہیں گیا کہ اوس نے کہوں اونا اسے؟“

”خیال سی اچ آج آجائے گا، آج نہیں آیا، کل آجائے گا“

”دیو کی بھین نے صرف اپنا اکھیا۔“

تے ہی حیران دا حیران سو چار مہیا کہ دیو کی بھین دا ایہ
 دشواں کہو چھیا سی، روز روٹی ہی ہو جاندی سی، پر اوہ سبجرا
 رہندا سی۔ دیو کی بھین روز ہی روٹی کھاندی سی، تے سبجرا
 دشواں ہی ہندی سی۔

پر شاید دیو کی بھین نوں پیسیاں دی بہت تنگی ہو گئی،
 اپنے اک سکول وچ ذکر ی کرنی۔ روز سکول جان لگیاں
 اوہ اک سبجری چھٹی لکھدی، تے کمرے نوں جندرامار کے
 اوہ سے گنڈے وچ تنگ جاندی کہ اوہ اپنے گھنٹیاں لئی
 سکول جا رہی ہے۔ اپنے گھنٹیاں نوں مڑا دے گی۔

دیو کی بھین جڈوں کالھی کالھی سکولوں مڑدی، اوہ
 چھٹی آج دی اسے گنڈے وچ تنگی ہوئی ہندی، نہ کوئی کچے آیا
 ہندا، نہ کسے نے اوہ چھٹی چھٹی ہندی تے دوسرے دن دیو کی
 بھین خیر نوں تارینج پاکے نوں چھٹی لکھدی۔

اک دن میں ہار کے دیو کی بھین نوں کچہ ہستا ہی بھین لگ
 پاتاں دیو کی بھین نے آکھا، ”دیر توں چننا نہ کہ اوہ اک
 وار نہیں، مینوں کئی وار چھڈ کے تر گیا پر کچہ پھپوں خیر جاندا
 اسے اوہ مینوں چھڈ نہیں سکدا۔“

”اک وار نہیں، کئی وار؟“ میں حیران پریشان ہو کے

اکھیا۔

”اک وار گیا تاں مینے پھپوں ہی مڑا گیا سی۔ بڑا اک وار
 چلا گیا تاں کچہ ہتا چر لا آیا، خیر اک وار.....“

”پر اوہ کتھے جاندا اسے؟ اوس دا کوئی حقوہ پتا ہے؟“

”پتا نہیں کیہ وسیل اٹھدا اسے ادب سے دل وچ۔“

”پر دیو کی بھین، اوس نے شاید کتھے ہو رہی ہیں.....“

”توں وی جھلا اس دیر! ہو رہی توں تیریں ہو دے وی

تاں اوس و چاری نوں کیہ پتا کہ اوس نوں کیہ چاہی وا

اسے..... اوس تاں صرف مینوں پتا اسے.....“

”پر دیو کی بھین، توں اوس کوں کدے کچہ نہیں پھسپھا؟“

اوس نوں کدے کچہ نہیں آکھیا؟“

”آکھیا کیوں نہیں دیر! میں اوس نوں اک گل اکھی

سی کہ توں مجھ دین کئی وار مینوں پھنڈ کے جائیں، پر چنی وار

جاوین، اوس توں اک واری ددھ مڑیں۔ میرا مطلب اسے۔

.....“ دیو کی بھین نے اپنی چھاتی اُتے ہتھ رکھیا، شاید اوس

نوں پیڑ چھڑنی سی، ایٹھے چھاتی وچ ساہ لیاں اوس نوں کئی وار

پیڑ ہندی سی، تے اوہ کئی وار روں گرم کر کے اپنی چھاتی

اُتے رکھدی ہندی سی۔

تے خیر دیو کی بھین نے ساہ لے کے آکھیا: ”میرا مطلب

اسے..... میں آکھیا سی کہ دس واری جاوین تاں مڑیں

یارھاں واری۔ جے یارھاں واری جاوین تاں مڑیں یارھاں

واری..... بس اک واری ددھ..... ہو رہی کچہ

نہیں آکھدی، بس اک واری ددھ۔“

تے دیو کی بھین نے مسکرا کے آکھیا ”جے وچھوڑا

دیر واری تاں میں اکا واری جے وچھوڑا پنجاہ واری تاں

میں اکو نجا واری۔ ایہ وچھوڑا اپنی میٹی دیندا رہو سے تے

میں اپنی میٹی۔ پر اخیر آتے میں چنگ جاوے۔ اک خبر دے

ذوق نال..... اک نمبر.....“

”تیرا دشواں نہیں مینا دیو کی بھین ہے؟“

”مینا اسے دیر! پر خیر کچہ جاندا اسے۔ دشواں مجھ دین

پنجاہ داری تھے، سپر اوہنوں کو بچا داری جڑنا چاہی دا اسے
 راک داری دودھ۔۔۔۔۔ بس راک داری۔۔۔۔۔

دیو کی بھین دسے ساہ اڈکھے ہو گئے۔ میریاں اکھان
 بھیر آسیاں۔ میں ماں لڑن آکھیا کہ اوہ نڈن تیا کر کے دیو کی
 بھین دی چھاتی لڑن سبک کر دیوے۔

دیو کی بھین لڑن اکڑا کہ پڑھ پڑن لگ پئی۔ ہر تیرے
 دن سکوں نافذ پین لگ پیا۔ پر اوہ روز مند رو رگے، باغ
 ور گے کر کے نون بھری ہوا لواندی۔ بھری روٹی پکاندی سکول
 جان لگی جان ڈاکر ٹول جان لگی بھری چھٹی کھدی تے پہے
 بھندے جاندے پھپھریاں وچ بھرا ساہ بھرنیدی۔

دیو کی بھین دا بھرا اوہنوں کئی وار لین آیا، پر اوہ بھرا
 دے گھر نہ گئی۔ اوہ جویں اوس گھر وچ رہ کے راک بزدی راکی
 کر دی پئی سی۔۔۔۔۔ دھوڑا دیہہ داری تاں میل راک داری
 ۔۔۔۔۔ تے اوہ نہیں سی چا ہوندی کہ اوہا میل راک نیر پھوں
 پار جاوے۔

دیو کی بھین لڑن ڈاکر نے کئی وار آکھیا سی کہ اوہ بھن
 پنج نہیں سی سکدی۔ پر دیو کی بھین دی جان نہیں سی نکلی ،
 اوہدی جان جویں اوہ دے گلے ہوئے پھپھریاں وچ بہ کے
 اک نبر دی راکی کر دی پئی سی۔۔۔۔۔ بے وشرا سی پنجاہ داری
 تاں وشواس راک بچا داری۔۔۔۔۔ تے اوہ نہیں سی چا ہوندی کہ
 اوہا وشواس راک نیر پھے رہ جاوے۔

اک رات دیو کی بھین دے ساہ آکھڑ گئے۔ اوہنے
 اپنی باہنہ وچوں سونے دی چوڑی لای، اپنی انگل وچوں سونے
 دی مندری لای تے اپنے سرانے ہیشوں توں دی اک گڈھ
 کڈھ تے سمجھ کہ مینوں پھڑکے آکھن گی۔۔۔۔۔ دیو راک میری
 گل رکھیں گا؟

”توں جو کہ آکھیں دیو کی بھین!“

”بھن توں وڈا مستری بن گیا ایں۔ تیرے کوں کجے تاں
 ددھ کرنا پگج ہی سکدا اسے۔ میرے پھوں ایہہ مکان زچھڈی

میرے والا کرا توں آپسے لویں تے اوہ کرا۔۔۔۔۔ اوہ
 کرا۔۔۔۔۔ اپنے دا لبتے رہن دئیں۔ ہر مینے اوس
 کرے دا کرنا پنا دینا رہیں۔ چنا چہ ایہہ پیسے نہیں مک جاندے
 ایہہ تاں دودھ ہے نہیں کھنے۔۔۔۔۔“ تے دیو کی بھین نے
 کھوڑے کھوڑے ساہواں نال آکھیا ”اوہ خورے کدوں آجلے
 ۔۔۔۔۔ خورے آج ہی آجائے۔۔۔۔۔“

تے مینوں چاہیا کہ دیو کی بھین دا ساہ اصلوں کھیا گیا سی
 نیر میں اوہدی بھن وکھی، ماڑی ماڑی چلدی پئی سی۔ نیر میں اوہ
 مونسہ لگے ہتھ رکھیا، کوئی کوئی ساہ آؤندا پیا سی۔

کرے دا پر ہاتھ کھلھا چویں کوئی بڑی دوزوں تے
 ٹیٹی کا لھی کا لھی آیا ہووے۔ آؤن والا راک سنٹ ٹھمڑے
 کھلو گیا، نے نیر اوہنے دیو کی بھین دی کئی تے بہ کے اوہ
 ہر اپنی بھولی وچ کھ لیا۔

دیو کی بھین نے اکھاں کھولھیاں، اکھاں وچ راک
 چان بھر گیا، دیو کی بھین نے بوٹھ کھولھے، ہوٹھاں وچ راک
 مسکرا ہٹ بھر گئی۔

”میں آگیاں“ آؤن واسے دی زبان تے نہیں، پر اوہ
 جسم دی کنبی نے آکھیا۔

”میںوں پتاسی توں آویں گا۔۔۔۔۔“ دیو کی بھین دے

وشواس نے جواب دتا۔ دیو کی بھین دی نکلی نکلی جان
 راک پئی کھلو گئی۔ ایہہ ل جویں لوہدی زندگی نے موت نال
 کھنڈ دیاں جت لیا ہووے۔ راک پل دے فرق نال موت
 ہار گئی، زندگی جت گئی۔ اک دار دے فرق نال دھوڑا
 ہار گیا تے مل جت گیا۔ اک نبر دے فرق نال بے وشواس
 ہار گئے وشواس جت گیا۔

دیو کی بھین ایس دنیا توں علی گئی۔ تے بھاؤیں دیو کی بھین

دسے چھڈے رہیاں نال میں اوہ دے محبوب دا بچا اعلیٰ کیتا

پر اوہ وی دیو کی بھین دے پکھے پکھے چلا گیا۔ شاہراگی زیادہ

رہاتی صفحہ ۶۹ آئے

اوہ وی اچھا ادبھی مرضی ..... غیر پھیرا اکھیا کہ اوہ
پورے دن تے ہر دے گی تاں گھرے چھڈ جائیں . اوہ
شہراں وچ کون رکھاں کردا اے ..... اوہ ہر گل ہوتی۔
کچھ بڑاں ناں اوہ تے خورے کیہ کھا پراتے کیہ پیتا ، چلیے وا
منڈا چھڈ کے مر گئی ..... تے اوہ آج موٹی گل دو جان
..... اتھرے کولوں چھے جینے صبر نہیں ہو یا ..... پیجے جینے
ہی ہر وہاہ نون پھردا اے ..... ”
پر کھڈا کھوٹھیا ، تاں بوسے اگے شہر دں آیا دھکا نہیں
سی ، ساڈھی سوختے گھر مڑ آیا سی .
” تیرا جی تاں راضی اے ساڈا ! ” بھابی موزنی
تر بیہ چھی گئی .
” اسیج تاں راضی اے ، ایویں اک صلاح کرنی سی تیرے
نال ..... اندر وڈے ساڈھے کھیا ، تاں بھابی موزنی
تے ، اوہ بے سہے دے پاسے کول بہندی نے ، پچھیا
کیہ بھلا ، وڈے دا کوئی خط آیا اے ؟ “
” پمانے دیلیاں وچ پر یاں وی چند تو تیاں وچ بہندی
سی ..... تیری وی ادھی چند وڈے وچ تے باقی ادھی
چھوٹیاں وچ اے ..... “ ساڈھی میں وی پایا جا پیا سی
تے رو وچ وی سی “
” دکا ہنوں ! اوہناں بھانے تاں میں جو بندی مر گئی۔
چندرے کرے دکھائی دین وی نہیں اوتھدے ..... “ بھابی
موزنی نے ہر کھ کیتا .
” توں راضی نہیں کہ مساں اوہناں توں ویسی ہوتی این
..... اوہناں پکھے توں پڑ کھور دتے “
” تے ہن ویسی ہوتی میں آپنا چار پاتا اے ؟ “
” چنگا فیر نہ ویسی ہو . وڈے دا خط آیا اے کہ اوہ نے
ہر وہاہ کرنا اے ، تے ادبھی نون سپینڈر اوہدے
منڈے نون رکھن وچ راضی نہیں ..... “
” ہاے ہن مر جاں ..... کوئی پتران نون وی ناہر

منڈا اے ..... “
” تے اوہ لکھدا اے کہ جے تیں اکھوتاں منڈے نون
تھاڈے کول چھڈ جاواں ..... “
بھابی موزنی دے من وچ ہر ہی گھیراں پٹیاں ، اکھن
گلی ” ساڈا تیری کوئی ٹمرسی ، جیروں تیری تیوں مر گئی ، پرتوں
نہ سوچیا کہ گھر نون فیر وسدیاں کرلاں . ہن وکھ منڈے کولوں
چار دن نہیں کیٹے گئے ..... “
میری گل ہی ہر سی بھابی ! ” ساڈھے اک بے معلوما
بھیا پوکا لیا .
” کیوں تیری گل ، کوئی ہر سی ، توں تاں اپنے پتران نونوں
دی ست سوایا سی ..... “
” اچھا “ ساڈھوں پاسا بھیا آگیا ، تے ادبھی وراج
اوہدے سنگھ نال گھر گئی ” پرتوں او دوں مینوں ایہہ ویسا
ہی نہ “
” لے ایہہ کوئی دسن والی گل سی ..... توں ایک واری
اکھدوں میں تیرے ٹی ست ڈولے یونہی ..... “ بھابی
موزنی اک ہٹے نال سخی دی بہنہ اتے بہ گئی .
” ستاں توں سوایا اک موہنہ سی ، اوہ وکھ کے راج
لیندا ساں ، فیر اکھنا کیہ سی ..... “
ساڈھے موہنہ دھیان ساہنی کندھ والی مکدیاں اکھیا .
” بچس دے ..... “ بھابی موزنی دے چھے بڈلاں جھے
والاں وچوں جو میں پکلی لنگھ گئی .
” ہر ایویں تائیں نہیں جوانی جرتی ..... “ ساڈھے موہنہ
آتے لٹکار پھیر گیا .
” جو لنگھ گئی سوہنی لنگھ گئی ، ہن بڈھے وارے ..... “
اوہ اٹھر دا ہے جی بولی .
” تے میں کہوں کہبتاں اوں سوہنی نہیں لنگھی ..... توں اکو
بول بولیا سی .....
دیورا ..... میری بہت فیرے کھتے اے ..... سو تیرا

پنجابی زبان سے نامور شاعر، جیلے ناول کار تھے
اگھے کہانی کار

افضل احسن رندھاوا

دیاں نویان کتہاں
پنجابی نظم دی نویں اُچیاں

(نظماں)

پہلی وار پنجاب سے رنگ روپ وچ غزلاں

(غزلاں)

آتے

پنجاب وی دسوں دا انسانیکو پیڈیا
پنجابی زبان دا راک بہت وڈا ناول

پنجاب سے زور دیاں زور آور کہانیاں

زن تلوار تے گھوڑا

دا نواں ایڈیشن وی چھپ گیا اے

ملن داپتا، مکتبہ لہسراں

۳۱ اسے راجگڑھ روڈ - لاہور ۲۵

بولی پکا دتا۔۔۔۔۔ ساڈی چھاتی ارج خور سے بدل دا گوں
پاٹ پی سی۔

بھابی مورنی کنا چر دھرتی ول دیندی رہی، فیر دھرتی
وانگ اڈول ہر گئی۔

”چنگا ساڈا! بھڑی گل ساری عمر نہیں سوچی، اہن کا ہنوں
سوچنی اسے۔۔۔۔۔“

ساڈی کتا چر تانوان جیھ ملد ارہیا، فیر کہن لگا ”چنگا کس
فیر منڈے دا کیہ کرینے؟“

بھابی مورنی بٹھو کے جی بولی، ”منڈے دا کیہ کرنا اسے،
گھر لیا سٹو، اوہ آیتھے پڑھی تے پیا ہرے گاتاں گھر فروسدا
لگے کا۔۔۔۔۔“

ساڈی نے اٹھ کے کار ڈاڑے دوا کھریاے، تے فیر وہلا
جہا ہرے روز دا گوں اپنے کھوئے وچ بہرے دارو دا گھٹ
رین لگ پیا۔

بھابی مورنی نے مدد دا گوں پٹھے تے داں رکھی، تے
فیر وہلی جی کھلوتی فون خور سے کیہ گھر پیا چھاتی وچوں اک
لنٹ جی اٹھی۔ تے اوہنے مٹی دی اگٹھی وچ چارھوٹے
پاکے تیل دی کرہی رکھی تے گنڈھیاں دے بکے بکے پورے
تل کے دارو پیندے ساڈی گوں جا کے دھرائی۔۔۔۔۔

پنجویں دن دوا خور لایا، تے رات دی رات رہ کے اوہ
جہوں چو نہ ہینیاں دے بلوگڑے جہے فون بھابی مورنی دی
تھوٹی پاکے چلا گیا تاں بھابی مورنی نے پیٹے زیر سے دی پھکی مار
کے بال نوں چھاتی نال لایا۔

پنڈ دی ایہہ دنہ کھتا ہے وی سیندی اے کہ ساڈی
دا اوہ پوتر پورا راک درہ بھابی مورنی دا ددھ چنگا گھرا پیا

امرتاجی دے پڑورتے کتاب ” رسیدی ٹکٹ “ دا نسخہ تارے اک اردو ایڈیشن آیتھے چھپ
 چکام اے (جدیہ تھے چار رواریے رے پرنٹ ویسے لکھے) پر ساڈے تارے جا لے دے یہی
 کہ رسیدی ٹکٹ دے کیسے ایڈیشن دھورے بہت سارے ہے اردو ایڈیشن دے پر کستانی سٹیشن
 ” ناپند “ ہاں ” غیر معیاریے “ لگے رتے اوہناں بڑی بے تکلفیے نالے ادہ سے کٹ وڈھ
 دیتے۔ ” رسیدی ٹکٹ “ دے کچھ پختے پاکستان دے پنجاب دے دے چھپ چکے میں۔ اینہ جو کھت اسیرے
 تھلے پیشے کہ رہے آہ ادہ پنجاب دے دے چھپے اے۔

اداس ۶

شام دلی خالصہ لالچ نے بیٹوں ری سچشن دتی، دلی یونیورسٹی
 ولول ڈی لٹ دی ڈگری من دے سلسلے دے چھپ چھپ اوہی
 سویر وال ماحول سی، اوہناں ڈانگریہ کر کے آکھیا لیکھک
 ہر حال دے لیکھک ہے، موسم بھاویں شہرت دا ہوسے،
 بھاویں گناہی دا، جہاں اداسی دا۔۔۔۔۔

ہن دتہ پاکے، شہرت نون، گناہی نون، تے
 بدنامی نون زندگی دے موسم آکھ سکدی ہاں، تسی وی ہے کہ
 سارے موسم دیکھے ہن، پر پہلاں۔۔۔۔۔ کئی ورہے پہلاں
 — ایہناں موسماں دھورے گزرتا بٹا اوکھا لگدا سی۔ زندگی،
 امروز دے ساتھ دے، ساویں پدھری چیز نہیں —
 ایہہ اتناں دیاں اچانناں، تے نواناں ناں بھری ہوئی ہے۔
 ایہہ سے دے دو خود دیاں رلدیاں ہن تے مکراندیاں ہن
 ندیاں دے پانیاں وانگ رلدیاں تے دو چٹانیاں وانگ
 ٹکراندیاں۔ پر چودھواں ورہیاں دے درام بن باس
 چھنے ورہیاں دے) تجربے پچھوں آکھ سکدی ہاں کہ ایس
 راہ دیاں نواناں چھوٹا پچ ہن تے ایس راہ دیاں اچانناں
 وڈا سچ ہن۔

روز سویرے رکھال بڑیاں نون پانی دینا، میرے
 سمجھ نون پانیے گناہی دے شمار ہے۔ روز سویرے چنا چہ
 پانی دیندی ہاں رامروز سمجھ دے سویر دا اخبار پھڑٹی نال
 میوں خبراں سناندا ہے۔ پہلوں آگے دیڑھے دے، فیر کھپے،
 تے فیر وچکانے دیڑھے دے، ایک دن رکھال دے دالے
 لہامنی پلانٹ امروز نون دکھاندی آکھ رہی ساں ” دیکھ ایہہ
 منی پلانٹ کجیں ویلاں وانگ ودھ گیا اے “ تے
 اوہنے جواب دتا ” تون تاں پانی دے دے کے وارث
 شاہ دی ویل نون دی ودھاتا اے، ایہہ تاں صرف منی
 پلانٹ اے “

کدے کدے خوشی تے اداسی اکھیاں وکھواریگی آ
 جانداں ہن، آکھیا، ” دارسہ شاہ دی دیل نون ول دپانی
 دتاسی، دل داوی، افسرداں داوی۔۔۔۔۔ پر یاد ای ادہ
 دیلا بدول تیرے پہلے میل نال چوٹنی ایہہ خبر پھیلی سی جلدھر
 دے کسے سماگم دی پر دھانگی لگی میرا ناں پیش ہویا ناں کیونٹ
 ہارٹی دے ایک نیتانے آکھیا سی ” نہیں، ایس ادہ ہون نہیں
 بلانا، ادہدی بدنامی نال ساڈی سمجھنا نام ہو جائے گی۔ اوسے

امرتائی امروزی

امروز دی شخصیت دیا دسے دین درگی ہے
 جہیں دیا اک حد قبولدا ہے، پر ہر درگی پکی پیڈی حد نہیں
 اوہ چاہے تال اپنے ویکن دا رخ دی بدل سکد کہے۔ امروز
 لئی کوئی رشتا صرف او دوں تک رشتا ہے۔ جدوں تک
 اوہ بندھن ہیں۔ رشتے اپنے سبھاوک مستنتر ازاد ارب
 وچ نہیں بندے سکدے۔ کہدے اوہناں دی نیکی قانون
 نے پھری بنددی ہے، تے کدی سماجک فرض نے، پر امروز
 دسے لفظاں وچ "جے راہ اپنا ہے تال راہ داری دی کہہ
 لوڑ ہے"۔ ہر قانون راہ داری بنددا ہے، امروز
 زوں راہ داری اپنے راہ دی توہن لکدی ہے۔

پیرے اُتے اوہ دے پے پیل دا اثر۔ میرے
 پنڈے دے تاپ دی شکل وچ ہویا سی۔ من وچ کچھ گھریا
 تے زور وی بخار چڑھ گیا۔ اوس دن۔ اوس تر کال
 اوہنے پہلی دار آہنی تلی تال میرا متھا چھوہیا سی "بہت بخار
 اے؟" لفظاں توں بعد اوہ دے موزوں صرف اکو
 فیرا نکلیا سی "اج اک دن وچ میں کئی سال وڈا ہو گیا ہاں"
 امروز میرے نالوں ساڈھے چھے ددھے چھوٹا ہے
 پر اوس دن۔ اوس پے پیل دے دن۔ اوہ جیل
 اچانک کئی ددھے وڈا ہو گیا، تال رینا وڈا ہو گیا کہ آہنی تے
 میری اکھتاؤں تاپ کے اوہ اکھ کھن لگ پیا، نہیں، ہو کوئی
 دی نہیں، زوں میری دھی ایں تے ئی تیرا پتر ہاں؟

تے جتھے تک اوہ دی دوستی دسے راہ وچ اوندیاں
 بزاناں دا سوال ہے۔ اوہناں دسے کارن اصلوں
 لگو نے ہندے ہن، پر اوہ دے قول پیدا ہویا اوہدا غصہ
 تے میری اُداسی۔ کوئی تال گھنٹیاں دسے سرھے لئی
 بڑے ڈوٹھے ہو جان دے ہن۔ ایسے ڈوٹھے کہ اکھا آہری
 سج ہ لگن پندی ہے۔ ایہ کارن ہندے ہن۔
 ڈرائنگ روم دی اک گدی لئی کیوں پئی ہوئی ہے؟
 سگرٹ دا خال پیکٹ دیوان اُتے کیوں ڈگا ہویا ہے؟

گوندی شیشی زوں ہڑے میز اتوں چکیا سی، اوہوں دوسرے
 لکرے دسے میز اُتے کیوں رکھ دتا؟ جے کار باہر کدھی سی
 تال گراج دا سٹر کیوں نہیں بند کیتا؟۔۔۔ تے نوبت
 ایہہ آجاندی ہے۔۔۔ تھہ دی گراہی تھہ وچ تے
 ساہنے پلیٹ وچ پئی ہوئی روٹی پلیٹ وچ رہ جاندی
 ہے۔ گھڑی دی سوزنی اکو تھتاویں اڑ جاندی ہے۔ اک چپ
 پسر جاندی ہے۔۔۔ جدھے وچ صرف اکو کھرک
 بہت اچا، اک وار سائی دینا ہے۔۔۔ کہ اوہ دے
 کمرے دا بوہاٹھاہ کر کے بند ہو جاندا ہے۔

قریب تن گھنٹے ایس طرحاں گزرے ہن جو میں
 سکے دا اٹکاساہ اُتے رہ گیا ہونے، تے میٹھلا ساہ میٹھلا
 فیرا امروز دے اک حسین تر فترے نال ایہہ چپ تھدی
 ہے۔ "میں تیرا سبیس آسن اتوں میری پرانا نام" ایسے
 لئی اوہناں سمجھ نواناں زوں چھوٹا پچ آکھ سکدی ہاں
 تے ادھی ہونہ زوں وڈا پچ۔

ہندی کوی کیلاش واچھی زوں جیوتش ودیا دا
 ڈونگھا گیان ہے۔ اک دن کیلاش نے کہا یو امر تیرے
 جہم ویلے چندر ماتیری قسمت دے گھر وچ بیٹھا ہویا سی
 میں ہس رہی ساں۔ پر اوہ تال ڈھائی گھنٹیاں بیکہ کے تر
 گیا ہر دسے گا۔۔۔۔۔ کہ کوکوں ہس کے امروز نے
 کہا "اوہ کوئی امروز تھوڑا سی جو فیر کہتے نہ جاندا اوہ صرف
 چندر ماسی، آیا بیٹھا تے فیر اٹھ کے تر پیا۔۔۔۔۔ چنڈرا
 نے تال گھر وگھر جانا ہندا اے۔۔۔۔۔"

یاد آ رہیا ہے۔۔۔ اک دن بیماری دی حالت
 وچ میں امروز زوں آکھیا، "میں ایس دنیا وچوں چلی
 گئی تال توں اکلاندر میں، دنیا دا حسن وی دیکھیں تے
 جوانی وی، تال امروز نے وٹھ کھا کے آکھیا،" میں
 پارسی نہیں، جدھی لکشی زوں گر جھاں دے حواسے
 کر دتا جاندا اے۔ بیوں گر جھاں نہیں چاہی دیاں توں

میرے ال ہو روزی دے ہے جیون دا اقرار کر — میری
 اب سرت اپنے رہندی اسے کہ میں اک چگی غلم بناواں
 نیک اوہ بنا کے فیرا کھٹے ایس دنیا توں جاواں گے :
 ایہہ لفظ جس گھڑی آکھے گئے — اس گھڑی
 ایس توں وڈا پچ ہو رکوئی نہیں سی — ایس لمی آکھدی ہاں
 زندگی دے سارے اکھ چھوٹے پچ مکن اتے اوہدا ساہتہ
 وڈا پچ ہے۔

ایہہ وڈا پچ — کدے ہا کے مذاق دے پھلاں
 ورگے روو وچ دی — چھوٹا نہیں ہویا — اک داری بیوی
 تے امروز توں چاہ پن دی طلب سی — امروز نے
 کہا " اچھا توں گیس اتے چاہ دا پانی رکھ، اچھیک چاہ
 بناواں گا " — میں گھی جوی بسترے وچ بیٹھی ہوئی
 ساں۔ اٹھن تے جی نہیں سی کہ رہیا آکھیا " میرے تاں
 مَن ہٹوڑے جہے دن رہندے میں — جیون دے،
 پر جہے دی رہندے میں، مَن میں اچھیک جیونے میں —
 جویں رب دے ویاہ تے آئی ہویاں، — امروز
 منٹ کوچپ رہیا — فیرا کہن رگا وچ پر میں وی تاں
 رب دے ویاہ تے آیا ہویا ہاں " — میں ہا سا آ
 گیا، " آہر — پر توں کڑی واسے پاسیوں میں — میں
 منٹے واسے پاسیوں ہاں " — اس دن توں وچ
 دار اک مذاق چل پیا۔ گئے گئے امروز اکھ دیندا " چنگا جی!
 ایہہ وی کم ایسں او کر دینے آں — ایسں کڑی واسے
 پاسیوں جو ہونے — تیں بیٹھے رہو منٹے وایو! "
 پچ — امروز دی دوستی وچ جویں میں کچی مچی ریت
 دا ویاہ دیکھیا ہونے ..... ویا ہواں اتے ہون شایہ
 شریکے دے بھگڑے وی دیکھے مَن پر ویاہ وی .....
 — روٹی پکان والا نوکر کدے میرے ہی ضروری
 ہندا سی — اینا کہ نوکراں توں بھار چڑھا جاپے تاں
 گہا بیکے سوچدی ساں — ہائے رہا میںوں بھار چڑھا جائے "

پر نوکر توں نہ چٹھے، نہیں تاں روٹی میںوں بنانی پورے گی
 ..... پر پھیلے سولھاں ستارھاں درہیاں توں کوئی
 نوکر میری ضرورت نہیں رہیا آپنے ہتھیں روٹی پکان
 دی مادت میںوں اندریٹے جا کے جی سی۔ سوچا سنگھ جی توں
 میں تے امروز ملن گئے ساں پر ساڈی روٹی دی ساری کھچیل
 جیوں سوچا سنگھ جی دی پتی تے پے گئی، تاں چنگا نہیں
 رگا۔ میں کوشش کیتی تاں میرے کولوں کھڑاں دی آگ
 نہیں سی بلدی۔ پر امروز نے پھوکاں مار مار کے جدول آگ
 بالن دا دمہ لے لیا، تاں میں روٹی بنان دا دمہ لے لیا تے
 فیرا پس آکے نوکر اک دخل اندازی جا پن گت پیا، سو پھیلے
 سولھاں ستارھاں درہیاں توں روٹی آپنے ہتھیں بناندی
 ہاں۔ کریاں دی تے برتاں دی صفائی لمی " پارٹے ٹائم، "
 انتظام ہے ایس توں وعدہ میںوں کئے نوکر دی لوڑ نہیں
 پندی۔ پر جے ایہہ پارٹے ٹائم والا کدے پمار سووے۔
 چھٹی تے ہووے۔ تاں برتن وی آپے کر لیندی ہاں، جہے
 ویلے میں برتن ماہندی ہاں، تے امروز کول کھلو کے میںوں گرم
 پانی دیندا جاندا ہے۔ میں برتن دھوندی جانندی ہاں، تے
 جدول کدے اوہ سٹوڈیو وچ پیسٹ کر رہیا ہندا ہے۔ میں
 اوہوں اٹھن نہیں دیندی، آپے ہی برتاں والا کم تمکا کے
 آواز دے دیندی ہاں دوسرے کڑی وایو! اچھ تاں منڈے

امرتا پریتم

والیاں نے بیٹھنے سے وی مانجھ دتے میں — اتے چوہیں
 ایہہ مذاق ساڈی زندگی دا اک حصہ بن گیا ہے، اوہ سے جہاں
 اک آنتاہ وی اسال اپنے لئی راکھوں رکھیا ہو یا اے۔
 امروزہ دا کتا بہت جھنگا ہے۔ کیتوس دی جھنگی تے رنگ دی
 جدوں اوہرے کول نوں کیتوس خریدن لئی پیسے نہ ہون
 تاں اکھدی ہاں۔ در تیری پہلی پینٹنگ میں خرید لئی۔ ایہہ کے
 پیسے — توں نوں کیتوس خریدے تے پینٹ کرنے ہاں
 اتے جدوں کہے ہنوں میریاں کتاباں وچوں پکے نہ ملے ہے
 ہون، میں اوس پڑھاں، تاں اوہ اکھرا ہے، در چل ایں
 تیری غلامی کہانی اتے فلم بنان دا حق خریدیا، ایہہ کے ساٹھنگ
 اداؤنٹ اتے ایہہ فلمی حق ہنوں وچ دے ہاں پتا ہے پیسے
 اوہرے کول ہون جاں میرے کول، رہنڈے اوتے دے
 اوتے ہی ہن — پر ایسی ویٹھ سر اوس دان دا آنتا ہنوں
 کالینڈرے ہاں، اتے ایسے ہر اوکھے دن نوں سوکھیاں کر لیندے
 ہاں۔ تے ایہہ سبھ کچھ اپنا ڈرا سچ بن جاندا ہے۔ کہ پسیاں
 دی گھاٹ چھوٹا سچ ہو جاندا ہے۔

میں صرف من وچ نہیں، ٹرنکاں الماریاں وچ دی
 کئی کھیاں کھیاں چیزاں ساہجہ چھڑ دی ہاں — کہ جنم دن
 تے کوئی سوغات اوتدا ہے۔ اہا کج کچھ خریدنا پے جاوے
 ہنیک دے کہے نہ کہے اکاؤنٹ وچوں اوہدی رقم دی بھ
 جاندا ہے کویلے ٹھیکہ لگ پوسے، خرچ وچوں کچھ نہ کچھ
 کھان لئی دی مل جاندا ہے۔ امروز ایس گل تے بڑا مہدا ہے
 اک دار مہدا کہن سکا، توں میراوی کچھ حصہ کئے پکا کے مزدور
 رکھیا ہووے گا کہ اگلے جنم کم آوے گا۔۔۔۔

اگلے دا پتا نہیں، پر جا پدا ہے پھلے جنم دا مزدور کچھ بچا
 کے رکھیا ہو یا سی، جو ایس جنم — اتناں دے ریت تھکلاں
 وچ میں رچ کے پانی دے کول دا لگ پی سکی ہاں۔ تے سوچری
 ہاں — رت کرے اوہدی گل ٹھیک ہو جائے اتے میں اوہنوں
 کچھ کدھروں اپنے اگلے جنم واسطے دی پکا کے رکھ سکال۔

فہرست کتب

(۸۳ - ۱۹۸۲)

عزیز پبلشرز چوک اردو بازار، لاہور

تاریخ

تاریخ اسلام، جناب کے علی، مترجم، جناب نذیر حق،

عہد سلاطین دہلی، جناب صلاح الدین ناسک

دور مغلیہ، جناب صلاح الدین ناسک

تحریک آزادی، جناب صلاح الدین ناسک

تاریخ پاکستان، جناب ایم۔ ڈی ظفر (پی ای ایس ریسٹائرڈ)

جلد ۱ - ۶۵

سرگزشت تاریخ، جناب پروفسر صادق علی گل نظر ثانی جناب

ایم اے رشید

تاریخ پنجاب، جناب اقبال صلاح الدین

جدید عالم اسلام، جناب صلاح الدین ناسک

آگ، نمل اور لہو، جناب جمالی ادیب

دہ بندی پیرپتی، جناب ڈاکٹر انور اقبال قریشی

اقبالیات

حضور شاعر مشرق، جناب احسان الہی سائیک

خطوط قائد اعظم، قائم حسین حفیظی دہلی، ایس بخاری

اقبال پر ۵۵ مقالات، احسان الہی سائیک دہلی، ایس بخاری

پنجاب یونیورسٹی اور اقبال، جناب سید جمیل احمد رضوی

سیاسیات

نہرو دور کی یادیں، ایم۔ او متھانی مترجم جناب نذیر حق

افکار سیاسی (مشرق و مغرب) جناب صلاح الدین ناسک

مشرق و مغرب کے سیاسی افکار، جناب اصغر مہدی

ترقی پذیر ممالک کے دساتیر، جناب صلاح الدین ناسک

ترقی یافتہ ممالک کے دساتیر، اقبال ظہیر ناشی ایم۔ اے

پاکستان میں حکومت سیاست اور نظریہ پاکستان جناب

ایم۔ ایس بخاری

پاکستان کی خارجہ پالیسی، جناب جمالی ادیب

پاکستانی ادارے، جناب بدیع الدین نظر

معاشرتی و سیاسی نظریات، جناب ایم۔ ایس بخاری و ایم۔

ایم رشید

سیاسی تحریکات و قوتیں، جناب ایم۔ ایم۔ رشید ایم۔ اے

بین الاقوامی سیاسیات، جناب مشتاق احمد چودھری و

ایم۔ ایم۔ رشید

بین الاقوامی تنظیمیں، جناب اصغر مہدی ایڈووکیٹ و

مشتاق احمد

قانون بین الاقوامی، جناب مشتاق احمد چودھری، نظر ثانی

جناب اصغر مہدی ایڈووکیٹ

آئین اسلامی جمہوریہ پاکستان ۱۹۷۳، مترجم صلاح الدین ناسک

نہیات

مسلم فلسفہ، (برائے بی۔ اے و ایم۔ اے)

ڈاکٹر عبدالحق دہلی و فیروز سیدانی

عمرانیات

عمرانیات، مشتاق احمد

عمرانیات بی۔ اے سال اول، اقبال چودھری

پاکستانی عمرانیات بی . اے سال دوم، جناب اقبال چودھری
متفرق کتابیں

عربی بول چال مع مسائل جی . پیرو فیروز ظہور احمد اظہر
اردو جنرل . پرو فیروز سید اختر جعفری
کالج اردو گرامر اینڈ کمپوزیشن جناب پرو فیروز سید اختر جعفری
ایکٹیو ایگل سپر ڈائریکٹریٹ . مشتاق مفتی
ٹی . وی فوٹو ڈالٹ فائینڈر محمد منیر قریشی
طرالسطر گائیڈ (طرالسطر پرو فیروز) جناب محمد منیر قریشی
عظیم اردو ادبیاہ ڈاکٹر سید اختر جعفری .
عظیم اردو شعرا . ڈاکٹر سید اختر جعفری .
آسان اردو خط و کتابت : ترتیب جناب مفتاح الدین ظفر
برہنمائے روزگار . ترتیب جناب نذیر رحمت
آسان انگریزی اردو بول چال . مرتبہ جناب اے . ایس بخاری
معلومات ہی معلومات

دیوار (ناول) : تصنیف و پیننگ کوثر روز ترجمہ جناب نسیم ہاشمی
عورت ، ہوس محبت و محرمہ سما خانم
پت چھڑکا آخری پتا : محترمہ عذرا اصغر
حدیث آستانہ : جناب اقبال صلاح الدین
نمل خال : جناب اسلم کوسری
پاکستانی قوم کی تعمیر کے بنیادی تقاضے ، جناب میر الطمان ربانی
عملی ابتدائی طبی امداد : زاہد حسین اکرم

پنجابی زبان و ادب
قواعد پنجابی . جناب پرو فیروز مرزا مقبول بیگ بدخشیانی
پنجابی ادب دی کہانی : عبدالغفور قریشی زیر نگرانی اقبال
صلاح الدین
تصوف تے پنجابی دے منونی شاعر : پرو فیروز سرفراز حسین قاضی
دارت توادرت : پرو فیروز سرفراز حسین قاضی
جنگ ہند و پنجاب : شاہ محمد ، مرتبہ پرو فیروز محمد آصف خان
نحلاں دی پتڑہ : جناب اقبال صلاح الدین

سنگی نامہ : جناب اقبال صلاح الدین
ادبی آواز : جناب بشیر حسین ناظم
مٹی رنگ : جناب قدر آفاق ایم . اے
دینی ادب : درویش لاہوری (پروفیسر غلام جیلانی مخدوم)
پنجابی افسانہ تے ڈراما : جناب قدر آفاق ایم . اے
کلاسیکی ادب : ڈاکٹر عمران سید ، جناب بشیر حسین ناظم
سیف الملوک : میان محمد بخش . مرتبہ جناب اقبال صلاح الدین
لہراں : مرتبہ ڈاکٹر فقیر محمد فقیر
توں تے میں : جناب پرو فیروز قیوم نظر
لکھنڈیائی : جناب اقبال صلاح الدین
پرکھ پرچول : جناب عارف عبدالمتین .
دیروے : پرو فیروز سید اختر جعفری
ساٹھھے اکھان : پرو فیروز شہباز ملک
ساڈی سوہنی دھرتی : پرو فیروز جمیع اللہ قریشی
حضور پر نور : پرو فیروز سید اختر جعفری
ادب کہانی : جناب پرو فیروز اسلم رانا
رنگ سنگ : جناب پرو فیروز اسلم رانا
بار فرید : جناب پرو فیروز اسلم رانا
خطاطی : حاجی محمد اعظم منور
برہنمائے خوشخطی : حاجی محمد اعظم منور

ملنے کا پتہ
عزیز بک ڈپو
چوک اردو بازار لاہور
فون نمبر : ۵۴۵۱۵

این آئی ٹی۔ بچت کے منافع و پاکستانی ذریعہ

مغربی دیاں سوچاں دسے مطابق زردے مطالعے توں علم معیشت دانان دتا جاندا اے۔ زردے نوں دا دوی جڑوی اے پر نال نال زندگی دسے سکھیویں دین والا دوی۔

زردے کجھ بھتاں وچ جمع ہو جاوے توں ارتکا زردے اکھدے نیں۔ سرمایہ داری نظام دسے حمایتی ارتکا زردے نوں کسے دوی ملک دوی ترقی ٹی ضروری اکھدے نیں جد کہ سماج وادی (اشتراکی) نظام دسے حمایت کاراں مطابق دولت دا گنویں بھتاں وچ جمع ہو جانا معاشی نا برابر ہی تے عام آدمی دسے استحصال دوی گھلھی دلیل اے۔ اوہناں مطابق کارکن توں جائزہ حقان توں خردم کسے ادا دھو قدر توں منافعے دانان دتا جاندا اے۔ ایسی طبقہ وادی وڈا عام لوکاں دیاں معاشی محرومیاں دوی اصل دجہ اے۔ سرمایہ داری نظام وچ عام آدمی ہی سمجھ توں بے بس تے مجبور ہوندا اے۔

زردی گردش وچ بھتاں وادھا حکومتاں ٹی دوی مشکلاں دا کارن ہوندا اے جدھے نال عام آدمی دوی خوشحالی دوی تک جاندی اے۔ اینوں روکن دسے بہت سارے طریقے نیں جنہاں وچوں اک طریقہ بچت دا اے یعنی وادھو آمدن توں محفوظ سولے دوی شکل وچ بچا رکھنا۔

بچت دے طریقے

بچت دسے بہت سارے طریقے نیں، تیں اپنی وادھو آمدن اپنے کوں رکھ سکدے او۔ اک طریقہ ایہہ دوی ہو سکدے پی تیں ایہدا سونا خرید لو پر ایہہ سارے طریقے ایسے نیں جنہاں وچ خامیاں موجود نیں۔ نیشنل انوسٹمنٹ دا بنیادی مقصد کھیروں کھیروں رقموں کو بھتاں کھٹا کر کے وڈے سرمایے دا روپ دینا اے تاں جو ایہوں نامدے بند منصوبیاں وچ لاکے رقم جوڑن دے لوکاں توں ملک دوی معاشی ترقی نال حاصل ہونے والے منافع وچ شریک کیتا جا سکے نیشنل انوسٹمنٹ کوں ماہراں دوی اک ایسی جماعت موجود اے جو شاگ مارکیٹ دسے ویر دے، صنعتی اداریاں دوی کم کاری دوی رپورٹ تے ایہناں دسے مستقبل دا اندازہ لاکے صحیح پاسے سرمایہ کاری دا مشورہ دیندی اے تے ایسے ماہرین مشورے پاروں این آئی ٹی دوی سرمایہ کاری نقصان دوی دوتوں دوی محفوظ رہندی اے۔ ایہہ طریقہ ایسا اے جدھے اے سودی قیمت دوی نہیں لائی جا سکدی۔ کیوں جو بونٹ خرید داری بچت این آئی ٹی دوی مجموعی سرمایہ کاری دا حصہ ہوندی اے تے اوہ شرعی اعتبار نال مجموعی منافع دا حصے دار گنیا جاندا اے۔

این آئی ٹی نے سودی معیشت توں چھٹکارا پاکے اپنا ڈھلا دور بڑی کامیابی نال پونا کر لیا اے۔ تے ۳۰ جون ۱۹۸۲ توں لکھدے بالی سال ٹی این آئی ٹی نے پتے پونٹ ہولڈرائں ٹی اک روپیا پنچتالی پیسے فی یونٹ دے حساب نال گھٹو گھٹ منافع دوی ضمانت دتی اے۔

اپنے غیر سودی کاروبار وچ ۱۹۸۱-۸۲ وچ این آئی ٹی نے سبھ توں ودھ سرمایہ کاری شاگ مارکیٹ دسے حصص وچ کیتی جدھے پاروں این آئی ٹی دوی کل آمدن ودھ کے تیرھاں کروڑ چہتر لکھ روپے ہو گئی اے جو این آئی ٹی دوی کامیابی دوی بڑی گھلھی دلیل اے۔

وگھو وگھ شعبیاں دے حصص وچ سرمایہ کاری دا اک جٹا تیزہ

آمدنی وی فیصد	سرمایہ کاری وی فیصد	کل سرمایہ کاری دی لاگت (ملین روپے وچ)	شعب
۱۶.۶۵	۳۵.۹۵	۳۲۱.۵۳۶	بالن اتے توانائی
۴.۴۵	۱۳.۸۶	۱۴۴.۵۳۴	سوتی کپڑا
۳.۴۹	۱۵.۵۲	۱۵۹.۲۹۵	کیمیائی مادے تے دوائیاں
۸.۵۴	۹.۵۷	۹۴.۲۴۷	انجنیئرنگ
۱۸.۸۵	۵.۸۸	۶۱.۵۸۵	شکر سازی
۷.۱۸	۴.۹۵	۵۱.۴۷۵	متفرقات
۱۵.۸۵	۴.۷۷	۴۹.۲۴۲	کاغذ تے گٹا سازی
۱۱.۸۸	۲.۵۳	۴۶.۶۵۵	سینٹ
۴.۸۹	۳.۶۱	۳۷.۵۱۴	سرمایہ کاری
۳.۸۶	۳.۴۴	۳۴.۵۹۲	بنک
۱۸.۲۱	۲.۷۷	۲۸.۷۴۴	پٹ کسن
۱۲.۹۵	۲.۵۱	۲۵.۹۵۱	ٹماکو
۲۵.۲۴	۱.۹۸	۱۸.۵۵۸	گھیو سازی
۷.۴۰	۱.۷۶	۱۸.۲۴۲	چکن کھڑن
۲.۴۱	۱.۲۵	۱۲.۴۲۸	سینٹریک
۳.۷۶	۵.۵۵	۵.۷۱۳	آنی پارچہ بانی
۶.۵۴	۵.۳۱	۳.۲۶۸	تعمیرات
۱۱.۵۵	۱۵۵.۵۵	۱۵۳۹.۵۵۳	کل

امرتا پر تم

مرتب و واسطے ایک ہو کر اے۔ مکی دند سے زمانیاں دی
عزت و ابرو بھیڑا حشر ہوا، اوہ امرتانوں ٹہنے بنا بھلا کوں
رہ سکد اسی، پر اوہ دچاری کیہ کردی اور ک اوہوں ہیرا
رونا پھینے آگیا تے وارث دے ہارے — تے
سپانی دی امرتا کو کن نگ مچی۔ اوہنے ایک دھی دے رون
اُتے وین لکھے سن، امرتا نے کھٹاں دھٹیاں دے دین سنے
تے دہائی پادتی — پر وارج وارث مشاہ توں ہی توں
ماری کیوں جے پنجاب دے وارث تے دردی نت نت تھوری
جمدے نیں۔

وارث شاہ سج دائٹ لٹ دیو ابلدا ارج وی لوو کھلار
دہیا اے ارج جس دے اگے بکلی دے لاٹو شرم نال مو نہہ
دکاندے پھر دے نیں کیوں جے وارث کول مدھلی سپانی
اے شہر دی بکلی فیل ہر جائے نے لوک دیوے بال کے
بہ جانے نیں جے رب نہ کرے۔ دیویاں دا خیل دی تک
جائے ناں ہیریاں راناں اگے کوئی چارہ نہیں۔ چتے دیوے
تے جی دا پر بندھ اوکھا ہو دے اوکھے بھانبریاں بارے
سوچنا ڈر پڑی گل اے۔

میں ذرا اگے نکل گیا ساں — گل سی وارث شاہ
دے پنجاب پیار تے دھٹیاں دے رون دی — تے
امرتا دی پریت تے شوق دی، امرتا مدھلی سپانی دی دہائی
دیندی، وارث دی انگلی پھڑکے اکا نہہ ددھدی نظر آندی
اے اوہ انجھن داناں مو نہوں نہیں بلکہ دلوں لیندی اے
تے دسدی اے ہی میں چپ آں تے ایہہ مطلب ایہہ
(بانی صفحہ ۳۳ آتے)

ماں پیوستے تاں اوہ داناں غور سے کیہ رکھیا سی، پر
جدوں ادب نال جڑی تاں امرتا پندتیم بن گئی۔ ویلا بتیدا گیا
اوہدی شاعری دا پہلا پیرا کا چھپیا، غیر دو جا — تے ذہن
سورج —۔۔۔۔۔ اوہ دنو دن اکھرو دی گئی گئی۔ پنجابی ادب
وچ اوہدی دھم پے گئی۔ احمد راہی توں پنجابی شاعری دا شرقی
کے اڈیا تے اوہ دی کدی امرتا دے مگر مگر چلدا نظر آیتے کدی
اپنی نوبلی ٹور ٹور دا۔

امرتا نے دو جیاں توں وی متاثر کیتا تے آپ وی
متاثر ہوئی۔ بندہ ایس دنیا وچ اوڈا اے تے اوس آتے
ماحول دے اثرات پینے ضروری نہیں۔ مدھلے اثرات تگوی
ہندسے بن تے پکے دی۔ فیر پڑھائی تے استاد توں
کے کورس دے مضموناں تک ہر شے دا اثر وی بندے تھوٹا
پیدا اے۔ اثر اندری ذات قبول کردی اے جہا نہہ لستے
بس نقل کر سکدا اے۔ ایس توں اوہ ددھ اوہے کول کچھ
نہیں۔ سیاتے ایویں تاں نہیں کہہ گئے، گو اندھی وارو پ
نہیں اوڈا، امت ضرور آجاندی اے " امرتا وی زندگی دے
دین وچ بھٹاں ہار اڑھدی جا رہی اے۔ اوہنے دی زندگی
دسے دن بتا سکے نیں۔ ماں پورا استادان، سبحان، سہیلیاں
تے زمانے توں اثر سکے کے، اوہنے چتھے اپنی اندری امرتا
توں چکایا، اوہتے اوہدی چک نے کئی پاسے لشکارے
لا دیاں راہواں دی دس پائی اے۔ اوہرا دین دھرم کچھ وی
ہو دے، اوہے وچ ایک سپانی اے جدھا اوہ پرچار
کردی اے۔ اوہے کول زور آوری دا جادو نہیں پر سچ ہی